

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ: ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

ΤΜΗΜΑ: ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η πολιτική εξωστρέφειας του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου: επετειακές εκδηλώσεις για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση»

ΠΑΛΙΑΚΗ ΝΙΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΜΙΝΩΤΟΥ ΜΑΡΙΕΤΤΑ

Μόνιμη Λέκτορας, Θεσμοί Διοίκησης και Παραγωγή Αρχείων στην Ευρωπαϊκή Ένωση

**ΚΕΡΚΥΡΑ
2021**

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή (συγγραφέας/δημιουργός), που την εκπόνησε.

Η πολιτική εξωστρέφειας του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου: επετειακές εκδηλώσεις για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση, Πλιάκη Νίκη, που διανέμεται με την άδεια Creative Commons Attribution Non-commercial Non-Derivative 4.0. International license (CC BY-NC-ND 4.0).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΟΧΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ.....	4
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ

1.1. Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και ο ρόλος της στις σύγχρονες κοινωνίες.....	6
1.2. Το μουσείο και το αρχείο ως πολιτισμικά αγαθά και ο ρόλος τους στην διεθνή πολιτιστική πραγματικότητα.....	10
1.3. Διαχείριση μουσείων: <i>μουσειακές συλλογές, διοίκηση</i>	13
1.4. Μουσειοπαιδαγωγική και στρατηγικές επικοινωνίας-προσέγγισης διαφορετικών ομάδων κοινού.....	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ: ΕΘΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

2.1. Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος: <i>ίδρυση, σκοπός</i>	20
2.2. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο: <i>ιστορική αναδρομή</i>	22
2.3. Οι συλλογές του Μουσείου.....	26
2.4. Αρχείο Ιστορικών Εγγράφων: <i>γενική αναφορά στις συλλογές</i>	72

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ- ΔΡΑΣΕΙΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΜΒΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ (ΕΙΜ)

3.1. Ο εορτασμός της επετείου: <i>ιστορική αναδρομή</i>	81
3.2. Σκοπός υλοποίησης των δράσεων στο μουσειακό χώρο.....	82
3.3. Η οργάνωση επετειακών εορτασμών του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου: <i>γενική αναφορά</i>	83
3.4. Δημιουργία ενός νέου μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος.....	89

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	93
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	94
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	104

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Κατά τη διάρκεια των σπουδών μου στο Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας του Ιονίου Πανεπιστημίου απέκτησα γνώσεις και εμπειρίες πολύτιμες για την επιστημονική και επαγγελματική μου πορεία. Οι καθηγητές και η οικογένεια μου υπήρξαν οι βασικοί υποστηρικτές μου. Κατά τη διάρκεια της φοίτησης μου αποφάσισα να ακολουθήσω την κατεύθυνση της Μουσειολογίας και να εξελιχθώ σε αυτόν τον κλάδο. Ολοκληρώνοντας τον κύκλο αυτόν παραδίδω την παρούσα πτυχιακή, η οποία αν και σχεδιάστηκε διαφορετικά, εκπονήθηκε με δυσκολία αφού συνέπεσε με την πανδημία. Η έρευνα περιορίστηκε σημαντικά στην εξ αποστάσεως επικοινωνία και τη χρονοβόρα συγκέντρωση πληροφοριών.

Ευχαριστίες

Οφείλω να εκφράσω θερμές ευχαριστίες στους καθηγητές μου οι οποίοι κατά τη διάρκεια των σπουδών μου όπως προαναφέρθηκε ήταν δίπλα μου, με βοήθησαν να διευρύνω τους ορίζοντες μου και να εξελιχθώ ως επιστήμονας: τον κ. Ιωάννη Κόκκωνα, τον κ. Σταύρο Βλίζο, τον κ. Γεώργιο Παπαϊωάννου, τον κ. Ονούφριο-Σπυρίδων Παυλογιάννη, τον κ. Πέτρο Κωσταγιόλα, την κ. Αλεξάνδρα Καββαδία. Ευχαριστίες εκφράζω, επίσης, στην καθηγήτρια μου κ. Μαριέττα Μινώτου που συνεργαστήκαμε για τη συγγραφή της παρούσας πτυχιακής και με κατηύθυνε στο συγκεκριμένο θέμα, για τις γνώσεις που μου προσέφερε και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε. Ιδιαίτερα μέσω της συνεργασίας με τους καθηγητές του Ιονίου Πανεπιστημίου απέκομισα εμπειρίες που ήταν μοναδικές καθώς μου δόθηκε ευκαιρία να εργαστώ εθελοντικά στα ΓΑΚ Γενικά Αρχεία του Κράτους στην Κέρκυρα, να ενταχθώ στην Ομάδα Μουσειολογίας Ιονίου Πανεπιστημίου και να υλοποιήσω δράσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα στο Μουσείο Τυπογραφίας Ιονίου Πανεπιστημίου. Επίσης συνεργάστηκα με την ΕΡΤ Κέρκυρας προβάλλοντας τα μουσεία και την δράση τους και το ΝΑΟΚ Ναυτικός Όμιλος Κέρκυρας ως θεματικό μουσείο με άξονα την αφανή πολιτισμική κληρονομιά. Εξίσου σημαντική ήταν και η συμβολή στην εκ νέου δημιουργία μιας Βιβλιοθήκης μέσα στο χώρο του Γενικού Νοσοκομείου Κέρκυρας.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα μελέτη εκπονείται στο πλαίσιο πτυχιακής εργασίας με τίτλο «**Η πολιτική εξωστρέφειας του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου: επετειακές εκδηλώσεις για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση**». Αφορμή για την επιλογή του θέματος αποτέλεσαν οι εορτασμοί πανελλαδικά που οργανώνονται από πολιτιστικούς και πνευματικούς φορείς για τον αγώνα της Ανεξαρτησίας, ένα γεγονός που χάραξε ανεξίτηλα την ιστορία της χώρας μας. Ο βασικός στόχος της πτυχιακής είναι να διερευνήσει και να παρουσιάσει τους τρόπους με τους οποίους ένα μουσείο λειτουργεί ως πολιτισμικό αγαθό και γενικότερα τα ζητήματα διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς που εστιάζονται στις πολιτικές εξωστρέφειας των πολιτιστικών φορέων. Επίσης, υπογραμμίζεται η δυναμική αμφίδρομη σχέση που υφίσταται ανάμεσα σε μια αρχειακή υπηρεσία και ένα μουσείο, η οποία λειτουργεί μέσα στο μουσείο ως εργαλείο δημιουργικής εξωστρέφειας για τον οργανισμό αυτό. Μελετάται η περίπτωση του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου ως μουσειακός χώρος και ποιος είναι ο ρόλος όχι μόνο των κειμηλίων που βρίσκονται σε αυτόν αλλά και του αρχειακού υλικού αντίστοιχα.

Δομή:

Η πτυχιακή διαρθρώνεται σε τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο με τίτλο «Στρατηγική Εξωστρέφειας Πολιτιστικών Φορέων» παρατίθενται και αναλύονται τα εξής: η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και ο ρόλος της στις σύγχρονες κοινωνίες, το μουσείο και το αρχείο ως πολιτιστικά αγαθά και ο ρόλος τους στην διεθνή πολιτιστική πραγματικότητα, η διαχείριση των Μουσείων όσον αφορά τις μουσειακές συλλογές και τη διοίκηση, καθώς και ο τομέας της Μουσειοπαιδαγωγικής και οι στρατηγικές επικοινωνίας-προσέγγισης διαφορετικών ομάδων κοινού.

Στο δεύτερο κεφάλαιο με τίτλο «Περίπτωση Μελέτης: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο» γίνεται λόγος για την ίδρυση και τον σκοπό της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος (ΙΕΕΕ). Έπειτα, διερευνάται το ιστορικό πλαίσιο ίδρυσης του Μουσείου, το Ιστορικό Αρχείο ως αναπόσπαστο κομμάτι των συλλογών και ο ρόλος των αρχείων μέσα στο μουσείο, η συλλογή και έκθεση των κειμηλίων, καθώς και ο ρόλος που έχει στην πολιτιστική πραγματικότητα της χώρας - τι πρεσβεύει αλλά και ποιοι είναι οι στόχοι του μακροπρόθεσμα.

Στο τρίτο κεφάλαιο με τίτλο «200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση-Δράσεις Εθνικής Εμβέλειας του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου» δίνεται έμφαση στον εορτασμό της επετείου και το σκοπό υλοποίησης των δράσεων σε ένα μουσειακό χώρο, καθώς και οι δράσεις εθνικής εμβέλειας του Μουσείου για τα 200 χρόνια. Τέλος, σας παραθέτω την πρότασή μου για ένα νέο μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα βασισμένο στους εορτασμούς της επετείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ

1.1. Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και ο ρόλος της στις σύγχρονες κοινωνίες

Το αντικείμενο της μελέτης θεμάτων διαχείρισης πολιτισμικού περιβάλλοντος εξελίσσεται διαρκώς σε όλα τα επίπεδα και είναι συνυφασμένο με διάφορες επιστήμες όπως η Γεωγραφία, η Ιστορία, η Αρχαιολογία, η Οικολογία, η Επιστήμη της Πληροφορίας, η Μουσειολογία κ.α. Η πολιτισμική κληρονομιά αποτελεί πλέον ένα ευρύ πεδίο, καθώς οι απαιτήσεις των ανθρώπων για καλύτερη ποιότητα ζωής αυξάνονται ολοένα και περισσότερο. Οι κοινωνίες εκφράζουν έντονα την ανάγκη να προσδιορίσουν την ταυτότητα τους στο σύγχρονο κόσμο και αυτό έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνο στο να συνειδητοποιήσουν οι άνθρωποι την προσωπική τους ευθύνη ως προς την κοινωνία στην οποία ζουν, αλλά και να διασφαλίζεται η προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς σε τοπικό και διεθνές επίπεδο.

Οι πολιτισμοί είναι γεωγραφικές περιοχές, είναι κοινωνίες, είναι οικονομία, είναι συνέχειες. Συνδέουν την ιστορία του παρελθόντος με το παρόν και το μέλλον της ανθρωπότητας. Κάθε πολιτισμός αποτυπώνεται στο χάρτη σε έναν χώρο που έχει γεωγραφικά όρια, ένα δομημένο σύνολο από δυνατότητες και περιορισμούς που σπάνια αποξενώνονται και διαφέρουν από τον ένα πολιτισμό στον άλλο. Είναι γεωγραφικές περιοχές με πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που είτε προσφέρθηκαν στον άνθρωπο απλόχερα είτε που ο ίδιος κατέκτησε με κόπο. Η κοινωνία δεν νοείται να υπάρχει χωρίς τον πολιτισμό, ούτε και ο πολιτισμός χωρίς την κοινωνία, είναι μια σχέση αμφίδρομη. Ο κάθε πολιτισμός, λοιπόν, αποκτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του από την κοινωνία και τους ανθρώπους που την περιβάλλουν, φτάνει να μετακινηθεί μια κοινωνία για να μετακινηθεί και ο πολιτισμός που την περιβάλλει. Επίσης, ο πολιτισμός είναι δέσμιος των υλικών και βιολογικών συνθηκών και κάθε αλλαγή τους επηρεάζει ασφαλώς την οικονομία- είναι συνάρτηση μιας συγκεκριμένης ανακατανομής του χρήματος. Σε κάθε χρονική στιγμή μία ολόκληρη κοινωνία κυριαρχείται από την αντίληψη των ανθρώπων της, τη λεγόμενη «συλλογική νοοτροπία» η οποία σπάνια φθείρεται στο πέρασμα του χρόνου. Πολύ σημαντικό ρόλο παίζει η θρησκεία που βρίσκεται στην καρδιά των πολιτισμών και αποτελεί το παρελθόν και το παρόν τους.

Η διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς αποδίδεται ως ένας αυτόνομος επαγγελματικός κλάδος που γεννήθηκε και αναπτύχθηκε κυρίως στον δυτικό ευρωπαϊκό χώρο. Πιο συγκεκριμένα οι απαρχές του εντοπίζονται στις φιλοσοφικές αναζητήσεις που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} αιώνα σχετικά με θέματα διατήρησης ιστορικών κτηρίων. Η διαχείριση, λοιπόν, αναπτύχθηκε έπειτα από

συμφωνίες που έλαβαν χώρα αρχικά στη Δυτική Ευρώπη και έπειτα σε διεθνές επίπεδο, κυρίως μετά την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου με τη βοήθεια πολιτιστικών οργανισμών που δημιουργήθηκαν εκείνη την περίοδο όπως ήταν για παράδειγμα το Icomos (ο Χάρτης της Βενετίας Icomos, 1964). Σημείο τομής στην ιστορία της διαχείρισης στάθηκε η υιοθέτηση, με πρωτοβουλία κρατών του δυτικού κόσμου, της **Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς της Unesco** (Unesco, 1972). Η Σύμβαση της Παγκόσμιας Κληρονομιάς συμπεριέλαβε εθνολογικές-ανθρωπολογικές αξίες και επικεντρώθηκε στη σύνδεση πολιτισμικής κληρονομιάς και κοινωνιών, γεγονός που ενσωμάτωσε πλήρως τις τοπικές κοινωνίες με το κράτος και την συλλογική ευθύνη για την διαφύλαξη της πολιτισμικής κληρονομιάς. Ο τίτλος **Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς** της Unesco απονέμεται σε μνημεία, κτίσματα ή τοποθεσίες που διακρίνονται παγκοσμίως για την ιστορική, πολιτιστική και περιβαλλοντική τους αξία και η διαχείριση τους γίνεται από την Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς της Unesco.¹ Στόχος του προγράμματος είναι η καταγραφή και η συντήρηση μνημείων ιδιαίτερης σημασίας για την παγκόσμια κληρονομιά που σε κάποιες περιπτώσεις χρηματοδοτούνται από το Ταμείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε στις 16 Νοεμβρίου 1972 με την αποδοχή και υιοθέτηση της **Συνθήκης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς** από το Γενικό Συνέδριο της Unesco. Από τότε έως και σήμερα έχουν αναγνωρίσει τη Συνθήκη 191 Κράτη - Εταίροι. Στόχος της Unesco είναι η **προστασία από κάθε είδους φθορά και καταστροφή**, προκειμένου αυτά να κληροδοτηθούν στις γενιές του μέλλοντος. (Πούλιος κ.α., 2015)

«Διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς» ως έννοια ορίζεται η ολοκληρωμένη προστασία, με τρόπο συστηματικό και διεπιστημονικό και μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, του υλικού και άυλου μέρους της πολιτισμικής κληρονομιάς καθώς και των αξιών τις οποίες η κληρονομιά αυτή εκφράζει ως απόρροια της σύνδεσής της με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. (Braudel, 2003)

Η διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς, λοιπόν, εμπεριέχει την έννοια της προστασίας και διαφύλαξης των στοιχείων του παρελθόντος στο παρόν και στο μέλλον. Πιο συγκεκριμένα, η έννοια αναφέρεται συχνά στην υλική πολιτισμική κληρονομιά, αλλά και στην άυλη/μη υλική πολιτισμική κληρονομιά όπως είναι για παράδειγμα οι μύθοι, οι προφορικές παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα, ο χορός. Ο όρος «υλική πολιτισμική κληρονομιά» επικεντρώνεται στην «ακίνητη πολιτισμική κληρονομιά», δηλαδή στους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία. Η «κινητή πολιτισμική κληρονομιά», δηλαδή τα μουσειακά εκθέματα και οι συλλογές αποτελούν πλέον αντικείμενο ειδικότερου ενδιαφέροντος της επιστήμης της Μουσειολογίας. Αξίζει να

---

¹Ο οργανισμός αποτελείται από 193 κράτη-μέλη και η Επιτροπή της Unesco αποτελείται από 21 κράτη - εταίρους εκλεγμένα από τη γενική συνέλευση των εταίρων κρατών για κάποια συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

σημειωθεί πως υπάρχουν και περιπτώσεις στις οποίες η διάκριση ανάμεσα στις κατηγορίες είναι δύσκολη, όπως για παράδειγμα η μουσική και ο χορός ανήκουν στην άυλη πολιτισμική κληρονομιά, ωστόσο οι παρτιτούρες και οι φορεσιές που συνδέονται άμεσα μαζί τους εντάσσονται στην υλική πολιτισμική κληρονομιά. Ο κλάδος της διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς έχει ως βασικό στόχο του τη διατήρηση της υλικής κληρονομιάς του παρελθόντος και την προστασία της από την απώλεια και την καταστροφή που συντελούνται στο παρόν και το μέλλον. Η έννοια της «αυθεντικότητας» αναδείχθηκε ως η πιο βασική στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς και η προσπάθεια διαφύλαξης της θεωρείται η αναζήτηση της αλήθειας για τον κλάδο του πολιτισμού.

Στη σύγχρονη κοινωνία τα δεδομένα αλλάζουν διαρκώς και αξίζει να σημειωθεί ότι η πολιτισμική διαχείριση έχει στραφεί από τα αντικείμενα (τεκμήρια, αρχεία, συλλογές) προς τον άνθρωπο, στην κοινωνική και πολιτισμική δράση του: χρησιμοποιεί, δηλαδή, τα αντικείμενα αυτά ως καθημερινά μέσα της ζωής και της ιστορίας των ανθρώπων προκειμένου να αξιοποιήσει όλες τις αξίες και τις δυνατότητες τους. Οι ειδικοί διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς είναι αρμόδιοι για την στρατηγική, τον σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός συνόλου δραστηριοτήτων που ανήκουν στη διαχείριση όπως είναι η μελέτη, ανασκαφή, αναστήλωση, προβολή και αξιοποίηση. Επομένως, η συντήρηση και αποκατάσταση μνημείων αποσκοπεί στη διάσωση τους ως έργων τέχνης και ως ιστορικών μαρτυριών.

Επίσης, υπάρχουν ολοκληρωμένα συστήματα θεωρητικής και πρακτικής προσέγγισης της έννοιας και της εφαρμογής της διαχείρισης και αποτελούν τα πιο σημαντικά **μοντέλα διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς** σε παγκόσμια κλίμακα: το «υλικοκεντρικό», «αξιοκεντρικό» και «ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς» :

- ❶ **«Υλικοκεντρικό» Μοντέλο:** εμφανίστηκε στον δυτικό κόσμο με τη γένεση της Αρχαιολογίας ως νέου επιστημονικού κλάδου κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και εκφράζεται πλήρως στη Χάρτα της Βενετίας, η οποία θεωρείται το σημαντικότερο κείμενο σε διεθνές επίπεδο για τη αποκατάσταση, συντήρηση, αναστήλωση, διάσωση του υλικού των μνημείων. Το συγκεκριμένο μοντέλο δίνει έμφαση στο **υλικό** εξετάζοντας το από ιστορική, αισθητική, αρχαιολογική και επιστημονική σκοπιά. Το στοιχείο της **αυθεντικότητας** ενυπάρχει στο υλικό, έτσι στόχος της διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς είναι η διατήρηση του υλικού του παρελθόντος και η προστασία του από ενδεχόμενες φθορές και καταστροφές του παρόντος ή του μέλλοντος. Η διαδικασία, η τεχνική μελέτη αποκατάστασης ενός κειμηλίου αποτελεί το φερόμενο ως «επιχειρησιακό σχέδιο» και την ευθύνη του φέρουν αποκλειστικά οι ειδικοί χωρίς την συμμετοχή του κοινωνικού συνόλου. Η εφαρμογή του υλικοκεντρικού μοντέλου στην Ελλάδα συνδέεται άρρηκτα με την προσκόλληση στο κλασικό παρελθόν και εδραιώθηκε

μέσα από ιστορικές συνθήκες που διαμορφώθηκαν πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την Ελληνική Επανάσταση.

- ❷ «Αξιοκεντρικό μοντέλο»: αναπτύχθηκε στον δυτικό κόσμο κυρίως από τη δεκαετία του 80' και μετά όταν κάποιες ομάδες ανθρώπων άρχισαν να ενδιαφέρονται και να διεκδικούν μια θέση στην λειτουργία, τη διαχείριση και ιδιοκτησία του πολιτισμού. Το αξιοκεντρικό μοντέλο, λοιπόν, είναι συνδεδεμένο με τις **αξίες**, το έννομο ενδιαφέρον μιας ομάδας ενδιαφέροντος για την πολιτισμική κληρονομιά. Η πρακτική αυτή ώθησε τους αρχαιολόγους να ξεφύγουν από το αυστηρά επιστημονικό τους πλαίσιο και να δώσουν έμφαση στις προσεγγίσεις διαφορετικών ομάδων ανθρώπων σχετικά με τη διαχείριση. Το «σχέδιο διαχείρισης» καταγράφει το σύνολο των αξιών της πολιτισμικής κληρονομιάς και περιγράφει αναλυτικά τον τρόπο με τον οποίο οι αξίες αυτές διαφυλάσσονται μέσα από τη διαδικασία της διαχείρισης. Το μοντέλο αυτό βασίζεται στη Χάρτα της Μπούρα (Icomos Australia, 1999), η οποία θεωρείται το σημαντικότερο κείμενο διεθνώς για τη διαχείριση των αξιών.

- ❸ Μοντέλο «ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς»: αναπτύσσεται κυρίως στον μη δυτικό κόσμο, άρχισε να καθιερώνεται διεθνώς κατά τη δεκαετία του 90' και σε αντίθεση με τα δύο μοντέλα που προαναφέρθηκαν δεν έχει καθολική εφαρμογή αλλά απευθύνεται **στις περιπτώσεις «ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς»**. «Ζώσα πολιτισμική κληρονομιά» θεωρείται η πολιτισμική κληρονομιά που εξακολουθεί μέχρι και σήμερα να δημιουργείται και να εξελίσσεται περαιτέρω στη βάση της συνέχειας της αρχικής σύνδεσης της κοινωνίας με την κληρονομιά, η οποία εκφράζεται μέσα από υλικά και άυλα/μη υλικά στοιχεία που νοούνται και προσεγγίζονται ως ένα ενιαίο σύνολο. (Πούλιος κ.α., 2015)

Στη σημερινή εποχή το φαινόμενο της διάδοσης κοινών πολιτισμικών αγαθών σε όλη την ανθρωπότητα παίρνει τεράστιες διαστάσεις. Τα τελευταία χρόνια η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και η επιστροφή πολιτιστικών αγαθών στη χώρα από την οποία προέρχονται αποτελεί ένα πολύ σημαντικό θέμα για τις περισσότερες χώρες και τα περισσότερα μουσεία, καθώς άπτεται πολιτιστικών, νομικών, πολιτικών και άλλων θεμάτων εθνικής αλλά και παγκόσμιας σημασίας. Η αγωνία για την ταχύτητα με την οποία καταστρέφεται η παγκόσμια πολιτισμική κληρονομιά και το μέλλον της εκφράζεται και με τη νομοθεσία που διαρκώς αλλάζει και αναδιαμορφώνεται με νέα προστατευτικά μέτρα. Ένα πολύ σημαντικό «εργαλείο» για την αντιμετώπιση τέτοιων ζητημάτων προστασίας είναι οι διεθνείς συνθήκες, όπως για παράδειγμα η Συνθήκη της Χάγης (1954) που αφορά την προστασία πολιτιστικής κληρονομιάς κατά τη διάρκεια ένοπλων συρράξεων. Η Ελλάδα, μια χώρα με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, αντιμετωπίζει το ζήτημα αυτό με ιδιαίτερη ευαισθησία και προβληματισμό.

1.2. Το μουσείο και το αρχείο ως πολιτισμικά αγαθά και ο ρόλος τους στην διεθνή πολιτιστική πραγματικότητα

Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM)² ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 1946 ως μη κυβερνητικός οργανισμός από λίγους επαγγελματίες μουσείων: αρχαιολόγους, ιστορικούς της τέχνης, μουσειολόγους και συντηρητές που αγωνιούσαν για την τύχη της παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς έπειτα από τις καταστροφές που υπέστη κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η UNESCO αποφάσισε να στηρίξει το ICOM προσφέροντάς του στέγη στο κτίριο της στο Παρίσι και το 1951 ξεκίνησαν μαζί το πρόγραμμα “Σταυροφορία των Μουσείων” με στόχο την αναγνώριση του εκπαιδευτικού ρόλου των μουσείων. Μέσα από τον ίδιο προβληματισμό, το 1977, καθιερώθηκε η **18^η Μαΐου ως Διεθνής Ημέρα Μουσείων**. Βασικός σκοπός του ICOM είναι η επισήμανση και η αντιμετώπιση των προβλημάτων των μουσείων και όσων ανθρώπων εργάζονται σε αυτά, καθώς και η ανάπτυξη του κλάδου της Μουσειολογίας. Γι’ αυτό το λόγο έχουν συσταθεί 30 Διεθνείς Επιτροπές με ειδικό αντικείμενο όπως για παράδειγμα η αρχιτεκτονική μουσείων, η συντήρηση, τα περιφερειακά μουσεία, η εκπαίδευση, όπου μπορούν να συμμετέχουν όσα μέλη επιθυμούν. Ιδιαίτερα απασχόλησαν το ICOM και οι καταστροφές των πολιτισμικών αγαθών στους τόπους πολεμικών συρράξεων και σε συνεργασία με άλλους πέντε μη κυβερνητικούς οργανισμούς (CCAAA, ICA, ICOM, ICOMOS, IFLA), συνέβαλε στη δημιουργία, το 1996, της Διεθνούς Επιτροπής της “Μπλε Ασπίδας” (ICBS) που φροντίζει για την προστασία της παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς από πολεμικές επιχειρήσεις ή φυσικές καταστροφές. Το ICOM παρέχει επίσης, από τη δεκαετία του 1960 και στο εξής, επιστημονική και τεχνική βοήθεια στα μουσεία των αναπτυσσόμενων χωρών. Σήμερα το ICOM μετρά 22.000 περίπου μέλη σε όλο τον κόσμο και δραστηριοποιείται σε 145 χώρες. (“Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων Ελληνικό Τμήμα”, χ.χ.)

Το Μουσείο, λοιπόν, ορίζεται από το ICOM (International Council of Museums-Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων) ως *«ένα μη-κερδοσκοπικό, μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξης της, και ανοιχτό στο κοινό, το οποίο αποκτά, συντηρεί, ερευνά, επικοινωνεί και εκθέτει, για λόγους μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας, υλικές αποδείξεις των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους»*. (Desvallées & Mairesse, 2010) Στην βάση αυτού του ορισμού αλλά και πολλών ακόμη βρίσκεται ο άνθρωπος και οι μουσειακές συλλογές, τα αντικείμενα, καθώς αυτά είναι που διαμορφώνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του μουσείου και το κάνουν να ξεχωρίζει ανάμεσα σε άλλους πολιτιστικούς φορείς.

Τα μουσεία είναι φύλακες συλλογών-αντικειμένων με μεγάλη σημασία για τον ανθρώπινο πολιτισμό. Ωστόσο, δε λειτουργούν απλώς σαν χώροι διαφύλαξης συλλογών

---

² Υπάρχει και Ελληνικό Τμήμα Icom (βλ. παράρτημα)

αλλά συνδυάζουν την φύλαξη των κειμηλίων με τη δυνατότητα πρόσβασης και χρησιμοποίησης τους, έτσι το μουσείο έχει το ρόλο της «επικοινωνίας» των συλλογών με το κοινό του. Τα μουσεία, λοιπόν, είναι ιδρύματα που συλλέγουν, προστατεύουν και κάνουν προσιτά αντικείμενα και δείγματα του φυσικού κόσμου, τα οποία διαφυλάσσουν προς όφελος της κοινωνίας. Ένα μουσείο χαρακτηρίζεται κυρίως από το είδος των αντικειμένων που συλλέγει, με την έννοια ότι ο συγκεκριμένος επιστημονικός κλάδος ή επιστήμη με την οποία ασχολείται καθορίζει κατ' επέκταση και το είδος του. (Μουσεία Τέχνης, Επιστήμης, Φυσικής Ιστορίας, Ιστορικά, Αρχαιολογικά κ.ο.κ.) Πολλές φορές υπάρχει δυσκολία στον προσδιορισμό του είδους ενός μουσείου εξαιτίας της ασάφειας ορισμένων πεδίων ή της ενασχόληση τους με πολλά και διαφορετικά ερευνητικά ζητήματα. Η προσπάθεια κατηγοριοποίησης των μουσείων καθιστά σαφές το εύρος των μουσειακών αρχείων αλλά και τις δυσκολίες που καλείται να αντιμετωπίσει ένας μουσειολόγος για να συντάξει μια πολιτική διαχείρισης συλλογής.

Στη σύγχρονη κοινωνία τα μουσεία ανταποκρίνονται στις ανάγκες του κοινού όχι μόνο μέσω των εκθέσεων και των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, αλλά κυρίως μέσω της διατήρησης των πρωτογενών πηγών της πολιτισμικής κληρονομιάς. Τα μουσεία, όπως και οι βιβλιοθήκες και τα αρχεία εξυπηρετούν την κοινωνία στο βαθμό που χρησιμοποιούνται για να αυξήσουν την ανθρώπινη γνώση μέσα από δραστηριότητες όπως είναι η έρευνα, οι εκθέσεις και τα προγράμματα κάθε είδους που συμβάλλουν και ενθαρρύνουν την διαφώτιση και ψυχαγωγία του επισκέπτη. Αξίζει να σημειωθεί ότι χωρίς την συστηματική προστασία και διαρκή έρευνα των συλλογών, τα μουσεία σταδιακά θα έχουν όλο και λιγότερο τη δυνατότητα να παρέχουν αξιόλογα προγράμματα για το κοινό που στοχεύουν να υπηρετήσουν και ασφαλώς δεν θα μπορούν να ικανοποιήσουν την υποχρέωση τους στις επόμενες γενιές.

Από τη στιγμή που ο άνθρωπος μιλάει για μουσεία και ορίζει το περιεχόμενό τους, γεννιέται και αναπτύσσεται ένας ολόκληρος επιστημονικός κλάδος, η Μουσειολογία και η Μουσειογραφία για τις οποίες το 1981 το ICOM έδωσε τους παρακάτω ορισμούς:

«**Μουσειολογία** είναι μια εφαρμοσμένη επιστήμη, η επιστήμη του μουσείου. Μελετά την ιστορία και τον ρόλο του στην κοινωνία, τους ειδικούς τρόπους έρευνας και φυσικής συντήρησης των εκθεμάτων, της παρουσίασης και του ξαναζωντανεματός τους, της μετάδοσης των γνώσεων γι' αυτά, της οργάνωσης και της λειτουργίας, της νέας ή μουσειακής αρχιτεκτονικής, των θέσεων που αποκτώνται ή επιλέγονται, της τυπολογίας και της δεοντολογίας». (Desvallées & Mairesse, 2014)

«Το σύνολο των τεχνικών και των πρακτικών που εφαρμόζονται στο μουσείο για τους παραπάνω σκοπούς ονομάζεται **Μουσειογραφία**. Καλύπτει μεθόδους και πρακτικές λειτουργίας των μουσείων σε όλους τους διαφορετικούς τομείς τους». (Οικονόμου, 2003)

Στάδια του Μουσειογραφικού έργου:

Οργανόγραμμα έκθεσης - Κατηγοριοποίηση των εκθεμάτων - Μουσειογραφική ανάλυση
- Μουσειογραφική σύνθεση

Δύο χρόνια αργότερα από την δημιουργία και σε συνεργασία με το ICOM, στις 9 Ιουνίου 1948 ιδρύθηκε το Διεθνές Συμβούλιο Αρχείων- ICA (International Council on Archives)³ υπό την αιγίδα της UNESCO. Πρώτος πρόεδρος του Συμβουλίου υπήρξε ο Charles Samaran, Γενικός Διευθυντής των Εθνικών Αρχείων Γαλλίας. Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή στο Διεθνές Συμβούλιο Αρχείων στη Βιέννη το 2004, οι συμμετέχοντες ζήτησαν από τα Ηνωμένα Έθνη την καθιέρωση μιας Διεθνούς Ημέρας Αρχείων. Κατά την διάρκεια της 33^{ης} συνόδου στο Παρίσι, η Γενική Διάσκεψη της UNESCO ανακήρυξε την 27^η Οκτωβρίου ως την Παγκόσμια Ημέρα για την Οπτικοακουστική Κληρονομιά. Η πράξη αυτή αποτέλεσε αξιοσημείωτη πρωτοβουλία και δημιούργησε νέα κίνητρα προς όφελος της διατήρησης των αρχείων. Το έτος 2007 το Διεθνές Συμβούλιο Αρχείων στην ετήσια γενική του συνέλευση αποφάσισε να καθιερώσει την **9^η Ιουνίου ως Διεθνή Ημέρα Αρχείων**. Η επιλογή της ημερομηνίας αυτής δεν ήταν τυχαία καθώς στις 9 Ιουνίου 1948 ιδρύθηκε το Διεθνές Συμβούλιο Αρχείων. Σταθμός στην πορεία του Διεθνούς Συμβουλίου Αρχείων υπήρξε η Παγκόσμια Διακήρυξη Αρχείων που έγινε στο Όσλο τον Σεπτέμβριο του 2010.⁴

Το ICA πιστεύει ότι η αποτελεσματική διαχείριση αρχείων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη διακυβέρνηση ενός κράτους-δικαίου, τη διοικητική λειτουργία του, τη διατήρηση της συλλογικής μνήμης της ανθρωπότητας και την πρόσβαση των πολιτών σε κάθε είδους πληροφορία. Το Διεθνές Συμβούλιο για τα Αρχεία (ICA) είναι αφιερωμένο στην αποτελεσματική διαχείριση αρχείων και τη διατήρηση, φροντίδα και χρήση της παγκόσμιας αρχειακής κληρονομιάς μέσω της εκπροσώπησης αρχείων σε όλο τον κόσμο. Η παγκόσμια αρχειακή κοινότητα ενθάρρυνε εξ αρχής τη θεσμοθέτηση του εορτασμού της ημέρας αυτής. Ο εορτασμός της Παγκόσμιας Ημέρας των Αρχείων είναι μια σημαντική ευκαιρία για τα αρχεία, τους αρχειονόμους και τους επιστήμονες της πληροφόρησης να αναδείξουν τη χρησιμότητα των αρχείων στην κοινωνία, να κάνουν τους πολίτες να ανακαλύψουν και να γνωρίσουν τον πλούτο που φυλάσσεται στα αρχεία και να έρθουν σε επαφή με αυτό το συναρπαστικό κόσμο, στον οποίο βρίσκεται κανείς μοναδικά τεκμήρια πολιτισμικής κληρονομιάς. Τα αρχεία καταγράφουν τις αποφάσεις, τις πράξεις και τις μνήμες, αποτελούν μοναδικής σημασίας κληρονομιά που μεταβιβάζεται από το παρελθόν στο παρόν και το μέλλον. Τα αρχεία είναι αξιόπιστες πηγές πληροφοριών και παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη των κοινωνιών συμβάλλοντας στη συγκρότηση και τη διάσωση της ατομικής και συλλογικής μνήμης. Η ελεύθερη πρόσβαση στα αρχεία εμπλουτίζει τις γνώσεις μας για την ανθρώπινη κοινωνία, προάγει την δημοκρατία και προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα βελτιώνοντας κατ' επέκταση και την ποιότητα ζωής των κοινωνιών.

---

³ βλ. <https://www.ica.org/en>

⁴ Συμμετείχε και η καθηγήτρια μου κ. Μαριέττα Μινώτου ως μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου

1.3. Διαχείριση μουσείων: μουσειακές συλλογές, διοίκηση

Η διαχείριση μουσείων νοείται σήμερα ως η διασφάλιση της διοικητικής λειτουργίας του μουσείου και γενικώς όλων των δραστηριοτήτων που δεν σχετίζονται άμεσα με τα εξειδικευμένα πεδία μουσειακής εργασίας όπως είναι η συντήρηση, η έρευνα και η επικοινωνία. Από αυτή την οπτική, η διαχείριση μουσείων ουσιαστικά περιλαμβάνει δραστηριότητες που σχετίζονται με οικονομικά και νομικά ζητήματα, με την ασφάλεια και τη συντήρηση του κτηρίου, με τη διοίκηση του προσωπικού, με το μάρκετινγκ, καθώς και με διαδικασίες στρατηγικού σχεδιασμού και γενικότερου προγραμματισμού των δραστηριοτήτων του μουσείου.⁵

Μια «συλλογή» είναι ένα οργανωμένο σύνολο επιλεγμένων υλικών αποδείξεων της ανθρώπινης δραστηριότητας ή του φυσικού περιβάλλοντος, που συνοδεύεται από σχετικό πληροφοριακό υλικό. Εκτός από τα αντικείμενα, τα επιστημονικά δείγματα και τα έργα τέχνης που φυλάσσονται σε ένα μουσείο, η συλλογή μπορεί να περιλαμβάνει κτήρια ή θέσεις. Γενικότερα με τη λέξη «τεκμήριο» δηλώνεται ένα φυσικό αντικείμενο ή μέσο, στο εσωτερικό ή εξωτερικό του οποίου οι πληροφορίες έχουν χαραχτεί ανεξίτηλα ή μπορούν να ανακληθούν. Η λέξη «αρχείο» όταν αναφερόμαστε στα αντικείμενα ενός μουσείου χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά για να δηλώσει τα αρχαιολογικά αρχεία, το σύνολο δηλαδή του υλικού που προκύπτει από μια αρχαιολογική ανασκαφή, συμπεριλαμβανομένων των αντικειμένων που προέρχονται από αυτή, μαζί όμως με όλο το υλικό τεκμηρίωσης της ανασκαφής (ημερολόγια, σχέδια, μελέτες, φωτογραφικό υλικό, μετρήσεις κ.ο.κ.). (Μπούνια, 2009). Δόθηκε πρωταρχική σημασία στη διαφύλαξη αυτού του αρχείου ως βασική πηγή γνώσης που επιτρέπει την ανάπτυξη της επιστήμης, αλλά και τη διαφύλαξη της για τις επόμενες γενιές. Η έννοια του αρχείου πέρασε στη συνέχεια στο σύνολο των αρχαιολογικών ευρημάτων, είτε αυτά προέρχονταν από πρόσφατες ανασκαφές είτε όχι, και στη συνέχεια στο σύνολο των αντικειμένων που διαφυλάσσει ένα μουσείο. Ένα «μουσειακό αρχείο», δηλαδή, αποτελεί το σύνολο του υλικού που φυλάσσεται στο χώρο ενός μουσείου, περιλαμβάνει τόσο τα αντικείμενα όσο και το υλικό τεκμηρίωσης που τα συνοδεύει. Προκύπτει λοιπόν εύλογα το συμπέρασμα ότι με τον όρο «μουσειακή συλλογή» εννοούμε το «μουσειακό αρχείο», τα αντικείμενα και οτιδήποτε άλλο σχετίζεται με αυτά και συνεισφέρει στην κατανόηση, ερμηνεία και χρήση τους, δηλαδή μαρτυρίες όλων των τύπων, πληροφορίες από διάφορες πηγές, δελτία, σχέδια, φωτογραφίες. Επομένως η έννοια της μουσειακής συλλογής εδώ παίρνει το νόημα του ιστορικού αρχείου που κληροδοτείται από τις προηγούμενες γενιές στις επόμενες. Το κοινό στοιχείο μεταξύ της έννοιας και της

---

⁵ Σε αυτό το σημείο κρίνεται αναγκαίο να αποσαφηνιστούν μερικοί όροι-κλειδιά προτού προχωρήσουμε στην παρουσίαση της διαχείρισης μουσειακών συλλογών, διοικητικών λειτουργιών και συνεργασιών του μουσείου.

συλλογής, στην προκειμένη περίπτωση τουλάχιστον, είναι ότι η φύση του αρχείου ως συνόλου δημιουργεί πολλαπλές δυνατότητες προσέγγισης, ανάλογα με το αν το αντιμετωπίζουμε ως προς τη φυσική του υπόσταση, τη μουσειολογική του διάσταση, τον αρχαιολογικό του χαρακτήρα ή μια ιστορική οπτική.

Τα μουσεία έχουν την ανάγκη να σχεδιάσουν τη διαχείριση των συλλογών τους, η οποία θα αντανakλά τους γενικούς στόχους και ειδικούς σκοπούς του μουσείου. Με τον όρο «διαχείριση συλλογών» εννοούμε τη φυσική φροντίδα και τεκμηρίωση των μουσειακών συλλογών και κατ' επέκταση όλες τις διαδικασίες που σχετίζονται με την προστασία των συλλογών από τη διάλυση, την καταστροφή, την κλοπή καθώς και την εξασφάλιση της πρόσβασης, φυσικής και πνευματικής, στις μουσειακές συλλογές. Η διαχείριση συλλογών περιγράφει τη σχέση μεταξύ του μουσείου και των συλλογών του, της διοίκησης και του προσωπικού με το κοινωνικό σύνολο, μια σχέση που βρίσκεται σε συνεχή διαδικασία διάδρασης και ορίζει τις δραστηριότητες που θα λάβουν χώρα στο παρόν και μέλλον έχοντας ως βασικό της άξονα το παρελθόν.

Η έννοια της τήρησης των μουσειακών συλλογών αφορά στο σύνολο των ενεργειών και διαδικασιών που σχετίζονται με την αποθήκευση, τεκμηρίωση, συντήρηση, έκθεση και μεταχείριση των μουσειακών αντικειμένων. Η σωστή τήρηση και αξιοποίηση των μουσειακών συλλογών προϋποθέτει αφενός τη δέσμευση όλων των εμπλεκόμενων στη μεταξύ τους συνεργασία και αφετέρου την ευρεία κοινωνική συναίνεση σε ό,τι αφορά τους στόχους του μουσείου. Υπάρχουν κάποιες Βασικές Αρχές Τήρησης Μουσειακών Συλλογών που οργανώνονται ως εξής:

- ❖ Αποθήκευση (χειρισμός, χωροθέτηση αποθηκών, κλιματισμός, φωτισμός, μέθοδοι αποθήκευσης-εξοπλισμός, οδηγίες τήρησης αποθήκης)
- ❖ Ασφάλεια και Προστασία (συστήματα ασφαλείας, πυροσβεστικά δίκτυα και συναφείς εγκαταστάσεις, πρόβλεψη έναντι φυσικών καταστροφών, στοιχεία αντισεισμικής προστασίας)
- ❖ Προληπτική Συντήρηση (συντήρηση, αποκατάσταση, μνημειακά σύνολα, ανασκαφές, τεκμηρίωση και δημοσίευση)
- ❖ Χειρισμός (γενικές αρχές χειρισμού αντικειμένων κατά τη μετακίνηση τους)

Η διάσωση και αξιοποίηση των μουσειακών συλλογών αποτελεί ένα πολυσύνθετο και δύσκολο έργο για το μουσείο και όσους εργάζονται σε αυτό. Μπορούμε να πούμε ότι τηρούμε σωστά μία μουσειακή συλλογή όταν επιμελούμαστε την αποθήκη της, όταν τεκμηριώνουμε και τηρούμε με σωστό τρόπο τα αρχεία της και γενικώς όλους τους όρους προστασίας και ασφάλειας των αντικειμένων της. Η γενική προστασία των αντικειμένων αποτελεί βασική μέριμνα της σωστής μουσειακής πολιτικής αφού οι μουσειακές συλλογές απαρτίζονται από έργα μεγάλης πολιτιστικής σημασίας. Κάθε φθορά ή καταστροφή ενός κειμηλίου είναι σημαντική απώλεια για ένα μουσείο αλλά και για την παγκόσμια πολιτισμική κληρονομιά. Γι' αυτό το λόγο η ορθή τεκμηρίωση τους

και οι πληροφορίες που παρέχονται γι' αυτά μέσω της έρευνας, αποτελεί θεμελιώδη λειτουργία για τα μουσειακά αντικείμενα. Επίσης, οι διαδικασίες της αποθήκευσης και της προληπτικής συντήρησης προδιαγράφουν την διάρκεια ζωής των αντικειμένων ελαχιστοποιούν τις πιθανότητες φθοράς ή καταστροφής τους. Επίσης, ο ευρύς προγραμματισμός και σχεδιασμός που απαιτείται για την προστασία των μουσειακών κειμηλίων περιλαμβάνει ένα σύνολο ατόμων με διαφορετικές μουσειακές ειδικότητες. Βασική προϋπόθεση, λοιπόν, για τον συντονισμό και την ορθή λειτουργία του μουσειακού έργου αποτελεί η τήρηση των βασικών αρχών, οδηγιών και προδιαγραφών από τους οργανισμούς που μεριμνούν για την διάσωση και προστασία της παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς.

Εγχειρίδιο διαχείρισης συλλογών

Με τον όρο «πολιτική διαχείρισης συλλογών» αναφερόμαστε σε ένα πλήρες, συγκροτημένο γραπτό κείμενο που αναφέρεται σε όλα τα ζητήματα ύπαρξης και λειτουργίας ενός μουσείου. Σε αυτό το κείμενο καταγράφονται οι επαγγελματικές προδιαγραφές του συγκεκριμένου φορέα, έχει την ιδιότητα του οδηγού για το προσωπικό του μουσείου αλλά και πηγής χρήσιμων πληροφοριών για τους επισκέπτες του μουσείου. (Μπούνια,2009)

Η αναλυτική αυτή καταγραφή της λειτουργίας ενός μουσείου περιλαμβάνει:

- I. Τους σκοπούς του μουσείου και τη συλλεκτική πολιτική του.
- II. Τις μεθόδους με τις οποίες το μουσείο αποκτά αντικείμενα για τη συλλογή του.
- III. Τις μεθόδους που ακολουθεί το μουσείο για την απομάκρυνση αντικειμένων από τη συλλογή του.
- IV. Τους κανόνες με τους οποίους το μουσείο διαχειρίζεται ζητήματα δανεισμού αντικειμένων προς και από τις συλλογές του.
- V. Τους τρόπους με τους οποίους το μουσείο χειρίζεται τα αντικείμενα που υπάρχουν στη φύλαξη του.
- VI. Τη φροντίδα και τον έλεγχο των συλλογών γενικά.
- VII. Την εξασφάλιση της πρόσβασης στις συλλογές.
- VIII. Την πολιτική ασφάλισης των συλλογών (αστική ευθύνη).
- IX. Τον τρόπο καταγραφής των αντικειμένων της συλλογής: ποιος, πότε και πώς διατηρεί, ανανεώνει, διαφυλάσσει τα αρχεία καταγραφής του μουσείου (απογραφές).

Ο ρόλος της διαχείρισης στα ζητήματα των σύγχρονων μουσείων είναι καθοριστικός:

- Η οικονομική ενίσχυση, η οποία μπορεί να οφείλεται είτε σε κάποιον κρατικό φορέα είτε και στο ίδιο το μουσείο.
- Η εκπαίδευση τόσο του προσωπικού των μουσείων όσο και του κοινού γενικότερα.
- Η δημιουργία επαγγελματικής συνείδησης για τους ανθρώπους που εργάζονται στα μουσεία.
- Η αναδιοργάνωση των μουσείων όχι μόνο σε επίπεδο επανέκθεσης, αλλά κυρίως σε επίπεδο λειτουργίας.
- Η αναδιοργάνωση της επαγγελματικής δομής των μουσείων, αφού οι γνώσεις και οι ικανότητες που απαιτούνταν παλαιότερα για να εργαστεί κάποιος σε ένα μουσείο δεν επαρκούν σήμερα από μόνες τους.
- Η θέσπιση προδιαγραφών λειτουργίας από την πλευρά τόσο του κράτους όσο και των επαγγελματικών ενώσεων.
- Η συνειδητοποίηση του παράγοντα «κόστος» όταν σχεδιάζεται ένα μουσείο και η διασφάλιση όχι μόνο της δημιουργίας του, αλλά κυρίως της λειτουργίας του.
- Ο ορισμός παραμέτρων επιτυχίας και ο έλεγχος αυτών.
- Η δημιουργία μιας πολιτικής διαχείρισης συλλογών που θα διέπει και θα κατευθύνει τη λειτουργία των μουσείων.

Σε όλα τα ζητήματα που τέθηκαν απάντηση έρχεται να δώσει η **πιστοποίηση των μουσείων**, η διαδικασία δηλαδή κατά την οποία ένας οργανισμός αποκτά το δικαίωμα να φέρει τον χαρακτηρισμό «Μουσείο» εφόσον πληροί κάποιες προδιαγραφές, προκαθορισμένους και μετρήσιμους δείκτες απόδοσης σε διάφορους τομείς της λειτουργίας του. (Γκαζή,2003). Η πιστοποίηση βασίζεται σε συγκεκριμένα νομοθετικά πλαίσια και πραγματοποιείται από τους αρμόδιους κυβερνητικούς φορείς. Τα πιστοποιητικά συστήματα μπορούν να προσφέρουν οικονομική ενίσχυση στα μουσεία, προώθηση της εικόνας τους, αύξηση της επισκεψιμότητας και κατ' επέκταση των ετήσιων εσόδων τους.

Διοίκηση

Η διοίκηση αναφέρεται στην περιγραφή, εξήγηση, ανάλυση και πρόβλεψη των οργανωσιακών φαινομένων και της ανθρώπινης συμπεριφοράς που στοχεύουν στην πραγματοποίηση των σκοπών του οργανισμού. Η Επιστήμη της διοίκησης είναι δηλαδή το σύστημα των εργαλείων μέσω των οποίων ερμηνεύονται οι σχέσεις, προβλέπονται τα αποτελέσματα και επηρεάζεται η έκβαση οργανωμένων προσπάθειών για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Η ύπαρξη της διοίκησης στα μουσεία είναι αναγκαία. Σκοπός της μουσειακής διοίκησης είναι να διευκολύνει τη λήψη αποφάσεων που οδηγούν στην

πραγματοποίηση του έργου ενός μουσείου, στην εκπλήρωση της αποστολής του βάσει του κανονιστικού του πλαισίου και στην πραγματοποίηση των στόχων και των σκοπών του σε όλα τα επίπεδα της λειτουργίας του. Η μουσειακή διοίκηση αφορά όλους όσους εμπλέκονται ή ενδιαφέρονται για την πρόκληση της διοίκησης και της ηγεσίας στα μουσεία: αυτούς που βρίσκονται μέσα στα μουσεία (διοίκηση μουσείων και προσωπικό, το διοικητικό συμβούλιο, εθελοντές και μέλη επιτροπών), αυτούς που βρίσκονται έξω από τα μουσεία αλλά ενδιαφέρονται γι' αυτά, όπως για παράδειγμα οι ακαδημαϊκοί ή το προσωπικό πολιτιστικών ιδρυμάτων, τους πανεπιστημιακούς όλων των βαθμίδων και τους φοιτητές.

Ο ρόλος της διοίκησης στα μουσεία

- Να εμπνέει μια Αίσθηση Αποστολής : τον πυρήνα δηλαδή γύρω από τον οποίο θα διαμορφωθεί η πολιτική του Μουσείου και να κατευθύνει το μουσείο πιο αποτελεσματικά προς έναν κοινό στόχο.
- Να επικοινωνεί το κανονιστικό πλαίσιο, με τρόπο σαφή και κατανοητό τους στόχους και τις λειτουργίες του μουσείου στους επισκέπτες του.
- Να ηγείται των στόχων: οι μακροπρόθεσμοι στόχοι ενός οργανισμού πρέπει να καθορίζονται με σχέδια και σχεδιασμούς, όπως ο Στρατηγικός Σχεδιασμός ή τα Επιχειρησιακά Σχέδια τα οποία συνδέουν τους στόχους με την αποστολή του Μουσείου και κατ' επέκταση με το κανονιστικό πλαίσιο.
- Να ελέγχει την επίτευξη των σκοπών: διάκριση σε βραχυπρόθεσμους και μετρήσιμους, προϋπολογισμός-χρονοδιάγραμμα-προκαθορισμένος χρόνος-οικονομικοί πόροι.
- Να εκτιμά τον βαθμό ολοκλήρωσης των μουσειακών λειτουργιών και των επιδράσεων τους: Οι μουσειακές λειτουργίες (συλλογή, τεκμηρίωση, προστασία, έρευνα, έκθεση, ερμηνεία) αξιολογούνται σε αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα. (Παπαϊωάννου,2018)

Τα μουσεία διοικούνται και λειτουργούν από ανθρώπους οι οποίοι συνεργάζονται για να στηρίξουν και να επικοινωνήσουν την αποστολή, το κανονιστικό πλαίσιο, τους στόχους και σκοπούς του μουσείου στο ευρύ κοινό. Το όργανο διακυβέρνησης ενός μουσείου φέρει την απόλυτη νομική και οικονομική ευθύνη. Υπάρχουν τέσσερις τρόποι διακυβέρνησης μουσείων:

- Ως τμήματα άλλων οργανισμών
- Ως παραρτήματα
- Ως μη-κερδοσκοπικοί ή φιλανθρωπικοί οργανισμοί
- Ως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου

1.4. Μουσειοπαιδαγωγική και στρατηγικές επικοινωνίας-προσέγγισης διαφορετικών ομάδων κοινού

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα το ενδιαφέρον των ανθρώπων για τον πολιτισμό και τα μουσεία έχει αυξηθεί σημαντικά και έτσι αναπτύσσονται ολοένα και περισσότερο οι κλάδοι της Μουσειολογίας, της Μουσειογραφίας και της Μουσειοπαιδαγωγικής. Η Μουσειοπαιδαγωγική είναι μια εφαρμοσμένη παιδαγωγική με χώρο δράσης της το ίδιο το μουσείο και στόχο την εκπλήρωση του εκπαιδευτικού του χαρακτήρα για το κοινωνικό σύνολο. Κάνοντας μία σύντομη αναδρομή στο παρελθόν στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα η εκπαίδευση στο μουσείο χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη μιας εκτενούς συζήτησης για τον εκπαιδευτικό ρόλο του μουσείου και τις δυνατότητες αξιοποίησης νέων παιδαγωγικών πρακτικών. Στο δεύτερο μισό του αιώνα τα μουσεία στην Ευρώπη ασχολούνται συστηματικά με τον εκπαιδευτικό τους ρόλο και η Μουσειοπαιδαγωγική αρχίζει να αναπτύσσει ένα διευρυμένο πεδίο εφαρμογών. Η ίδρυση του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων, ICOM υπό την αιγίδα της UNESCO δημιουργεί νέες προοπτικές σε ζητήματα που σχετίζονται με την πρόσβαση στη γνώση, την τέχνη και τον πολιτισμό. Το μουσείο-ναός που επικρατούσε ως τότε κυρίως λόγω της περιόδου του πολέμου αρχίζει σταδιακά να μετατρέπεται σε **μουσείο-χώρος μάθησης**. Επίσης, ο χώρος του μουσείου και η Μουσειοπαιδαγωγική δέχονται επιδράσεις από θεωρίες επικοινωνίας και εκπαίδευσης που αναγνωρίζουν διαφορετικές ομάδες επισκεπτών και τις ιδιαιτερότητες τους στη διαμόρφωση της προσωπικής μουσειακής εμπειρίας.

Οι συστηματικές προσπάθειες των μουσείων στην Ευρώπη να καθιερώσουν το μουσείο ως χώρο μάθησης και να θεσμοθετήσουν τη μουσειοπαιδαγωγική δεν είχαν άμεση επίδραση στην ελληνική πραγματικότητα, μόνο στις αρχές της δεκαετίας του 80' όπου αρχίζουν να εμφανίζονται οι πρώτες πρωτοβουλίες για την αξιοποίηση των μουσειακών χώρων στην Ελλάδα. Η εκπαιδευτική αξιοποίηση των ελληνικών μουσείων που περιορίζεται έως και σήμερα στον ήδη διαμορφωμένο εκθεσιακό χώρο αρχίζει το έτος 1978 με πρωτοβουλία του Μουσείου Μπενάκη στην Αθήνα οργανώνοντας τα πρώτα εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολεία. Στην συνέχεια ακολουθούν και άλλα μουσεία κι έτσι το 1985 είναι ένα πολύ σημαντικό έτος για την εξέλιξη της Μουσειοπαιδαγωγικής στη χώρα μας, καθώς υπήρξε η αφετηρία για την ενεργή συμμετοχή του Υπουργείου Πολιτισμού στην αξιοποίηση της πολιτισμικής κληρονομιάς και την επέκταση των εκπαιδευτικών δράσεων σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία. Η συζήτηση για τα μουσεία πλέον προσανατολίζεται στον εκδημοκρατισμό τους μέσα από την τοποθέτηση του κοινού στο προσκήνιο των επιμέρους λειτουργιών τους και τους στόχους της «**νέας μουσειολογίας**». Με αυτά τα δεδομένα η Μουσειοπαιδαγωγική εδραϊώνεται ως μια ειδική επιστημονική κατεύθυνση που συνδράμει ενεργά στη λειτουργία του μουσείου και εκτείνει το έργο της στην πραγμάτωση του ανθρωποκεντρικού του χαρακτήρα στο σύγχρονο κόσμο.

Η επικοινωνία του σύγχρονου μουσείου με το κοινό αναφέρεται σε ένα ευρύ πεδίο το οποίο περιλαμβάνει τις δραστηριότητες προσέλκυσης επισκεπτών μέσα από δράσεις δημοσιότητας και μάρκετινγκ, τον σχεδιασμό εκθέσεων και άλλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Βασικός τρόπος, λοιπόν, πραγματοποίησης της εκπαιδευτικής πολιτικής του σύγχρονου μουσείου είναι **η δημιουργία εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για διαφορετικές ομάδες κοινού**: σχολικές ομάδες όλων των βαθμίδων, ομάδες ενηλίκων, οικογένειες καθώς και μεμονωμένους επισκέπτες. Η Μουσειοπαιδαγωγική έχει επικεντρωθεί στον σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός μεγάλου εύρους δραστηριοτήτων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων άμεσης επικοινωνίας που βασίζεται στην αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων και των διοργανωτών του προγράμματος. Ωστόσο, το πεδίο έρευνας και εφαρμογών έχει επεκταθεί σταδιακά και στην έμμεση επικοινωνία κυρίως στη δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού, έντυπου ή ψηφιακού και στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών εκθέσεων.

Άμεση επικοινωνία: σχεδιασμός, υλοποίηση και αξιολόγηση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται στη διαμεσολάβηση ειδικών με στόχο την προσέγγιση των μουσειακών αντικειμένων και κατ' επέκταση των ιδεών που απορρέουν από αυτά:

- Εκπαιδευτικές δραστηριότητες και προγράμματα για σχολικές ομάδες (διεξαγωγή μαθημάτων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων, επιμορφωτικές δραστηριότητες για καθηγητές)
- Εκπαιδευτικές δραστηριότητες με ομάδες παιδιών, εφήβων και ενηλίκων αλλά και μεμονωμένων επισκεπτών (ξεναγήσεις, σεμινάρια, διαλέξεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, εργαστήρια δημιουργικής έκφρασης)
- Εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε χώρους εκτός του μουσείου-συνήθως σε άμεση θεματική σύνδεση με το μουσείο (προγράμματα-δράσεις προσέγγισης)

Έμμεση επικοινωνία: σχεδιασμός, παραγωγή και αξιολόγηση:

- Εκπαιδευτικού υλικού κυρίως για μαθητές και εκπαιδευτικούς, αλλά και άλλες ομάδες κοινού όπως οικογένειες και ενήλικες
- Ερμηνευτικών βοηθημάτων (ενημερωτικό υλικό, αντίγραφα εκθεμάτων κ.α.)
- Ειδικών εκπαιδευτικών εκθέσεων για συγκεκριμένες ομάδες κοινού ή περιοδικών και μόνιμων εκθεσιακών χώρων σε συνεργασία με άλλους επιστημονικούς κλάδους που συμμετέχουν στην ορθή λειτουργία του μουσείου.(μουσειολόγους, επιμελητές, μουσειογράφους, συντηρητές κλπ.)
- Μουσειολεωφορείων ή μουσειοσκευών, εκπαιδευτικού υλικού για χρήση εκτός μουσειακού χώρου, συνήθως σε σχολεία με σκοπό την προετοιμασία μιας επίσκεψης ή την γενικότερη παροχή υπηρεσιών σε ομάδες κοινού που δε μπορούν εύκολα να επισκεφθούν το μουσείο.
- Εφαρμογές νέων τεχνολογιών για χρήση είτε εντός είτε εκτός του μουσειακού χώρου για πραγματικούς ή εικονικούς- εξ αποστάσεως επισκέπτες (εφαρμογές πολυμέσων σε εκθεσιακούς χώρους, διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης, εικονική πραγματικότητα). (Νικονάνου,2009)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ: ΕΘΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

2.1. Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος: *ίδρυση, σκοπός*

Η Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου. Ιδρύθηκε το έτος 1882 από ανθρώπους της επιστήμης και του πνεύματος με σκοπό την περισυλλογή, διάσωση και προβολή των ιστορικών κειμηλίων και μαρτυριών του έθνους από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς το 1453 μέχρι και σήμερα, καθώς και τη σύσταση του Μουσείου της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Ιδρυτικά μέλη της υπήρξαν εκπρόσωποι των επιστημών, των γραμμάτων και των τεχνών της εποχής, όπως ήταν ο λόγιος και δημοσιογράφος Τιμολέων Φιλήμων, ο θεμελιωτής της ελληνικής λαογραφίας Νικόλαος Πολίτης, ο ιστορικός Σπυρίδων Λάμπρος, ο αθηναιογράφος Δημήτριος Καμπούρογλου, ο δημοσιογράφος Μπάμπης Άννινος, ο ιστορικός και γεωγράφος Αντώνιος Μηλιαράκης, ο ποιητής Γεώργιος Δροσίνης κ.ά. Τα πολιτιστικά δρώμενα αρχίζουν να αναπτύσσονται από την ιδιωτική πρωτοβουλία και ενεργοποιούνται με ενδιαφέρον ενός κύκλου λογίων, οι οποίοι επιδεικνύουν ιδιαίτερο ζήλο για τέτοιες δραστηριότητες.

Η Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία στόχευε στη διάδοση της ιστορικής γνώσης και του ελληνικού πολιτισμού μέσω της πνευματικής εκπαίδευσης, καθώς και στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της αποτέλεσε το γεγονός ότι σε σχέση με τους άλλους πνευματικούς και πολιτιστικούς συλλόγους, το ενδιαφέρον της δεν περιορίστηκε στη συλλογή και διάσωση των μνημείων αλλά επικεντρώθηκε από την αρχή στη συλλογή ιστορικών και λαογραφικών τεκμηρίων και πιο συγκεκριμένα τεκμηρίων της εποχής του επαναστατικού αγώνα, δίνοντας μεγάλη βαρύτητα στην επιστημονική έρευνα και μελέτη. Το πνεύμα που διέπει την ίδρυση, τη σύσταση και το σκοπό της αποτυπώνεται άλλωστε και στην ονομασία της : Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος (ΙΕΕΕ).

Η πρόθεση της Εταιρείας για τη συγκέντρωση εθνολογικού υλικού και η σύσταση της συλλογής της μπορεί να θεωρηθεί ως αποτέλεσμα της πνευματικής και επιστημονικής αναζήτησης του Νικολάου Πολίτη. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι είναι πολύ πιθανό η ενασχόληση του με τη ζωή στο χώρο της υπαίθρου και με τις παραδόσεις του λαού για την απόδειξη της συνέχειας του Ελληνισμού και της ελληνικής ιστορίας να άσκησε μεγάλη επιρροή στην σύσταση της εθνολογικής συλλογής. Μέσα σε διάστημα 130 χρόνων δημιουργικής δράσης η Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος κατόρθωσε να συγκεντρώσει πλούσιο υλικό, το οποίο συνέχισε να εμπλουτίζει με την πάροδο του χρόνου, με δωρεές και αγορές διάφορων κειμηλίων και ιστορικών τεκμηρίων που φυλάσσονται στις συλλογές της και εκτίθενται στο Μουσείο της. Η Εταιρεία διατηρεί πολύτιμο Αρχείο ιστορικών εγγράφων και κωδίκων από την εποχή της

Τουρκοκρατίας έως τους νεότερους χρόνους, αξιόλογη Βιβλιοθήκη με παλαιές και νεότερες εκδόσεις και πλουσιότατο Αρχείο φωτογραφιών με ιστορικά γεγονότα, πρόσωπα και τόπους. Από την ίδρυση της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος και το Μουσείο της φιλοξενήθηκαν στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Τη δεκαετία του 1930, με πρωτοβουλία του πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου, προωθείται η μόνιμη στέγαση του Μουσείου στο νεοκλασικό ιστορικό Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής. Τα εγκαίνια πραγματοποιήθηκαν το 1962 και το Μουσείο άνοιξε για το ευρύ κοινό.

Στις συλλογές της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος συμπεριλαμβάνονται: σημαίες ελληνικές και λάφυρα από την Επανάσταση του 1821 και από τους απελευθερωτικούς αγώνες του Έθνους που ακολούθησαν, οπλισμός των αγωνιστών του 1821 και μεταγενέστερων χρόνων - κράνη και πανοπλίες της εποχής της Ενετοκρατίας και Τουρκοκρατίας, ακρόπρωρα των πλοίων της Επανάστασης του 1821 – έξοχα δείγματα λαϊκής ξυλογλυπτικής, γλυπτά, μετάλλια, παράσημα ιστορικών προσώπων, έργα διακεκριμένων καλλιτεχνών του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα, σφραγίδες και νομίσματα, ελαιογραφίες, υδατογραφίες, σχέδια, χάρτες, χαρακτηριστικά, λαϊκές λιθογραφίες, αφίσες, πλούσια ενδυματολογική συλλογή από στολές αγωνιστών, πολιτικών, στρατιωτικών, λογίων και ιεραρχών, τοπικές ενδυμασίες διαφόρων περιοχών του Ελληνισμού και αντικείμενα από την καθημερινή ζωή.

Από το δεύτερο χρόνο της ίδρυσης της, το 1883, η Εταιρεία άρχισε να εκδίδει το επιστημονικό της περιοδικό «Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος», στους τριάντα δύο τόμους του οποίου έχουν δημοσιευθεί από καταξιωμένους επιστήμονες, Έλληνες και Ευρωπαίους, αξιόλογες μελέτες σχετικές με την ιστορία, λαογραφία, τέχνη και γενικώς τον πολιτισμό του νεότερου Ελληνισμού. Έπειτα άρχισε να εμπλουτίζει την ελληνική βιβλιογραφία με σπουδαίες επιστημονικές και εκπαιδευτικές εκδόσεις. Στο πλαίσιο της εκδοτικής της δραστηριότητας εντάσσεται και η σειρά των έως σήμερα εκδοθέντων ετήσιων ημερολογίων της. Με τη σύσταση και λειτουργία του Μουσείου της από το 1884, το οποίο είναι το πρώτο Μουσείο νεότερου Ελληνισμού, ένα «θησαυροφυλάκιο» των εθνικών μας κειμηλίων, του Αρχείου της με τα ιστορικά έγγραφα και έντυπα από τον 16^ο αιώνα καθώς και με τη Βιβλιοθήκη της η οποία περιλαμβάνει σπάνιες εκδόσεις που αφορούν την ιστορία, την τέχνη και τον πολιτισμό η Ιστορική Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος επιτελεί σπουδαίο εθνωφελές και κοινωφελές έργο. Την αποτελεσματική και αδιάλειπτη δραστηριότητα του Μουσείου πιστοποιούν:

- ❖ Ο τηρούμενος με συνέπεια, επί 13 δεκαετίες **Κατάλογος Εισαγωγής Αντικειμένων**
- ❖ Το **Αρχείο Αλληλογραφίας** της Ιστορικής Εθνολογικής Εταιρείας
- ❖ Τα ανελλιπώς δημοσιευόμενα ετήσια **Πεπραγμένα** εκδιδόμενα από την Ι.Ε.Ε.Ε.
- ❖ Το **Ημερολόγιο** που κρατήθηκε έως και το έτος 1946.

2.2. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο: ιστορική αναδρομή

Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο ιδρύθηκε το έτος 1884 από την Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος (ΙΕΕΕ), η οποία από την σύσταση της το 1882 άρχισε το έργο συλλογής ιστορικού υλικού με σκοπό τη διάσωση και προβολή κειμηλίων και μαρτυριών σχετικών με την νεότερη ελληνική ιστορία. Αξίζει να σημειωθεί πως το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο είναι το παλιότερο μουσείο στο είδος του και αποτελεί κέντρο έρευνας της νεότερης Ελληνικής Ιστορίας. Αντικείμενο του μουσείου είναι η ιστορία του νεότερου ελληνισμού, από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η περίοδος της τουρκοκρατίας και φραγκοκρατίας, η Επανάσταση του 1821, οι απελευθερωτικοί αγώνες, η δημιουργία ανεξάρτητου κράτους, η πολιτική-κοινωνική-πνευματική εξέλιξη του Ελληνισμού μέχρι και σήμερα.

Για αρκετά χρόνια στεγάστηκε στο κεντρικό κτίριο του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, έπειτα από αίτημα της ΙΕΕΕ προς τον τότε πρωθυπουργό της Ελλάδας Χαρίλαο Τρικούπη. Το 1960 η συλλογή αυτή μεταφέρθηκε στο κτίριο της Παλαιάς Βουλής στην Οδό Σταδίου (Πλατεία Κολοκοτρώνη). Η έναρξη λειτουργίας του Μουσείου συνδέεται άμεσα με την πρώτη επίσημη δημόσια παρουσία της Ιστορικής Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος στις 25 Μαρτίου του 1884 όταν σε συνεργασία με τον Φιλολογικό Σύλλογο «Παρνασσός» οργάνωσε σε αίθουσα του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου την «Έκθεσις Μνημείων του Ιερού Αγώνος». Μετά την λήξη της έκθεσης αυτής οι περισσότεροι εκθέτες παραχώρησαν τα κειμήλια που είχαν προσφέρει προσωρινά για να εκθεθούν, καθώς και όλοι όσοι είχαν στην κατοχή τους ιστορικά κειμήλια μιας εποχής όχι πολύ μακρινής, κυρίως οι οικογένειες των Αγωνιστών του 1821 αλλά και οι κρατικοί φορείς όπως τα Υπουργεία Στρατιωτικών και Ναυτικών. Τα κειμήλια αυτά που παραχωρήθηκαν στο Μουσείο αποτέλεσαν τον πυρήνα της πρώτης μόνιμης έκθεσης του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου.

Ο εμπλουτισμός των συλλογών του Μουσείου συνεχίστηκε με γοργούς ρυθμούς στην πάροδο των χρόνων μέσω δωρεών αλλά και επιλεκτικών αγορών. Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο ουσιαστικά γεννήθηκε μέσα από την κοινή δράση μιας κοινωνίας που διαρκώς αναπτυσσόταν, σε μία περίοδο αναζήτησης εθνικής ταυτότητας και δημιουργίας των θεσμών της. Από τότε και για πάνω από περίπου μισό αιώνα το Μουσείο λειτουργούσε για το κοινό σε αίθουσες του Πολυτεχνείου αποτελώντας σταθερό σημείο αναφοράς για τη ζωή της πόλης. Η περισυλλογή- το έργο του εμπλουτισμού των συλλογών δεν περιορίστηκε στα όρια του περιορισμένης έκτασης ελληνικού κράτους (μέχρι και τους Βαλκανικούς Πολέμους). Αντιθέτως, επεκτάθηκε και σε άλλες περιοχές όπου υπήρχαν Έλληνες εκτός των τότε συνόρων όπως ήταν η Μακεδονία, η Ήπειρος, η Μικρά Ασία, η Κωνσταντινούπολη, η Αλεξάνδρεια, τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και η Κύπρος.

Το 1932 με δεδομένη την μεταφορά της Βουλής και του σώματος της Γερουσίας στο κτίριο των Παλιών Ανακτόρων, ο Ελευθέριος Βενιζέλος προέβη στην παραχώρηση του κτιρίου της Παλαιάς Βουλής στην ΙΕΕΕ για τη μόνιμη εγκατάσταση του Μουσείου της. Η παραχώρηση αυτή επαναλήφθηκε και το 1935 από την Κυβέρνηση Τσαλδάρη μετά την πραγματοποίηση της μεταφοράς της Βουλής στο κτίριο των Παλαιών Ανακτόρων. Από το 1938 έγιναν ενέργειες και τον Μάρτιο του 1940 κινήθηκε η διαδικασία για την οριστική εγκατάσταση του Μουσείου στο κτίριο της Παλαιάς Βουλής. Ωστόσο, μεσολάβησε και η είσοδος της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και γι' αυτό το λόγο τα αντικείμενα συσκευάστηκαν και κρύφτηκαν στα υπόγεια του Πολυτεχνείου και σε άλλους ιδιωτικούς χώρους προληπτικά για να προστατευθούν. Εκεί παρέμειναν καθ' όλη τη διάρκεια του Πολέμου και της Κατοχής. Μεταπολεμικά και ενώ γίνονταν έντονες προσπάθειες για εύρεση κατάλληλης στέγης, ενοικιάστηκε προσωρινά ένα οίκημα στην Οδό Βασιλίσσης Αμαλίας, η στέγη Απόρων Κορασίδων όπου λειτούργησε μια πρόχειρη έκθεση. Το 1960 το κτίριο της Παλαιάς Βουλής παραδόθηκε οριστικά για τη μόνιμη πλέον στέγαση του Μουσείου. Ακολούθησαν έργα αποκατάστασης στο κτίριο και το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (ΕΙΜ) πραγματοποίησε τα εγκαίνια του δύο χρόνια αργότερα, στις 21 Ιουνίου του 1962. Από τότε και στο εξής δεν έπαψε να εξελίσσεται διαρκώς και να εκσυγχρονίζεται διατηρώντας παράλληλα τον σταθερό χαρακτήρα του. Το παρελθόν εξασφαλίζει την υπόσταση του Μουσείου στο παρόν και τη συνέχεια του στο μέλλον.

Σήμερα το Μουσείο με την μόνιμη έκθεση του, ανοιχτή στο ευρύ κοινό, έχει αποκτήσει παιδευτικό χαρακτήρα ο οποίος εμπλουτίζεται με την διοργάνωση εκδηλώσεων και ποικίλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων- δράσεων, ενώ συγχρόνως μεριμνά για την συντήρηση και διασφάλιση των εθνικών κειμηλίων. Επίσης, οργανώνει περιοδικές εκθέσεις όπου εκτίθενται πλούσιες συλλογές και πραγματοποιεί εκδόσεις που τεκμηριώνουν την ιστορική μνήμη και διασφάλιση της εθνικής ταυτότητας. Οι δράσεις αυτές πραγματοποιούνται από τους ειδικούς του μουσείου, έμπειρους επιστήμονες και μουσειολόγους και μουσειογράφους. Τέλος, ένας από τους βασικούς σκοπούς του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου είναι η παροχή βοήθειας και σε άλλους μικρότερους οργανισμούς ή περιφερειακά ιδρύματα με τα οποία συνεργάζεται και υποστηρίζει ανελλιπώς. Το έτος 1979 ο Παντελής Κουντουριώτης, απόγονος του Υδραίου πρόκριτου Λαζάρου Κουντουριώτη, κληροδοτεί στην Εταιρεία το οικογενειακό του αρχοντικό στην Ύδρα με την προοπτική να λειτουργεί ως παράρτημα του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου και αποτελεί από το 2001 σημαντικό πόλο έλξης για τους πολυπληθείς επισκέπτες του νησιού.

Το κτίριο **Το Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής**

Το Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την Ελληνική Ιστορία, καθώς το εμβληματικό αυτό κτίριο στέγασε για πρώτη φορά το Ελληνικό Κοινοβούλιο. Το Μέγαρο βρίσκεται στην Οδό Σταδίου, στην πλατεία όπου δεσπόζει το άγαλμα Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, αρχιστράτηγου της Επανάστασης του 1821. Αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά κτίσματα της πόλης και αρχιτεκτονικό κόσμημα στο κέντρο της Αθήνας.

Όπως προαναφέρθηκε το νεοκλασικό αυτό κτίριο υπήρξε η πρώτη μόνιμη στέγη του Ελληνικού Κοινοβουλίου. Θεμελιώθηκε το 1858 από την Βασίλισσα Αμαλία και σχεδιάστηκε από τον Γάλλο αρχιτέκτονα Francois Boulanger. Μετέπειτα τα σχέδια τροποποιήθηκαν από τον Έλληνα αρχιτέκτονα Παναγιώτη Κάλκο προκειμένου να στεγάσει τη Βουλή και τη Γερουσία, της οποίας το σώμα καταργείται με την έξωση του Βασιλιά Όθωνα και τη μεταπολίτευση του 1862. Το κτίριο του Κοινοβουλίου ολοκληρώθηκε λίγα χρόνια αργότερα, το 1875. Αξίζει να αναφερθεί πως στο Μέγαρο λειτούργησε η Ελληνική Βουλή από το 1875 έως και το 1932. Στις 11 Αυγούστου του 1875 πραγματοποιείται η επίσημη έναρξη των συνεδριάσεων της Βουλής με πρωθυπουργό τον Χαρίλαο Τρικούπη.

Το Μέγαρο στέγασε για περίπου 60 ολόκληρα χρόνια την πολυτάραχη πολιτική ζωή της Ελλάδος. Το 1935 η Βουλή των Ελλήνων στεγάστηκε στα Παλαιά Ανάκτορα στην Πλατεία Συντάγματος και το κτίριο της Παλαιάς Βουλής παραχωρήθηκε με απόφαση του τότε πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου στην Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος με σκοπό να στεγάσει το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. Η ενέργεια αυτή καθυστέρησε λόγω πολέμου. Εν τέλει, η ΙΕΕΕ το 1960 εγκαταστάθηκε μόνιμα στο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής και δύο χρόνια αργότερα λειτούργησε η νέα έκθεση του Μουσείου.

Η μεγαλοπρεπής αίθουσα των Συνεδριάσεων αποτελεί έναν χώρο ιστορικής μνήμης και σημασίας για τους επισκέπτες αλλά και τον πιο κατάλληλο για την πραγματοποίηση σημαντικών εκδηλώσεων ιστορικού και πολιτιστικού περιεχομένου. Επίσης, οι αίθουσες οι οποίες βρίσκονται γύρω της αποτελούν την μόνιμη έκθεση του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου. Κρίνεται αναγκαίο να αναφερθεί πως από το βήμα των ομιλητών στην αίθουσα των Συνεδριάσεων το 1893 ο Χαρίλαος Τρικούπης είπε το γνωστό «δυστυχώς επτωχεύσαμεν». Σε αυτόν τον χώρο, επίσης, ο Ελευθέριος Βενιζέλος ανακοίνωσε πανηγυρικά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών το 1920. Τέλος, εδώ ανακηρύχθηκε η Α΄ Ελληνική Δημοκρατία το έτος 1924.

Η πλατεία Κολοκοτρώνη συνδέθηκε με την ελληνική ιστορία για έναν περίπου αιώνα, καθώς σηματοδοτεί για τους Έλληνες την έναρξη του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα το 1843, όταν η Ελλάδα ανακηρύχθηκε ελεύθερο κι ανεξάρτητο κράτος. Η κοινοβουλευτική ζωή της Ελλάδας, λοιπόν, ως ανεξάρτητου κράτους αρχίζει την περίοδο

μετά την λήξη της απόλυτης μοναρχίας με την επικράτηση της επανάστασης της 3^{ης} Σεπτεμβρίου. Με την εγκαθίδρυση της συνταγματικής μοναρχίας μεγάλωνε και η ανάγκη εύρεσης καταλληλότερης στέγης για την εθνική αντιπροσωπεία στην μικρή Αθήνα εκείνης της εποχής, πρωτεύουσας από το 1834. Η έδρα του Ελληνικού Κοινοβουλίου χτίστηκε το 1833 και βρισκόταν στην οικία Κοντοσταύλου σε ένα μεγάλο κήπο μεταξύ των σημερινών οδών Σταδίου, Ανθίμου Γαζή, Κολοκοτρώνη και Χρήστου Λαδά, στο χώρο που βρίσκεται σήμερα η πλατεία Κολοκοτρώνη. Για περισσότερο από δέκα χρόνια (1843- 1854) η μεγάλη οκταγωνική αίθουσα δεξιώσεων της οικίας Κοντοσταύλου χρησιμοποιούνταν ως χώρος συνεδριάσεων της Βουλής και της Γερουσίας. Το 1854 το πρώτο αυτό ελληνικό Βουλευτήριο καταστράφηκε από μία μεγάλη πυρκαγιά. Έτσι, το Ελληνικό Κοινοβούλιο φιλοξενήθηκε και λειτουργούσε προσωρινά σε πρόχειρα κατασκευασμένο κτίσμα στη δυτική πλευρά της σημερινής πλατείας Κολοκοτρώνη, η οποία ήταν αποτέλεσμα έργων ανάπλασης που έγιναν μετέπειτα. Το κτίσμα αυτό έμεινε γνωστό με την ονομασία «Παράγκα».

Σήμερα στην πλατεία του Κολοκοτρώνη βρίσκεται ο έφιππος ανδριάντας του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, αρχιστράτηγου της Επανάστασης του 1821 και είναι έργο του γλύπτη Λάζαρου Σώχου (1862-1911) . Το ορειχάλκινο άγαλμα αρχικά, το 1904, είχε τοποθετηθεί σε νησίδα στην αρχή της Οδού Κολοκοτρώνη και μετέπειτα, το 1954 συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια έργων ανάπλασης της Παλαιάς Βουλής , μεταφέρθηκε στην σημερινή του θέση. Επίσης, μαρμάρινοι ανδριάντες διαφόρων πολιτικών του 19^{ου} αιώνα δεσπόζουν και κοσμούν τον περίβολο του Μεγάρου της Παλαιάς Βουλής. Ο ανδριάντας του πρωθυπουργού Χαρίλαου Τρικούπη είναι έργο του γλύπτη Θωμά Θωμόπουλου (1873-1937). Αρχικά τοποθετήθηκε στο προαύλιο της Παλαιάς Βουλής το 1920, σε κήπο προς την Οδό Σταδίου, μπροστά στην είσοδο του κτιρίου και το 1954 μεταφέρθηκε στη σημερινή του θέση, δίπλα στο κτίριο. Ο ανδριάντας του πρωθυπουργού Θεόδωρου Δηλιγιάννη, ο οποίος δολοφονήθηκε το 1905 στα σκαλιά του Μεγάρου, είναι έργο του γλύπτη Γεωργίου Δημητριάδη του Αθηναίου (1880-1941). Αρχικά, τοποθετήθηκε στον περίβολο του Μεγάρου το 1931 και έπειτα μεταφέρθηκε στη σημερινή του θέση το 1954.

2.3. Οι συλλογές του Μουσείου

Αξίζει να σημειωθεί πως θα δοθεί έμφαση και εκτενή παρουσίαση των συλλογών του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου για την Ελληνική Επανάσταση καθώς και τα γεγονότα της μεταπολεμικής περιόδου. Η παρουσίαση των συλλογών ακολουθεί την δομή των αιθουσών βάσει της ιστοσελίδας του μουσείου: <https://www.nhmuseum.gr/> και παρατίθενται πληροφορίες σύμφωνα με τον οδηγό του 2019. Για τις ιστορικές πηγές χρησιμοποιήθηκαν οι εξής κύριες βιβλιογραφικές πηγές: Αποστολόπουλος: Ιστορία των Ελλήνων: ο ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία 1453-1821, Αρχοντάκης: Ιστορία των Ελλήνων: η ελληνική Επανάσταση 1821-1827, Βακαλόπουλος: Η Ελληνική Επανάσταση και η Ίδρυση του Ελληνικού Κράτους (1821~1832) :ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία/Η Ελληνική Επανάσταση και η Ίδρυση του Ελληνικού Κράτους (1821~1832) :η πορεία των Ελλήνων προς την απελευθέρωση/Η Ελληνική Επανάσταση και η Ίδρυση του Ελληνικού Κράτους (1821~1832) :η νίκη των Ελλήνων.

Μόνιμη Έκθεση

Αίθουσα Συνεδριάσεων Παλαιάς Βουλής:

Ιστορική Αίθουσα Συνεδριάσεων του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1875-1935

Κεντρικός Διάδρομος 18:

Η μόνιμη έκθεση του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου έχει συγκροτηθεί από αντιπροσωπευτικά εθνικά κειμήλια. Τα αντικείμενα αυτά βρίσκονται τοποθετημένα με χρονολογική σειρά και με αυτόν τον τρόπο διαγράφουν την ιστορική πορεία του ελληνικού έθνους από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453) από τους Οθωμανούς μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέσα από ζωγραφικά και χαρακτηριστικά έργα, σημαίες και όπλα από τους εθνικούς απελευθερωτικούς αγώνες, προσωπικά αντικείμενα ιστορικών προσωπικοτήτων, έγγραφα και φωτογραφίες, οικιακά σκεύη και εργαλεία καθώς και παραδοσιακές φορεσιές και έργα της νεοελληνικής χειροτεχνίας.

Στον κεντρικό διάδρομο του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου εκτίθενται χαρακτηριστικά έργα και κειμήλια από διάφορες περιόδους της Ελληνικής Ιστορίας τα οποία εντάσσουν τον επισκέπτη στην πορεία της μόνιμης έκθεσης και σε όσα πρόκειται να αντικρίσει μετέπειτα. Την είσοδο του επισκέπτη στην έκθεση έρχονται να πλαισιώσουν τα όπλα της Ελληνικής Επανάστασης, προτομές και προσωπογραφίες

ιστορικών προσώπων, βασιλέων και πολιτικών του 19^{ου} αιώνα: *Αλέξανδρος Υψηλάντης, Ηλίας Μαυρομιχάλης, Όθων Φρειδερίκος Λουδοβίκος, Βασιλιάς της Ελλάδας, Ιωάννης Καποδίστριας, Σπυρίδων Τρικούπης*. Στην αριστερή πλευρά του διαδρόμου πριν από την είσοδο στην πρώτη αίθουσα βρίσκεται το επιβλητικό ακρόπρωρο της «Καρτερίας», του πρώτου ατμόπλοιου που τέθηκε στην υπηρεσία του Ελληνικού Κράτους κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Ακριβώς δίπλα του βρίσκεται ένα πιστό αντίγραφο της περίφημης ελαιογραφίας του Ευγένιου Ντελακρουά «Οι σφαγές της Χίου».

Διάδρομος 1. Βυζαντινή Αυτοκρατορία (324-1453 μΧ.):

Το τέλος του Βυζαντίου 1453 μΧ. :

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς τον Μάιο του 1453 ήταν η αναπόφευκτη κατάληξη μιας φθίνουσας πορείας της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η πορεία αυτή αρχίζει να διαμορφώνει τα χαρακτηριστικά της από την οριστική απώλεια της Μικράς Ασίας, η οποία περνά ουσιαστικά στα χέρια των Οθωμανών μετά την ήττα των Βυζαντινών στη μάχη του Μαντζικέρτ (1071). Η απώλεια της Μικράς Ασίας, μιας μεγάλης ιστορικής περιοχής με συμπαγείς ελληνικούς και ορθόδοξους πληθυσμούς, συρρίκνωσε δραματικά τη βυζαντινή επικράτεια και σήμανε την απαρχή μιας διαδικασίας βαθμιαίας απώλειας της πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος της αυτοκρατορίας. Ωστόσο, παρά τα θανάσιμα πλήγματα που υπέστη η αυτοκρατορία, με κορυφαίο αυτό της Άλωσης της Πόλης, παρέμειναν ακόμη και μετά το 1453 αρκετές ελληνικές πόλεις ελεύθερες και ελληνικές περιοχές που δεν είχαν γνωρίσει την οθωμανική κατάκτηση. Έτσι, η Αθήνα, το δεσποτάτο του Μυστρά, η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας, τα νησιά του Αιγαίου και όλες οι χριστιανικές κτήσεις των Δυτικών στην ελληνική Ανατολή αποτελούσαν στρατηγικό στόχο των Οθωμανών, καθώς η κατάκτηση αυτών των περιοχών θα τους καθιστούσε πραγματικούς διαδόχους της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η κατάκτηση των βαλκανικών περιοχών, ο έλεγχος του Αιγαίου και των εμπορικών δρόμων που βρίσκονταν στα χέρια των Βενετών, ήταν προϋποθέσεις εδραίωσης της οθωμανικής κυριαρχίας και επέκτασης προς τη Δύση. Επομένως, η καταστροφή της Βενετίας και η κατάληψη ολόκληρης της ελληνορθόδοξης Ανατολής ήταν για τους Οθωμανούς ο ουσιαστικός στόχος καθώς η οθωμανική κυριαρχία στηριζόταν αποκλειστικά στην πραγματικότητα της κατάστασης, η οποία αναπαρήγαγε όλες τις πλευρές της πολιτικής και οικονομικής ισχύος της νέας εξουσίας.

Ο χώρος του σημερινού Ελληνικού Κράτους ως τμήμα της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ανέδειξε σημαντικά πολιτιστικά και οικονομικά κέντρα όπως ήταν η Θεσσαλονίκη ή ο Μυστράς. Επίσης, η ελληνική γλώσσα και γραμματεία καθώς και ο Χριστιανισμός, του οποίου κορυφαίο κέντρο ευρύτερης ακτινοβολίας υπήρξε το Άγιο Όρος, αποτέλεσαν βασικά από τα χαρακτηριστικά της Αυτοκρατορίας. Η πτώση της Κωνσταντινούπολης συγκλόνισε τον ελληνικό χώρο, ο οποίος ήταν ήδη κατακερματισμένος και βρισκόταν υπό ξένη κυριαρχία, καθώς και τον Ελληνισμό που βρισκόταν διάσπαρτος στις πρώην κτήσεις της Βυζαντινής αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια, στα παράλια του Εύξεινου Πόντου και στη Μικρά Ασία. Με το γεγονός αυτό σφραγίστηκε το τέλος της Αυτοκρατορίας και οροθετήθηκε η απαρχή μιας νέας ελληνικής ιστορίας. Ο απανταχού Ελληνισμός αρχίζει να οργανώνεται από τον Σουλτάνο υπό το Ορθόδοξο Πατριαρχείο στην Κωνσταντινούπολη. Η ανάμνηση της βυζαντινής δόξας συνέβαλε στη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και στην Ελληνική Επανάσταση του 1821.

Ανδριάντας του τελευταίου αυτοκράτορα Κωνσταντίνου ΙΑ΄ Παλαιολόγου & απεικονίσεις βυζαντινών αυτοκρατόρων από χειρόγραφους κώδικες.

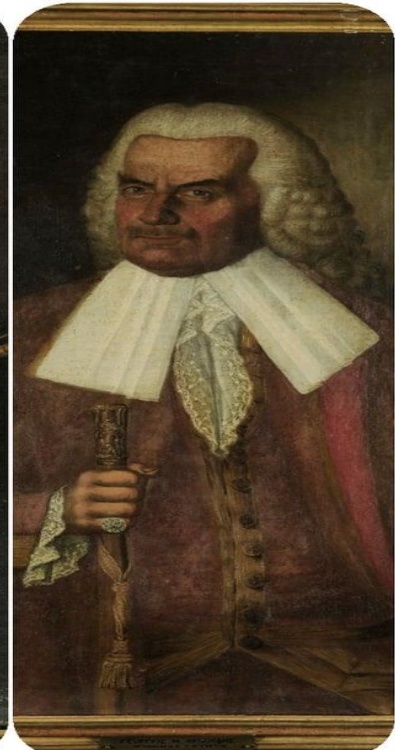
Αίθουσα 2. Τουρκοκρατία-Λατινοκρατία 13^{ος}-18^{ος} Αιώνας:

Η Λατινοκρατία στον ελληνικό χώρο ξεκίνησε το έτος 1204 με την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους κατά τη διάρκεια της Δ΄ Σταυροφορίας και τη διάσπαση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας σε πολλά φεουδαρχικά κράτη. Υπό τις αβέβαιες συνθήκες που επικρατούσαν μετά το 1204 στα εδάφη της διανεμημένης Βυζαντινής αυτοκρατορίας ο καθένας από τους κατακτητές προσπαθούσε να σταθεροποιήσει τη θέση του, την αρχοντιά του, αποδυναμώνοντας τον γείτονα του ή τον χθεσινό αρχηγό του. Η περίοδος την οποία, λοιπόν, χαρακτηρίζουμε «βενετοκρατία» ξεκινά με μια εξαιρετική ποικιλία ανταγωνισμών, με μια μεγάλη και κάθετη διάσπαση των εξουσιών και με απροσδιόριστες ακόμη μεθόδους κυριαρχίας. Οι ανταγωνισμοί έχουν ως αποτέλεσμα τη διάσπαση της εξουσίας ανάμεσα σε Βενετούς και άλλους Φράγκους ηγεμόνες, ανάμεσα σε Βενετούς ή Φράγκους εποίκους, ανάμεσα σε Έλληνες άρχοντες και διεκδικητές των αυτοκρατορικών δικαιωμάτων, σε εκκλησιαστικά δόγματα ή απλώς ανάμεσα σε εκκλησιαστικά ιδρύματα. Πολλές συμφωνίες καθίστανται σύντομα ασταθείς και θεωρητικές (όπως για παράδειγμα η παραχώρηση της δυτικής Ελλάδας το 1210 από τους Βενετούς στο δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ Κομνηνό). Η εξουσία και της πιο μικρής ομάδας ντόπιων μπορεί να έρθει σε διαπραγμάτευση, είτε ένοπλη είτε ειρηνική, με τον φορέα κατάκτησης για να διαπραγματευτεί τη διατήρηση της περιουσίας του και των δικαιωμάτων του.

Το έτος 1261 οι Βυζαντινοί κατέλαβαν και πάλι την Κωνσταντινούπολη και έτσι αποκαταστάθηκε προσωρινά το γόητρο της αυτοκρατορίας. Οι Τούρκοι και οι Λατίνοι ασκούσαν διαρκώς πίεση στο Βυζάντιο, γεγονός που αποδείχτηκε καταλυτικό για τον τόπο. Το 1453 η πόλη αλώθηκε οριστικά από τους Οθωμανούς και οι Βενετοί, Γενουάτες και Φράγκοι που είχαν ως στόχο τη διατήρηση εμπορικών βάσεων στους δρόμους της Ανατολής βρέθηκαν σε σκληρό ανταγωνισμό με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπως προηγουμένως συνέβαινε και με τους Βυζαντινούς. Κατά το έτος 1669 οι Οθωμανοί κατέλαβαν την Κρήτη και εδραίωσαν την κυριαρχία τους στην Ανατολική Μεσόγειο. Με το τέλος και του τελευταίου Γ΄ Τουρκοβενετικού πολέμου (1718) η παρουσία των Βενετών περιορίστηκε στα Ιόνια νησιά και σε ορισμένες περιοχές στην απέναντι ηπειρωτική ακτή. Κατά τη διάρκεια όλου αυτού του διαστήματος οι Έλληνες αγωνίστηκαν σκληρά για την ύπαρξη και τη συνοχή του ελληνισμού. Με αυτό τον τρόπο κατόρθωσαν όχι μόνο να επιβιώσουν αλλά και να δημιουργήσουν τους όρους για την εθνική και πνευματική του αναγέννηση στους επόμενους αιώνες.

Κράνη και πανοπλίες του 14^{ου}- 17^{ου} αιώνα. Συγκρούσεις μεταξύ ευρωπαϊών Χριστιανών και Οθωμανών στον ελλαδικό χώρο. Η ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571). Η Βενετοτουρκική συμπλοκή στην Πρέβεζα (1717).

Αίθουσα 3. Η αφύπνιση της Εθνικής συνείδησης των Ελλήνων (1670-1821):

Η Ελληνική Επανάσταση ήρθε μετά από άλλες μικρότερες επαναστάσεις, τοπικές εξεγέρσεις και αδιάκοπο αγώνα των Ελλήνων ενάντια στην οθωμανική δυναστεία. Μετά το τέλος του 17^{ου} αιώνα οι Οθωμανοί δεν μπορούσαν να προσαρμοστούν στις πολιτικοκοινωνικές συνθήκες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση των στρατιωτικών, διοικητικών, κοινωνικών και οικονομικών δομών της Αυτοκρατορίας και επέτρεψε την ανάπτυξη των δυνάμεων του ελληνικού κράτους. Στην πραγματοποίηση και την επιτυχία της Ελληνικής Επανάστασης συνέβαλε η μεγάλη πρόοδος των Ελλήνων ιδίως κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 18^{ου} αι. και τις πρώτες του 19^{ου}, που εξασφάλισαν στο Έθνος υλική δύναμη και αυτοπεποίθηση, πολιτική συνείδηση και ηθικό φρονηματισμό. Όπως προαναφέρθηκε ο ελληνικός λαός, υπόδουλος επί αιώνες, ζώντας υπό καθεστώς καταπίεσεων, ταπεινώσεων και συχνών διωγμών, υπό συνθήκες όμως που του επέτρεπαν να αναπτύξει αξιόλογη δράση, ιδιαίτερα στο χώρο της οικονομίας αλλά και πολεμώντας συχνά για την απελευθέρωση του από το ζυγό του αλλόθρησκου κατακτητή κατόρθωσε να διασφαλίσει την εθνική του συνείδηση και να αναπτύξει την εθνική του ενότητα, συσπειρωμένος γύρω από την ορθόδοξη εκκλησία και συνταγμένος σε ένα κοινοτικό σύστημα.

Πιο συγκεκριμένα και κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου αναπτύχθηκε ο θεσμός των Κοινοτήτων: η τοπική αυτοδιοίκηση που υπήρξε απαρχή της πολιτικής οργάνωσης και ο Κλεφταρματολισμός: ο πρώτος πυρήνας της στρατιωτικής δύναμης των Ελλήνων. Η ελληνική γλώσσα, η ορθόδοξη εκκλησία καθώς και η παράδοση συνέβαλαν σημαντικά στην καλλιέργεια της ιδέας της εθνικής ενότητας. Οι Φαναριώτες, δηλαδή η αριστοκρατική τάξη της συνοικίας του Φαναρίου της Κωνσταντινούπολης, έχοντας πολιτική αλλά και οικονομική δύναμη προστάτευαν τους Ορθόδοξους Χριστιανούς και στήριζαν την πολιτισμική υπόσταση των υποδούλων. Οι Έλληνες της Διασποράς από τις ακμάζουσες ελληνικές κοινότητες της Ευρώπης διέδιδαν στους υπόδουλους νεωτεριστικές ιδέες και ιδεολογικά σχήματα. Οι επιφανείς λόγιοι και Διδάσκαλοι του Γένους εργάζονταν ενεργά για τον «φωτισμό» του εκδίδοντας βιβλία και ιδρύοντας σχολεία στις τουρκοκρατούμενες ελληνικές περιοχές. Η ανάπτυξη της παιδείας του Έθνους, λοιπόν, είχε ως κύρια χαρακτηριστικά της τον πολλαπλασιασμό των σχολείων και την βελτίωση των προγραμμάτων τους, την έκδοση περισσότερων βιβλίων, την διεύρυνση του κύκλου των μορφωμένων Ελλήνων και την εξαιρετή πνευματική δράση των διδασκάλων του Γένους. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η άνοδος τη οικονομίας και προπαντός του εμπορίου και της ναυτιλίας, που οφειλόταν στην ικανότητα και δραστηριότητα των Ελλήνων ναυτικών και εμπόρων, αλλά και στους ευνοϊκούς γι' αυτούς όρους εργασίας, τους καθιερωμένους από τις Ρωσοτουρκικές συνθήκες του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) και του Ιασίου (1792) και επόμενων ετών, καθώς και στις εξαιρετικές ευκαιρίες κατά τους χρόνους της Γαλλικής Επανάστασης και των Ναπολεόντειων Πολέμων.

Όλες αυτές οι μεταβολές, ενισχυμένες και από τις φυγόκεντρες τάσεις εντός της αυτοκρατορίας γέννησαν προσδοκίες για την ανάκτηση της ελευθερίας του Γένους. Η προετοιμασία των Ελλήνων για την επανάσταση οργανώθηκε από το Ελληνόγλωσσο Ξενοδοχείο (1809) στο Παρίσι, την Εν Αθήναις Φιλόμουσος Εταιρεία (1813) και τη Φιλική Εταιρεία (1814) που ιδρύθηκαν γι' αυτό το σκοπό στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Η Φιλική Εταιρεία με ιδρυτές τον Νικόλαο Σκουφά, Αθανάσιο Τσακάλωφ και Εμμανουήλ Ξάνθο και έδρα της την Οδησσό της Ρωσίας, μύησε με απόλυτη μυστικότητα τους Έλληνες στον κοινό σκοπό για απελευθέρωση. Η επιτυχία της Φιλικής Εταιρείας να οδηγήσει, εξήμισι χρόνια μετά την ίδρυση της, το Έθνος σε επανάσταση οφειλόταν κυρίως: στο βαθύ θρησκευτικό και εθνικό αίσθημα των Ελλήνων της εποχής εκείνης, που ήταν έτσι προετοιμασμένοι να δεχτούν το πατριωτικό μήνυμα της Εταιρείας και διαφυλάξουν μυστική την ύπαρξη της, στον ζήλο και τις ικανότητες των ιδρυτών της και των άλλων αρχηγών, στην τήρηση της μυστικότητας για την ηγεσία της Εταιρείας και στην ιδεολογική ευρύτητα της. Όταν οι συνθήκες κρίθηκαν κατάλληλες η Φιλική Εταιρεία πρόσφερε την αρχηγία στον Αλέξανδρο Υψηλάντη τον Απρίλιο του 1820, ο οποίος κήρυξε την Επανάσταση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες (Μολδαβία- Βλαχία) στις 24 Φεβρουαρίου 1821. Το σχέδιο για ταυτόχρονη εξέγερση των υποδούλων λαών της Βαλκανικής απέτυχε, όμως προκλήθηκε ισχυρός αντιπερισπασμός στην Οθωμανική Αυτοκρατορία που επέτρεψε την εδραίωση της επανάστασης στην Πελοπόννησο.

Φαναριώτες που διετέλεσαν «Μεγάλοι Διερμηνείς» και «Ηγεμόνες» στην Οθωμανική Αυτοκρατορία . Ναυμαχίες του Λάμπρου Κατσώνη με τους Οθωμανούς (τέλη του 18^{ου} αιώνα). Η «Χάρτα της Ελλάδος» του Ρήγα Βελεστινλή και το γραφείο του διδασκάλου του Γένους, Αδαμάντιου Κοραή. Κειμήλια της φιλικής Εταιρείας, σημαίες με τα φιλικά σύμβολα, ενθύμια του αρχηγού της Αλ. Υψηλάντη και στολή ιερολοχίτη από τη μάχη στο Δραγατσάνι (1821).

Αίθουσα 4. Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1827:

Η μακρά διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης αποτελεί κι αυτή ένα από τα βασικότερα στοιχεία για την εκτίμηση της σημασίας της ως ιστορικού γεγονότος και επιπλέον μια ακόμη ισχυρή πιστοποίηση για την ηθική αντοχή του ελληνικού λαού. Η Ελληνική Επανάσταση κατά τη διάρκειά της παρουσιάζει εναλλαγές επιτυχιών και αποτυχιών, έντονες διακυμάνσεις της ισχύος της. Έτσι μπορεί να διακριθεί σε φάσεις ή περιόδους, καθεμιά από τις οποίες παρουσιάζει ιδιαίτερη φυσιογνωμία και χαρακτηριστικά.

Η πρώτη φάση, από τον Φεβρουάριο έως και τον Δεκέμβριο του 1821, είναι η περίοδος της έναρξης και τοπικής επικράτησης της Επανάστασης. Η έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης έγινε ένα μήνα περίπου μετά το κίνημα του αρχηγού της Φιλικής Εταιρείας Αλέξανδρου Υψηλάντη στο Ιάσιο της Μολδοβλαχίας, μεγάλο κέντρο τότε πολιτικής και πολιτιστικής δράσεως των Ελλήνων, στις 24 Φεβρουαρίου 1821 με την κυκλοφορία της περίφημης προκηρύξεώς του, που άρχιζε με τη φράση «Ἡ ὨΡΑ ἦλθεν ᾧ Ἄνδρες Ἕλληνες» (Βακαλόπουλος κ.ά., 1975:11).

Οι εξελίξεις κλιμακώθηκαν τον Μάρτιο του 1821 και στις 25 Μαρτίου αυτού μήνα ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ύψωσε σταυρό στην πλατεία Αγίου Γεωργίου στην Πάτρα όπου ευλόγησε τα όπλα. Η ημερομηνία αυτή, η 25^η Μαρτίου, εορτάζεται έως και σήμερα ως επέτειος προς τιμή της Ελληνικής Επανάστασης. Η Επανάσταση βρήκε πρόσφορο έδαφος στη νότια Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου, όπου η Φιλική Εταιρεία είχε διεισδύσει βαθιά και η ανταρσία του Αλή Πασά ευνόησε κατ' επέκταση την εδραίωση της. Περιοχές όπως η Μακεδονία, η Θράκη, η Κρήτη και η Κύπρος επίσης επαναστάτησαν και τα πρώτα επαναστατικά σώματα προέρχονταν από εμπειροπόλεμους κλέφτες-ανυπότακτους, οι οποίοι επί Τουρκοκρατίας είχαν ως ορμητήρια τα βουνά στο Σούλι, τη Μάνη, την Αρκαδία, τα Άγραφα κ.α. όπου η Οθωμανική εξουσία ήταν ασθενής και από αρματολούς που συχνά προέρχονταν από τους κόλπους των κλεφτών και διορίζονταν από την διοίκηση για την τήρηση της τάξης. Προκειμένου να οργανωθεί σωστά η διοικητική λειτουργία του Αγώνα συγκροτήθηκαν Τοπικοί Οργανισμοί και Εθνικές Συνελεύσεις με πρώτη αυτήν της Επιδαύρου (Δεκέμβριος του 1821).

Η δεύτερη φάση, τα χρόνια 1822 και 1823, είναι μια περίοδος σταθεροποίησης της Επανάστασης. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου αποκρούονται σοβαρές προσπάθειες των Τούρκων για την καταστολή της Επανάστασης, πραγματοποιείται η ενιαία πολιτική συγκρότηση και διοικητική οργάνωση των επαναστατημένων περιοχών.

Η τρίτη φάση, από το 1824 έως το 1827, είναι μία περίοδος υποχώρησης της Επανάστασης. Παρά τις όσες επιτυχίες του στρατού η δυσχέρεια υπαγωγής σε μία ενιαία Αρχή από τις προστριβές μεταξύ προκρίτων, στρατιωτικών, Φαναριωτών, εμπόρων, κλήρων και λαού είχε ως αποτέλεσμα το 1824 την εμφύλια σύρραξη. Το 1825 με την απόβαση του Ιμπραήμ Πασά της Αιγύπτου στην Πελοπόννησο με εκπαιδευμένο τακτικό στρατό έφερε την Ελληνική Επανάσταση σε εξαιρετικά κρίσιμη κατάσταση και μεγάλες απώλειες. Παράλληλα, όμως, εκδηλώνεται θετικά το ενδιαφέρον των τριών Δυνάμεων, Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας, με κορυφαίες εκδηλώσεις τη Συνθήκη του Λονδίνου του 1827 και τη ναυμαχία του Ναβαρίνου.

Η Ελληνική Επανάσταση παρουσιάζει αρκετές ιδιομορφίες σε αντίθεση με άλλες επαναστάσεις: δεν ήταν τυχαία εξέγερση με αφορμή κάποια επεισόδια ή άλλες ευνοϊκές συγκυρίες, και ούτε υποκινήθηκε από άλλους για την εξυπηρέτηση συμφερόντων. Χαρακτηρίζεται «πρωτότυπη» γιατί ήταν αποτέλεσμα πολιτικής βούλησης, δηλαδή προήλθε από την απόφαση τριών Ελλήνων πατριωτών, επέζησε με την χρόνια μυστικότητα της επαναστατικής Φιλικής Εταιρείας και έφτασε στην πραγματοποίηση της το 1821. Στις 3 Φεβρουαρίου του 1830 με το Πρωτόκολλο της Συνθήκης του Λονδίνου αναγνωρίστηκε επίσημα πλέον το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος.

Η εικονογραφία του Αγώνα κατ' έμπνευση του Ιωάννη Μακρυγιάννη

Ο Ιωάννης Μακρυγιάννης ήταν από τα πρόσωπα που ξεχώρισαν κατά την διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης και άφησε το στίγμα του μέσα από τα κατάλοιπα του. Υπήρξε οπλαρχηγός του αγώνα των Ελλήνων για την εθνική τους ανεξαρτησία, μέλος της Φιλικής Εταιρίας, συγγραφέας και πολιτικός. Μέσα από τα απομνημονεύματα του αποτελούν μια πολύ σημαντική πηγή εξιστορήσης των γεγονότων του αγώνα και όλα όσα έζησε ο ίδιος κατά τη διάρκεια της επανάστασης. Αξίζει να σημειωθεί πως τα «Απομνημονεύματα» του Μακρυγιάννη αποτελούν ως προς το περιεχόμενό τους ένα πολύτιμο ιστορικό ανάγνωσμα.

Το έτος 1836 ο Ιωάννης Μακρυγιάννης αποφάσισε να δημιουργήσει μια σειρά από εικόνες με θέματα από την Ελληνική Επανάσταση. Επιδίωκε την παραγωγή «αφηγηματικών εικόνων», εικόνων δηλαδή ικανών να εξιστορήσουν και να ερμηνεύσουν με τρόπο κατανοητό όλα όσα συνέβησαν κατά τη διάρκεια του Αγώνα. Γι' αυτό το λόγο το έτος 1839 ξεκίνησε μια στενή συνεργασία στην Αθήνα με τον Παναγιώτη Ζωγράφο και τους δύο γιους του - αγιογράφους από την Σπάρτη. Οι 25 εικόνες που ο Παναγιώτης Ζωγράφου φιλοτέχνησε με υπόδειξη του Μακρυγιάννη είναι στην περιοχή των εικαστικών τεχνών, επίτευγμα όμοιο με τα απομνημονεύματα. Πηγάζουν μέσα από τη μεταβυζαντινή αγιογραφική παράδοση και κρατούν όλη τη δροσιά και την ιδιοτυπία των ελληνικών λαϊκών κοσμημάτων και κεντημάτων. Δεν επιζητούν τη συμβατική αποτύπωση αλλά τη γεμάτη φαντασία και έμπνευση αναπαράσταση. Την αλήθεια αυτήν πως μονάχα η παραδοσιακή εικαστική λαϊκότητα μπορούσε να ζωντανέψει το '21, την ένωσε με την έμφυτη καλλιτεχνική του διαίσθηση ο Μακρυγιάννης. Στα απομνημονεύματα του γράφει «Πήρα ένα ζωγράφο Φράγκο και τον είχα να μου φτιάσει σε εικονογραφίες αυτούς τους πολέμους. Δε γνώριζα τη γλώσσα του. Έφκιασε δύο τρείς, δεν ήταν καλές. Τον πλέρωσα και έφυγε. Αφού έδωξα αυτόν τον ζωγράφο, έστειλα κι έφεραν από την Σπάρτη έναν αγωνιστή, Παναγιώτη Ζωγράφο τον έλεγαν. Έφερα αυτόν και μιλήσαμεν και συμφωνήσαμεν το κάθε κάδρο την τιμή του. κι έστειλε κι έφερε και δύο του παιδιά. Και τους είχα εις το σπίτι μου όταν εργάζονταν. Κι αυτό άρχισε από το 1836 καί τελείωσε το 1839». (Βλαχογιάννης κ.ά.,χ.χ.:2)

Μέσα στα τρία αυτά χρόνια έγιναν, σε πέντε σειρές, 25 εικόνες. Η αρχέτυπη σε ξύλο και οι άλλες τέσσερις σε χαρτόνι, τις οποίες ο Αγωνιστής δώρισε στον βασιλιά Όθωνα και στους πρέσβεις της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας. Από αυτές σώθηκαν μονάχα δύο. Η μία βρίσκεται στην Αγγλία, στη βιβλιοθήκη του Πύργου του Ουίνσдор και η άλλη είναι η σειρά που είχε προσφέρει στον Όθωνα. Βρέθηκε αργότερα στη Ρώμη απ' όπου σε καλλιτεχνικό πλειστηριασμό, την αγόρασε το 1909 ο συλλέκτης Ιωάννης Γεννάδιος και απόκειται τώρα στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη της Αθήνας. Ενώ όμως φτιάχτηκαν 25 εικόνες, σώθηκαν μόνο οι 24. Τη μία από αυτές φοβήθηκε ο Παναγιώτης Ζωγράφος και την κατέστρεψε. Ο Μακρυγιάννης μας την περιγράφει με αυτόν εδώ τον τρόπο: «Η Ελλάς ξαπλωμένη και ξεμπλέκει τα μαλλιά της κι ο

Αρμασπέρης της βγάνει με το χέρι του ματωμένο την καρδιά της».(Βλαχογιάννης κ.ά.,χ.χ.:3) Πρόκειται βέβαια για τον προϊστάμενο της αντιβασιλείας και παντοδύναμο έπειτα πρωθυπουργό του Όθωνα. Η εικονογράφηση αυτή των πιο σημαντικών περιστατικών του Αγώνα της Επανάστασης συμπληρώνει έξοχα τα Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη. Όλα σχεδόν τα αντίγραφα έχουν την υπογραφή του Δημήτρη, γιου του Παναγιώτη Ζωγράφου. Αυτή τη σειρά σε ξύλο την κράτησε ο Μακρυγιάννης, ωστόσο από αυτή έχουν σωθεί εικόνες- πίνακες που εκτίθενται αυτή τη στιγμή στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Όπλα και προσωπογραφίες αγωνιστών από το Σούλι. Οι πρωτότυπες συνθέσεις του αιογράφου Παναγιώτη Ζωγράφου με έμπνευση και καθοδήγηση του Αγωνιστή Ιωάννη Μακρυγιάννη. Οι μελανογραφίες του Αθανάσιου Ιατρίδη με θέμα τον θάνατο του ήρωα Μάρκου Μπότσαρη. Σημαίες του 1821 από την Κύπρο και τη Λακωνία.

Αίθουσα 5. Επανάσταση 1821-1827, Τα όπλα του Αγώνα

Οι Έλληνες αγωνιστές είχαν την πεποίθηση ότι η απελευθέρωση του ελληνικού κράτους θα προέλθει από την ισχύ των όπλων τους και αυτό διατυπώνεται με σαφήνεια και ακρίβεια στο απόσπασμα του όρκου των Φιλικών: «Ορκιζόμεθα δε προπάντων ότι, μεταξύ ημών και των τυράννων της πατρίδος μας, το πύρ και ο σίδηρος είναι τα μόνα μέσα της διαλλαγής και τίποτε άλλο». (<http://www.nhmuseum.gr/el/>) Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης οι Έλληνες αγωνιστές χρησιμοποίησαν όλα τα όπλα τα οποία είχαν κληρονομήσει από τους προγόνους τους αρματολούς και κλέφτες, αλλά ο βασικός εφοδιασμός τους έγινε από λάφυρα και από δωρεές των φιλελληνικών κοιμιτάτων. Το όπλο αποτελούσε το πιο πολύτιμο αντικείμενο για κάθε Έλληνα πολεμιστή. Ήταν πλούσια διακοσμημένα συνήθως, με θέματα από τη λαϊκή παράδοση και από την αρχαιότητα, το Βυζάντιο καθώς και τη Χριστιανική θρησκεία. Το εν ονόματι «καριοφίλι» ήταν το πιο διαδεδομένο μακρύ πολυβόλο όπλο και οι πιστόλες (κουμπούρες) ήταν όπλο πυριτόλιθου εμπροσθογεμές. Επίσης, η σπάθα ονομαζόταν πάλα και το γιαταγάνι ήταν πλατιά, κυρτή μαχαίρα ανατολικής προέλευσης με την κόψη προς την εσωτερική ακμή. Μέσα στις παλάσκες, αναρτημένες από το σελάχι (φαρδιά ζώνη) τοποθετούσαν προετοιμασμένα φυσίγγια (χαρτούτσες με μπαρούτι). Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι ο πέλεκυς εκτός από όπλο αποτελούσε και σύμβολο εξουσίας. Στον κύριο εξοπλισμό των αγωνιστών προστίθενται και διάφορα βοηθητικά εργαλεία και εξαρτήματα: μήτρες για να χυτεύουν τα βόλια, πέτσινια δισκάκια και μεζούρες-σέσουλες για το μπαρούτι, μεδουλάρια (μικρές θήκες με αλυσίδα που περιείχαν λιπαντικές ουσίες για τη φροντίδα των όπλων), ατσαλόπετρες (στουρνάρια) και πυριτόλιθοι (τουφεκόπετρες για την πρόκληση σπινθήρα), χαρμπιά (είδος σουβλιού με λαβή για τον καθαρισμό και το γέμισμα του όπλου), τάσια, φυλαχτά. Τα περισσότερα από τα όπλα αυτά που παρουσιάζονται ανήκαν σε επώνυμους ήρωες της Ελληνικής Επανάστασης ενώ στους τοίχους εκτίθενται πορτραίτα των σημαντικότερων πολεμιστών.

Προσωπογραφίες αγωνιστών από τη Ρούμελη και τον Μοριά, έργα διακεκριμένων καλλιτεχνών του 19^{ου} αιώνα. Όπλα ονομαστών αγωνιστών όπως του Κολοκοτρώνη, του Καραϊσκάκη, Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, του Νικηταρά, του Μαυροβουνιώτη. Σημαίες και λάφυρα από τις μάχες των Ελλήνων με τους Τούρκους.

Διάδρομος 6. Έλληνες Λόγιοι στη Δύση 14^{ος}-15^{ος} αιώνας - Κλήρος και Υπόδουλος Ελληνισμός:

Μεταξύ 1453 και 1821 ο γεωγραφικός χώρος εντός του οποίου αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε η μετακίνηση ελληνικής καταγωγής ορθοδόξων (στο εξής Ελλήνων) περιελάμβανε: τα ιταλικά κράτη της βόρειας και κεντρικής Ιταλίας, τη νότια Ιταλία και τη Σικελία, την Αυστρία, την Ουγγαρία, τις νοτιοσλαβικές χώρες, τα μεγάλα αστικά κέντρα της Ρωσίας, Γαλλίας και Γερμανίας, αγορές και λιμάνια της δυτικής Ευρώπης και τέλος στη βόρεια Αφρική το Κάιρο και την Αλεξάνδρεια, κέντρα της ορθοδοξίας και παράλληλα σημαντικές εμπορικές αγορές και λιμάνια. Τα σημεία εκκίνησης των Ελλήνων ήταν πολλά και εντοπίζονται τόσο στον ηπειρωτικό όσο και στον νησιωτικό χώρο. Η μετακίνησή τους είτε ήταν περιοδική, ώστε το ταξίδι επαναλαμβανόταν ανά τακτά χρονικά διαστήματα, είτε είχε ως κατάληξη τη μόνιμη εγκατάστασή τους σε έναν συγκεκριμένο τόπο. Και στις δύο περιπτώσεις περιλάμβανε σταθμούς σε διάφορες πόλεις για επαγγελματικούς ή κοινωνικούς λόγους. Όπου η εγκατάσταση ήταν μαζική και είχε διάρκεια οδήγησε στην ίδρυση θεσμικών οργάνων: κομπανίες, αδελφότητες, συναδελφότητες, που εκπροσωπούσαν τους Έλληνες στις τοπικές και κεντρικές Αρχές. Σε ορισμένες περιπτώσεις τα όργανα αυτά είχαν τον χαρακτήρα επαγγελματικών ενώσεων ή συντεχνιών (κομπανίες), ενώ σε άλλες είχαν διττή θεσμική υπόσταση, θρησκευτική και κοσμική, καθώς διαχειρίζονταν τα θέματα που αφορούσαν στη θρησκευτική ζωή των μελών τους και συγχρόνως είχαν σημαντική διοικητική, φιλανθρωπική και εκπαιδευτική δραστηριότητα. Τα αίτια της μετακίνησης των ανθρώπων ήταν κυρίως οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής φύσεως: η εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης, η επαγγελματική τους αποκατάσταση, οι σπουδές και άλλοι προσωπικοί και οικογενειακοί λόγοι. Τα αίτια ήταν αλληλένδετα με διεργασίες που εξελίχθηκαν για τη διαμόρφωση μιας ανερχόμενης κοινωνικά και οικονομικά ομάδας Ελλήνων. Στις περιοχές όπου διαμορφώθηκαν ελληνικές ορθόδοξες κοινότητες ακολούθησε η άφιξη, η στάθμευση και η εγκατάσταση συνεργατών, συγγενών, οικείων.

Μετά το τέλος του 14^{ου} αιώνα και κυρίως μετά από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453), οι Έλληνες λόγιοι που βρίσκονταν στο Βυζάντιο κατέφυγαν στη Δύση, και πιο συγκεκριμένα σε διάφορες ανεπτυγμένες πόλεις της Ιταλίας. Εκεί εργάστηκαν σκληρά και με ιδιαίτερο ζήλο για την διάδοση του Ελληνισμού, των πολύτιμων ελληνικών χειρογράφων και κωδίκων ως γραφείς, δάσκαλοι της ελληνικής παιδείας, μεταφραστές, εκδότες αλλά και ιδρυτές σχολών. Οι Έλληνες λόγιοι με τη δράση τους συνέβαλαν σημαντικά τόσο στην πολιτισμική προσέγγιση της χριστιανοσύνης όσο και στην ανάπτυξη των ανθρωπιστικών σπουδών καθώς και στην άνθηση της Ιταλικής Αναγέννησης. Κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας η Εκκλησία προσέφερε υπηρεσίες σημαντικές για τον Ελληνισμό συμβάλλοντας ενεργά στη διατήρηση της ταυτότητας και της συνοχής του. Η Εκκλησία αποτέλεσε διοικητικό κλάδο του Οθωμανικού κράτους με ευθύνη για τους Ορθόδοξους πληθυσμούς και ο

Πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης ήταν υπόλογος στο Σουλτάνο ως επικεφαλής τους. Πολλοί υπήρξαν οι λόγιοι ιεράρχες που εργάστηκαν, είτε στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα είτε στις ελληνικές παροικίες της Ευρώπης, για την πνευματική ανόρθωση του Γένους. Επίσης, πολλοί από τους ιεράρχες συμμετείχαν ενεργά στην Ελληνική Επανάσταση του 1821.

Πατριαρχικά έγγραφα (σιγίλλια), το γραφείο του Πατριάρχη Κωνσταντινούπολης Γρηγορίου Ε΄ και άμφια ιεραρχών. Προσωπογραφίες μεγάλων διδασκάλων του Γένους (Κωνσταντίνος Οικονόμος εξ Οικονόμων, Θεόφιλος Καΐρης, Ανθιμος Γαζής, Μάρκος Μουσούρος, Γεώργιος Τραπεζούντιος, Μιχαήλ Μάρουλος Ταρχανιώτης, Λαόνικος Χαλκοκονδύλης)

Διάδρομος 7. Γεγονότα της Επανάστασης (1821-1827). Μεσολόγγι- Ναβαρίνο:

Οι πολιορκίες και η πτώση του Μεσολογγίου

Η πόλη του Μεσολογγίου άρχισε να αποκτά μεγάλη σημασία για την Ελληνική Επανάσταση κυρίως εξαιτίας της στρατηγικής της θέσης και υπήρξε ο πρώτος στόχος της εκστρατείας. Οι Οθωμανοί είχαν ήδη πικρή πείρα από την προηγούμενη πολιορκία της οχυρωμένης πόλης και γνώριζαν πως οι αμυντικές δυνατότητες της τελευταίας είχαν εντυπωσιακά βελτιωθεί σε σχέση με το παρελθόν. Ο Κιουταχής έπρεπε, λοιπόν, να προετοιμάσει μια μακροχρόνια πολιορκία στην οποία οι στρατιωτικοί παράγοντες θα είχαν το ίδιο βάρος με τους αντίστοιχους οικονομικούς. Ο πολιορκητής θα έπρεπε να εγκαταστήσει ισχυρές δυνάμεις μπροστά στην πολιορκημένη πόλη και ταυτόχρονα να εξασφαλίσει το εργατικό δυναμικό που θα προωθούσε τα τιτάνια τεχνικά έργα που απαιτούσε μια πολιορκία. Όλα αυτά ισοδυναμούσαν με την κατασκευή μιας ολόκληρης πόλης έξω από την πόλη που έπρεπε να καταληφθεί, μιας κοινότητας ανθρώπων που θα πολεμούσαν, θα έχτιζαν, θα κατασκεύαζαν και ταυτόχρονα θα διαχειρίζονταν τον όγκο των εφοδίων που θα καταλάωνε η πολιορκία και οι πολιορκητές. Ο Κιουταχής είχε αίσθηση του στρατηγικού βάθους που μια επιχείρηση πολιορκίας απαιτούσε. Συνεπώς, δεν περιόρισε τη μέριμνα του στο χώρο του Μεσολογγίου αλλά στην ουσία έχτισε ένα

πλέγμα δρόμων εφοδιασμού και στρατιωτικών θέσεων που έφθανε έως τις ακτές του Αιγαίου και έως τους μεγάλους δρόμους της Μακεδονίας.

Από την άλλη μεριά οι Έλληνες προετοιμάζονταν επίσης για την αποφασιστική αναμέτρηση. Σε δύσκολους για την Επανάσταση καιρούς το Μεσολόγγι έπρεπε να κρατηθεί πάση θυσία. Η πόλη ήταν σημαντική από όλες τις πλευρές. Με την Πάτρα πάντοτε στα χέρια των Οθωμανών, το Μεσολόγγι ήταν η κύρια είσοδος της επαναστατημένης επικράτειας για όλα όσα έρχονταν από τη Δύση, ανθρώπους και προϊόντα. Η πόλη ήταν το προπύργιο της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας και έφραζε τους δρόμους που από την Αλβανία και τα Γιάννενα οδηγούσαν στον Μοριά. Η πολιτική σημασία της είχε αποδειχθεί τα προηγούμενα χρόνια. Για τους φιλέλληνες ήταν κάτι παραπάνω, περίπου μια ιερή πόλη. Η παρουσία του Μαυροκορδάτου συνοδευόταν από μνήμες συμβόλων του φιλελληνισμού. Εδώ βρισκόταν ο τάφος του Μάρκου Μπότσαρη και στην πόλη αυτή έζησε και πέθανε ο λόρδος Βύρωνας. Επίσης, η γειτνίαση των Ιόνιων νησιών και η συνεχής επικοινωνία της πόλης με αυτά μεγάλωνε τη σημασία της.

Από τον πρώτο καιρό του Επαναστατικού Αγώνα οι Έλληνες κατόρθωσαν να εκδιώξουν τις Οθωμανικές δυνάμεις οχυρώνοντας την πόλη. Στα προηγούμενα της δεύτερης πολιορκίας χρόνια το Μεσολόγγι δεν είχε αφεθεί στην τύχη του. Η μεθοδική οχύρωση της πόλης ήταν το μεγαλύτερο έργο αυτής της μορφής που πραγματοποίησε η Ελληνική Επανάσταση. Οι παλαιές στοιχειώδεις οχυρώσεις, ένα μετρίου αντοχής τείχος, αντικαταστάθηκαν από σχεδόν σύγχρονης λογικής οχυρά σε όλη από την ξηρά περίμετρο (περίπου δύο χιλιόμετρα). Οι σχετικές εργασίες ξεκίνησαν στις αρχές του 1823 και τις ανέλαβε ο εξαιρετικός στον τομέα του μηχανικός- οχυροματοποιός Μιχαήλ Κοκκίνης. Οι δεξιότητες που απέκτησαν όσοι εργάστηκαν στην κατασκευή αυτών των έργων τους επέτρεψαν όχι μόνο να επισκευάζουν τα οχυρά στη διάρκεια της πολιορκίας αλλά και να αναγείρουν νέα.

Το έτος 1822 ο Ομέρ Πασά Βρυώνης και ο Κιουταχί Πασάς πολιορκήσαν το Μεσολόγγι και στις 15 Απριλίου του 1825, ο Κιουταχί ξεκίνησε δεύτερη πολιορκία η οποία μετέπειτα ενισχύθηκε και από τον αιγυπτιακό στρατό του Ιμπραήμ Πασά. Η πολιορκία του Μεσολογγίου είχε επικό χαρακτήρα καθώς οι αντίπαλοι επένδυσαν σ' αυτή όλο τους το πείσμα μαζί με την εφευρετικότητα τους. Για πολλούς, η απελπισμένη αντίσταση της πόλης ταυτιζόταν με τον υπέρτατο αγώνα της ελευθερίας απέναντι στην τυραννία, του πολιτισμού ενάντια στη βαρβαρότητα. Η πείνα και οι στερήσεις δημιούργησαν μια εφιαλτική κατάσταση για τους πολιορκημένους χωρίς να κάμψουν την αποφασιστικότητά τους, και προΐδεάζαν για το τρομερό τέλος. Παρά τις επανειλημμένες επιθέσεις, η πόλη κατόρθωσε να αντέξει για περίπου ένα χρόνο, ωστόσο η πείνα οδήγησε τη φρουρά αλλά και ολόκληρο τον πληθυσμό σε ηρωική έξοδο στις 10 Απριλίου 1826, από την οποία λίγοι κατόρθωσαν να επιβιώσουν. Η είδηση της Εξόδου μόλις έγινε γνωστή μέσα από περιγραφές έφερε ένα βαθύ κύμα συγκίνησης σε όλη την Ευρώπη. Αξίζει να σημειωθεί πως τα γεγονότα του Μεσολογγίου αποτελούν ένα από τα

συγκινητικότερα επεισόδια της Ελληνικής ιστορίας αφού ο υπεράνθρωπος αγώνας των πολιορκημένων συγκλόνισε τη διεθνή κοινή γνώμη, που είδε σε αυτόν ένα σύμβολο ηρωισμού και πραγματικής αυτοθυσίας.

Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου

Έπειτα από τους αμέτρητους αγώνες των Ελλήνων για χρόνια όλα κινδύνευαν και πάλι να χαθούν. Στο πολιτικό επίπεδο οι επαναστατικές δυνάμεις ήταν διασπαρμένες, ενώ στο στρατιωτικό επίπεδο ο Κιουταχής κυριαρχούσε στη Στερεά Ελλάδα, ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο και ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος στο Αιγαίο. Την κατάσταση επρόκειτο να ανατρέψει η Συνθήκη του Λονδίνου στις 6 Ιουλίου του 1827, αποτέλεσμα της οποίας ήταν η Ναυμαχία του Ναβαρίνου, η οποία στην κυριολεξία έσωσε την επανάσταση, έστω κι αν δεν ήταν αυτός ο στόχος της. Η Ιουλιανή συνθήκη προέβλεπε μεταξύ άλλων στην ανακωχή και ειρήνευση μεταξύ των εμπόλεμων Τούρκων και Ελλήνων και αυτονομία της Ελλάδας. Με πρωθυπουργό της Αγγλίας τον φιλέλληνα Τζορτζ Κάνινγκ (George Canning), επιτεύχθηκε η μεσολάβηση των τριών Μεγάλων Δυνάμεων (Βρετανία –Γαλλία –Ρωσία) προκειμένου να βρεθεί λύση για το ελληνικό ζήτημα. Αν σε έναν μήνα η Ελλάδα και η Τουρκία δεν αποδεχόταν την ανακωχή, οι Δυνάμεις θα την επέβαλλαν αναγκαστικά και γι' αυτό έστειλαν σχετικές οδηγίες στους ναυάρχους τους, σύμφωνα με τις οποίες υπήρχε δυνατότητα ένοπλης σύγκρουσης με τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο.

Ωστόσο, η αδιαλλαξία των Οθωμανών οδήγησε στην επιβολή ναυτικού αποκλεισμού στην Πελοπόννησο καθώς και στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου στις 8 Οκτωβρίου του 1827, όπου ο στόλος των τριών Μεγάλων Δυνάμεων (Βρετανία- Γαλλία- Ρωσία) κατέστρεψε ολοσχερώς τον Τουρκοαιγυπτιακό. Η ήττα του τουρκοαιγυπτιακού στόλου ενθουσίασε και ανακούφισε τους Έλληνες και τους φιλέλληνες. «Ανεκλάλητον χαράν εχάρη όλη η Ελλάς», σημείωνε χαρακτηριστικά ο Τρικούπης ενώ ο Κασομούλης θεωρούσε εκείνη την ημέρα ως έμπρακτη πλέον απόδειξη του ενδιαφέροντος των ξένων Δυνάμεων προς την Ελλάδα. Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου έπαιξε καθοριστικό ρόλο για την Ελληνική Επανάσταση. Τον Αύγουστο του 1828 ακολούθησε η αποστολή γαλλικού εκστρατευτικού σώματος υπό τον Στρατηγό Maison, η οποία μέσα σε δύο μήνες πέτυχε την εκκένωση της Πελοποννήσου από τον Αιγυπτιακό Στρατό. Το 1830 η ίδρυση του Νεοελληνικού Κράτους αναγνωρίστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις.

Τα ακρόπρωρα

Τα ακρόπρωρα (ή αλλιώς ακροστόλια), δηλαδή διακοσμητικά αγάλματα σκαλισμένα στην άκρη της πλώρης, αποτελούσαν στην ελληνική ναυτική παράδοση το έμβλημα του πλοίου. Εξίσου αξιόλογα έργα λαϊκής ξυλογλυπτικής κατασκεύαζαν συνήθως στα καρνάγια των νησιών έμπειροι καραβομαραγκοί. Τα ακρόπρωρα

παλαιότερα απεικόνιζαν μυθικά όντα της θάλασσας, γοργόνες αλλά και θρησκευτικές μορφές. Από τα τέλη όμως του 18^{ου} αιώνα, με την ραγδαία ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας, έγιναν ένα μέσο έκφρασης της εθνικής συνείδησης. Τα ακρόπρωρα της συλλογής του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου απεικονίζουν μορφές ηρώων από την αρχαία ιστορία και μυθολογία. Επίσης, διακρίνονται δύο ανδρικοί τύποι : α) του πολεμιστή με πανοπλία και β) του πολίτη με χλαμύδα και ταινία. Πολλά από τα ακρόπρωρα είναι διάτρητα από βλήματα, ενώ συχνά φέρουν χρώμα σε επάλληλες στρώσεις. Λέγεται πως μαύρα βάφονταν προκειμένου να μην αποτελούν πρόκληση στους Τούρκους κατά το διάπλου των στενών του Βοσπόρου.

Η τυπογραφία

Οι Έλληνες πρόσφυγες, ένας κόσμος που αποτελούσε έκτοτε και για αρκετούς αιώνες την ελληνική διασπορά, εντάχθηκαν στις δομές των δυτικών κοινωνιών όπου εργάστηκαν σε ποικίλους τομείς: στην παιδεία, στα γράμματα, στις τέχνες, στο εμπόριο, στην οικονομία και στην τυπογραφία. Από τις κύριες επιδόσεις τους και η ενασχόληση με την καινούργια τέχνη, την τυπογραφία, στην οποία θα θητεύσουν για μεγάλο χρονικό διάστημα, άλλοτε αυτόνομοι και άλλοτε σε συνεργασία με Δυτικούς εκδότες-τυπογράφους. Στη Βενετία εγκαταστάθηκαν τα πρώτα ελληνικά τυπογραφία από πολύ νωρίς. Οι Έλληνες εγκατεστημένοι εκεί, ανέλαβαν την παραγωγή του ελληνικού βιβλίου, προορισμένο αρχικά για το κοινό των ουμανιστών λογίων και μετέπειτα για το ελληνικό αναγνωστικό κοινό, όπως αυτό έτεινε να διαμορφωθεί στις νέες συνθήκες του εθνικού και κοινωνικού βίου.

Στην τέχνη της τυπογραφίας οι Έλληνες επιδόθηκαν με διάφορες ιδιότητες: λόγιοι που προσέφεραν τις γνώσεις, εκδότες-τυπογράφοι που οργάνωναν και λειτουργούσαν τα ελληνικά τυπογραφικά εργαστήρια, εμπορευόμενοι που κατέθεταν τα ελληνικά κεφάλαια, χορηγοί που προσέφεραν μεγάλη οικονομική βοήθεια, τεχνίτες με δεξιότητες. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι όσοι ασχολήθηκαν με την τυπογραφία σε αυτήν την πρώιμη φάση της ήταν εξόριστοι μακριά από τον τόπο τους και πίστευαν βαθιά πως αυτή η καινούργια τέχνη, κατάκτηση του αναγεννησιακού ανθρώπου, θα βοηθούσε στην αντιμετώπιση των δεινών που προκαλούσε η δουλεία. Η τυπογραφική τέχνη έπαιξε σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, στη διάδοση των γεγονότων που διαδραματίζονταν. Φιλελληνικές οργανώσεις της Ευρώπης απέστειλαν πιεστήρια στην Ελλάδα, όπου οργανώθηκαν σταδιακά σε μαχόμενα τυπογραφεία με τα οποία τυπώθηκαν τα πρώτα ελληνικά συντάγματα, αποφάσεις της Διοίκησης, εφημερίδες και λογοτεχνικές εκδόσεις, όπως ο Ύμνος στην Ελευθερία του Διονύσιου Σολωμού (1825). Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας οργάνωσε την επίσημη τυπογραφία της Ελληνικής Πολιτείας (1828-1831) στην Αίγινα. Παράλληλα εμφανίστηκαν ιδιωτικά τυπογραφεία στο Ναύπλιο και στη Σύρο που εγκαινίασαν μια νέα εποχή στον τομέα της ενημέρωσης για το νέο ελληνικό κράτος.

Συνθέσεις με θέμα την πολιορκία και την «Έξοδο» του Μεσολογγίου το 1826 και τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου το 1827. Η «παιδούλα», επιτύμβιο γλυπτό του David d' Angers από τον τάφο του Μάρκου Μπότσαρη στο Μεσολόγγι, πιεστήρια από τυπογραφία της Επανάστασης του 1821 και ακρόπρωρα πλοίων των ναυμάχων Ανδρ. Μιαούλη, Ιακ., Τομπάζη, Λασκαρίνας Μπουμπουλίνας κ.α.

Διάδρομος 8. Φιλελληνισμός:

Το φαινόμενο του φιλελληνισμού που ολοένα αναπτύσσεται στις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα έφθασε στην πλήρη έκφραση του με τον μεγάλο ξεσηκωμό των Ελλήνων και αρχίζει να εκδηλώνεται εντονότερα με την έναρξη της Επανάστασης. Έχει τις ρίζες του στους διανοούμενους και αρχαιολάτρες από προηγούμενους αιώνες αλλά και στην παρουσία των δυναμικών ελληνικών κοινοτήτων της διασποράς. Ένας σημαντικός παράγοντας που επηρέασε θετικά την κοινωνική ανταπόκριση υπέρ του ελληνικού αγώνα ήταν η θρησκευτική αλληλεγγύη προς τους ομόθρησκους Έλληνες. Δεν ήταν λίγοι εκείνοι που οραματίζονταν μια χριστιανική σταυροφορία υπέρ των Ελλήνων. Ο χαρακτήρας πάντως του φιλελληνικού κινήματος παρέμεινε κοσμικός, καθώς πρωταγωνιστικός ήταν ο ρόλος των φιλελεύθερων δυνάμεων και της ευρωπαϊκής λογικής.

Στην τόσο διαδομένη αρχαιολατρεία και στο συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον για τους απογόνους των αρχαίων κατοίκων της Ελλάδος ήρθε να προστεθεί ένας ενθουσιασμός πολύ πιο συγκεκριμένος: τον προκάλεσε η πράξη, ο σκληρός αγώνας του ίδιου εκείνου λαού που από τα πολύ παλιά χρόνια έβαζε ως πρωταρχική αξία την ελευθερία. Αυτή η πράξη, λοιπόν, πήρε νέες, μεγαλύτερες διαστάσεις στα μάτια των καταπιεσμένων λαών ή ορισμένων κοινωνικών ομάδων που έβλεπαν στον ελληνικό Αγώνα την έκφραση των δικών τους προβλημάτων. Ο φιλελληνισμός δεν αποτελεί πια μόνο την προέκταση του θαυμασμού προς τον αρχαίο κόσμο ή έξαρση του ρομαντισμού που αντλεί από την ελληνική υπόθεση, ούτε και βασίζεται στη θρησκευτική αντίθεση προς τους Μωαμεθανούς: εκφράζει ακόμη την έντονη διαμαρτυρία των ατόμων εναντίον των συντηρητικών κυβερνήσεων. Έτσι εξηγείται η τόσο ενεργητική συμμετοχή στον ελληνικό Αγώνα ξένων, που πήραν το όνομα φιλέλληνες.

Σε αντίθεση με την αναποφασιστικότητα των κυβερνήσεων, η ιδιωτική πρωτοβουλία φαίνεται πως συμπαραστάθηκε έντονα στους Έλληνες της Επανάστασης. Ο έμπρακτος φιλελληνισμός εκδηλώθηκε με ποικίλους τρόπους: με την αυθόρμητη έλευση των εθελοντών στα πεδία της μάχης, την ίδρυση φιλελληνικών επιτροπών (κομιτάτα) με σκοπό την περίθαλψη των προσφύγων και του άμαχου ελληνικού πληθυσμού και την ενίσχυση των εργαζομένων με πολεμοφόδια, τρόφιμα, χρήματα κλπ. Παράλληλα ειδική μέριμνα παρέχεται για την οργάνωση της εκπαίδευσης στις απελευθερωμένες ελληνικές περιοχές. Πίστευαν έντονα πως η ελευθερία χωρίς παιδεία δεν ήταν δυνατόν να ελευθερωθεί.

Οι αγώνες των Ελλήνων γίνονται σύμβολα και αρχίζουν να εκφράζονται μέσα από στίχους, εικόνες, θεατρικές εκφράσεις, πλήθος βιβλίων, ακόμη και πάνω σε αντικείμενα καθημερινής χρήσης (πιάτα, σαπούνια, αρώματα κλπ.). Ήδη από τα τέλη Μαΐου του 1821 – ενάμισι με δύο περίπου μήνες χρειάζονταν άλλωστε οι ειδήσεις για να φθάσουν στα ευρωπαϊκά κέντρα – παρουσιάστηκε ζωντανή κινητοποίηση υπέρ των

αγωνιζόμενων Ελλήνων. Οι πρώτες κιόλας εκκλήσεις από άτομα ή μικρές ομάδες για συμπαράσταση στον ελληνικό Αγώνα βρήκαν ευνοϊκή απήχηση. Ένα κύμα από εθελοντές ξεκίνησε για την Ελλάδα, ενώ παράλληλα οργανώθηκαν τα πρώτα φιλελληνικά κοιτάτα. Βέβαια το φιλελληνικό ενδιαφέρον δεν στάθηκε πάντα αμείωτο σε όλη τη διάρκεια του Αγώνα και ούτε παρουσίασε την ίδια ένταση σε όλες τις χώρες. Οι διακυμάνσεις που οφείλονταν σε ποικίλους εξωτερικούς παράγοντες, αντανακλούν κάθε φορά τα γεγονότα τα οποία επηρέασαν το διεθνές αυτό κύμα.

Το φθινόπωρο του 1823 η απόφαση του λόρδου Βύρωνα να αφήσει την Ιταλία και να έρθει να πολεμήσει για την Ελλάδα, έστρεψε την προσοχή όλης της Ευρώπης στην Ελληνική υπόθεση. Ο ερχομός του και πολύ περισσότερο ο θάνατος του θα αποτελέσουν μία από τις σημαντικότερες σελίδες του φιλελληνικού κινήματος. Ως επίσημος εκπρόσωπος του φιλελληνικού κοιτάτου του Λονδίνου, ο λόρδος Βύρων έφτασε τον Αύγουστο του 1823 στην υπό αγγλική διοίκηση Κεφαλονιά, έχοντας διαθέσει σημαντικό μέρος της περιουσίας του για να ενισχύσει την Ελληνική Επανάσταση με όπλα, πυρομαχικά και πολεμοφόδια. Τους πέντε ολόκληρους μήνες που έμεινε στο νησί τους χρησιμοποίησε για να γνωριστεί με την ελληνική πραγματικότητα και να έρθει σε επαφή με τους Έλληνες οπλαρχηγούς. Στις 5 Ιανουαρίου 1824 αποβιβάστηκε στο Μεσολόγγι μέσα σε ατμόσφαιρα γενικού ενθουσιασμού. Ο Βύρων, για τον οποίο κυκλοφορούσαν οι φήμες ότι θα του προσφερόταν το ελληνικό στέμμα, ερχόταν στο Μεσολόγγι με το όνειρο της στρατιωτικής δράσης. Ο ίδιος αποφάσισε να εξασφαλίσει μισθό σε κάθε αξιωματικό που εμφανιζόταν στο Μεσολόγγι, με στόχο να χτιστεί ένα πλαίσιο για τη δημιουργία ελληνικών τακτικών δυνάμεων. Ο λόρδος Βύρων (1788-1824) με το ποιητικό έργο του, την φιλελεύθερη ιδεολογία του, την έλευσή του στην Ελλάδα, και το θάνατό του στο Μεσολόγγι, έγινε το σύμβολο του φιλελληνισμού και επηρέασε θετικά και ουσιαστικά τον αγώνα των Ελλήνων για την Εθνική Ανεξαρτησία.

Ενθύμια του λόρδου Βύρωνα και άλλων φιλελλήνων: Κωνσταντίνου Κανάρη, Μάρκου Μπότσαρη. Χρηστικά αντικείμενα ευρωπαϊκής προελεύσεως, διακοσμημένα με σκηνές από την Ελληνική Επανάσταση. Λιθογραφίες που τυπώθηκαν στην Ευρώπη για τη διάδοση της φιλελληνικής ιδέας.

Αίθουσα 9. Επανάσταση 1821-1827. Ο ναυτικός αγώνας του 1821:

Κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης η θάλασσα ήταν το πιο κρίσιμο πεδίο των πολεμικών αναμετρήσεων. Όταν τον Μάρτιο του 1821 ξέσπασε η Επανάσταση στην Πελοπόννησο, από την αρχή κρίθηκε αναγκαία η συμμετοχή του στόλου των νησιών λόγω της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας. Τα παραθαλάσσια φρούρια της Πελοποννήσου κινδύνευαν ανά πάσα στιγμή να αποκλειστούν από τον τουρκικό στόλο καθώς και η θαλάσσια επικοινωνία της Στερεάς Ελλάδας με την Πελοπόννησο θα ήταν πλέον αδύνατη, αν ο τουρκικός στόλος παρέμενε ανενόχλητος στον Κορινθιακό και Σαρωνικό κόλπο. Γι' αυτό τον λόγο οι προύχοντες της Πελοποννήσου, θέλοντας να αντιμετωπίσουν αυτά τα προβλήματα ζήτησαν τη βοήθεια των Υδραίων και των Σπετσιωτών.

Τη σημασία της θάλασσας για την επικείμενη επανάσταση είχε επισημάνει και η Φιλική Εταιρεία ήδη από το 1818, ενώ λίγους μήνες πριν από την έκρηξη της Επανάστασης, τον Σεπτέμβριο του 1820, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης είχε απευθύνει από το Ισμαήλ σχετική πρόσκληση προς του πλοιάρχους της Ελλάδας, ζητώντας τη μετατροπή των εμπορικών πλοίων τους σε πολεμικά. Παρόμοιες επιστολές είχαν σταλεί από τον Δημήτριο Υψηλάντη, τον Άνθιμο Γαζή και άλλους φιλογενείς, προκειμένου να ετοιμαστούν για την επικείμενη Επανάσταση.

Οι Έλληνες, ως ένας ναυτικός λαός, διέθεταν αξιοσημείωτη εμπορική ναυτιλία καθώς και πλούσια πολεμική εμπειρία σε μισθοφορικά και πειρατικά πλοία. Με την υποχρεωτική ναυτολογία και αιχμαλωσία πολλοί Έλληνες υπηρετούσαν στον οθωμανικό στόλο. Στα ελληνικά νησιά αναπτύχθηκε μια κοινωνική τάξη πλοιοκτητών και καπεταναίων, η οποία σύμφωνα με τη συνθήκη Κιουτσούκ-Καϊναρτζή επέτρεπε στα ελληνικά πλοία με ρωσική σημαία να εξοπλίζονται και να διακινούνται ελεύθερα. Η κατάλυση της Ενετικής Δημοκρατίας από τους Γάλλους (1797) και ο αγγλογαλλικός ανταγωνισμός κατά τους Ναπολεόντειους Πολέμους (1792-1815), συνέβαλαν στην ραγδαία ανάπτυξη της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας.

Στις παραμονές της Επανάστασης όλα τα τουρκοκρατούμενα ελληνικά νησιά συμμετείχαν στον Αγώνα, με κυριότερη τη συμβολή των τριών ισχυρότερων: Ύδρα, Σπέτσες και Ψαρά, τα οποία εκτός από σημαντική ναυτική δύναμη, ικανούς ναυτικούς και πολυάριθμα πλοία, παρείχαν και οικονομική-διοικητική στήριξη. Η ναυτική εμπορική ακμή των προεπαναστατικών χρόνων είχαν συμβάλλει την απόκτηση πολύτιμης εμπειρίας και ναυτικής συνείδησης που αξιοποιήθηκε στην Επανάσταση. Τα εμπορικά πλοία μετατράπηκαν σε πολεμικό ναυτικό και με τη στρατηγική επίθεσης τους κατόρθωσαν να ελέγξουν τους θαλάσσιους δρόμους, να αποκλείσουν στα Στενά των Δαρδανελλίων τον οθωμανικό στόλο, να διασπάσουν πολιορκίες και να προκαλέσουν αντιπερισπασμό σε χερσαίες εκστρατείες. Ακόμη, με την κυριαρχία στις θάλασσες και τα λιμάνια της εποχής αποκόμισαν τεράστια κέρδη, ιδιαίτερα κατά τους Ναπολεόντειους Πολέμους, όταν με εξαιρετική επιτυχία παραβίαζαν αγγλικούς αποκλεισμούς και τροφοδοτούσαν με δημητριακά τα γαλλικά λιμάνια.

Μετά τη λήξη των Ναπολεόντειων Πολέμων τη σκυτάλη της εμπορικής ναυτιλίας πήραν και πάλι οι Δυτικοευρωπαίοι και κυρίως οι Άγγλοι, με αποτέλεσμα την κάμψη του ελληνικού εμπορίου και την οικονομική κρίση των νησιών. Στις παραμονές της Επανάστασης υπήρχε μεγάλος αριθμός εμπειροπόλεμων, αλλά ανέργων και δυσारेστημένων με το διοικητικό τους σύστημα. Η οικονομική εξαθλίωση των πληρωμάτων δημιούργησε σοβαρές κοινωνικές εντάσεις και έτσι η ελληνική κυριαρχία στη θάλασσα υποχώρησε λόγω της οικονομικής δυσπραγίας, της εμφύλιας σύρραξης (1824-1825) και της επέμβασης του οργανωμένου και εμπειροπόλεμου αιγυπτιακού στόλου.

Οι σημαίες των τριών ελληνικών νήσων με τον ισχυρότερο στόλο κατά την Επανάσταση του 1821, Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών. Η καρδιά του ήρωα ψαριανού πυρπολητή και ναυμάχου Κωνσταντίνου Κανάρη. Όπλα και προσωπογραφίες ναυτικών αγωνιστών. Ομοιώματα πλοίων του Αγώνα. Η λέμβος του ναυάρχου Ανδρέα. Μιαούλη, το ακρόπρωρο του πάρωνος «Άρης» του Αναστασίου Τσαμαδού.

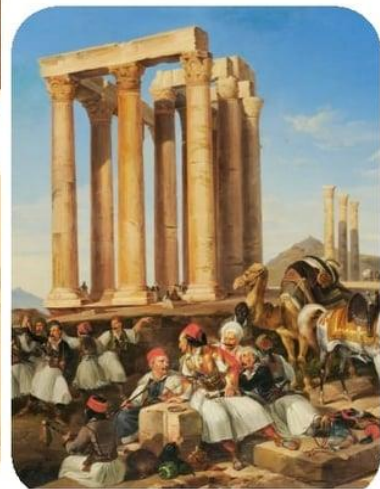

Αίθουσα 10. Η ίδρυση του νεοελληνικού κράτους:

Η δημιουργία ενός αυτόνομου και μετέπειτα ανεξάρτητου ελληνικού κράτους δικαίωσε τον αγώνα όλων των Ελλήνων για εθνική ανεξαρτησία. Εξαιτίας των σοβαρών στρατιωτικών και πολιτικών γεγονότων που αντιμετώπιζαν οι Έλληνες: τις στρατιωτικές αδυναμίες της Διοίκησης, την ανασυγκρότηση των αντίπαλων παρατάξεων που τη συνόδευε νέο κλίμα έντασης, την οθωμανική πολιορκία του Μεσολογγίου, την καταστροφική δράση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο, τον αγώνα για να κρατηθεί η Αθήνα και η Ακρόπολη και τα οικονομικά αδιέξοδα· η σύγκληση της Γ' Εθνοσυνέλευσης αναβαλλόταν για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Το 1827 η Γ' Εθνική Συνέλευση εξέλεξε τον Ιωάννη Καποδίστρια ως Κυβερνήτη της Ελληνικής Πολιτείας και ψήφισαν το πολιτικό σύνταγμα της Τροιζήνας, ωστόσο οι προσπάθειες του για την οργάνωση του ελληνικού κράτους έληξαν άδοξα με την δολοφονία του στις 27 Σεπτεμβρίου του 1831. Το 1832 δημιουργείται το Βασίλειο της Ελλάδος και επακολουθεί η εκλογή του Όθωνα, δευτερότοκου γιου του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α. Ο ανήλικος Όθωνας φτάνει το 1833 στο Ναύπλιο, την πρωτεύουσα, η οποία το 1834 μεταφέρεται στην Αθήνα. Η τριμελής Αντιβασιλεία -J.L. von Armansperg, J.L. von Mauer και K.W.von Heideck- κυβερνά ως την ενηλικίωσή του (1835) και οργανώνει διοικητικά και στρατιωτικά το κράτος με αποτέλεσμα τις συνεχείς αντιδράσεις των Ελλήνων. Ακολουθούν εξεγέρσεις για παραχώρηση συντάγματος και απομάκρυνση των Βαυαρών από τη διοίκηση που οδηγούν στην Επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου το 1843 και την καθιέρωση Συνταγματικής Μοναρχίας το 1844. Η Ελλάδα ενισχύει τα κινήματα των υπόδουλων ελληνικών περιοχών (Ηπειρος, Θεσσαλία, Μακεδονία, νησιά) συχνά με δυσβάστακτο πολιτικό κόστος. Το 1862, λοιπόν, η συσσωρευμένη δυσарέσκεια του ελληνικού λαού υποχρεώνει τον Όθωνα να εγκαταλείψει το θρόνο αλλά και τη χώρα.

Με τους μηχανισμούς που μπορούσε να κινητοποιήσει το οθωμανικό κράτος, με τις δυνατότητες και τα μέσα των εμπολέμων, ο πόλεμος αυτός ήταν καταδικασμένος να κρατήσει πολύ, καθώς δύσκολα μπορούσε ένας εκ των αντιπάλων να εκβιάσει κάποιο αποφασιστικό αποτέλεσμα. Ο πόλεμος της ελληνικής ανεξαρτησίας κράτησε περίπου επτά χρόνια και προκάλεσε όλα τα δεινά που συνοδεύουν μια αδιέξοδη σκληρή αναμέτρηση. Κατά τη διάρκεια του, όμως, εκτός από τα θύματα, τις καταστροφές και τα παθήματα των ανθρώπων συντελέστηκε κάτι πολύ σημαντικό. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι, χώροι, ομάδες συναντήθηκαν στη βάση της κοινής πορείας τους ενάντια στην οθωμανική αυτοκρατορία. Οι Ρωμιοί, οι ραγιάδες, οι γκιαούρηδες συναρθρώθηκαν σε ένα ενιαίο Έθνος-Κράτος και μεταπλάστηκαν σε Έλληνες δημιουργώντας το κράτος διά του οποίου συλλογικά αναφερόμαστε και μέσα στο οποίο ταξινομούμαστε στον σύγχρονο κόσμο. Η γέννηση ενός Έθνους και η επικράτηση του στο πέρασμα του χρόνου δεν ήταν ποτέ άλλωστε μια εύκολη και απλή υπόθεση.

Το γραφείο και τα προσωπικά αντικείμενα του πρώτου Κυβερνήτη της «Ελληνικής Πολιτείας» Ιωάννη Καποδίστρια (1828-1831). Ενθύμια των βασιλέων Όθωνος και Αμαλίας (1833-1862). Το Σύνταγμα του 1843 και σημαία Επαναστατών για την διεκδίκηση Συντάγματος. Σημαίες από τα απελευθερωτικά κινήματα των υποδούλων Ελλήνων στην Ήπειρο, Θεσσαλία, Μακεδονία το 1854.

Αίθουσα 11. Εδραίωση του Κοινοβουλευτισμού. Διεύρυνση των συνόρων του ελληνικού κράτους:

Στα τέλη της δεκαετίας του 1850 η νέα γενιά (αντιπολίτευση) ασκούσε έντονη πολιτική στην παλαιότερη πιστεύοντας πως το συνταγματικό πολίτευμα δεν μπορούσε να αναπτυχθεί γιατί το εμπόδιζαν η Αυλή και ο ίδιος ο Όθωνας. Θεωρούσαν τον Όθωνα πολιτικά ατάλαντο και ένιωθαν δυσαρέσκεια λόγω της οικονομικής δυσπραγίας και της δυσλειτουργίας του πολιτικού συστήματος. Το Φεβρουάριο του 1862 η δυσαρέσκεια κατέληξε σε επανάσταση με κυριότερο αίτημα την απομάκρυνση του Όθωνα. Στις 12 Οκτωβρίου 1862 ο Όθωνας αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Ελλάδα. Έτσι η Επανάσταση της 11^{ης} Οκτωβρίου 1862 είχε ως αποτέλεσμα την κατάργηση της δυναστείας του Όθωνα και την κατάλυση της συνταγματικής μοναρχίας. Μετά την έξωση του, Βασιλεύς των Ελλήνων ορίστηκε ο Γεώργιος Α΄ (1863–1913), δευτερότοκος γιος του βασιλιά της Δανίας. Το Σύνταγμα του 1864 που όριζε μεταξύ άλλων ως πολίτευμα τη βασιλευόμενη δημοκρατία αντί της μέχρι τότε συνταγματικής μοναρχίας είχε και μία ασάφεια: δεν όριζε με ακρίβεια ότι ο βασιλιάς όφειλε να δίνει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης σε βουλευτή του κόμματος που είχε την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής. Ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ εκμεταλλευόμενος την ασάφεια αυτή διόριζε κυβερνήσεις της αρεσκείας του.

❖ Εδραίωση του κοινοβουλευτισμού

Ο πολιτικός Χαρίλαος Τρικούπης για την αποφυγή της πολιτικής αστάθειας πρότεινε τη συγκρότηση δύο μεγάλων κομμάτων, σύμφωνα με το πρότυπο της Αγγλίας. Για να καταστεί αυτό δυνατό έπρεπε ο Βασιλιάς να αναθέτει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μόνο σε πολιτικό που είχε σαφώς την «δεδηλωμένη» εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των βουλευτών. Έτσι τα κόμματα μειοψηφίας δεν μπορούσαν να σχηματίζουν κυβέρνηση, αλλά ήταν υποχρεωμένα να συνενωθούν με μεγάλα κόμματα, με αποτέλεσμα να σχηματίζονται πιο σταθερές κυβερνήσεις. Ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄, υπό την πίεση της αντιπολίτευσης και του επαναστατικού αναβρασμού του λαού υιοθέτησε τελικά την άποψη του Τρικούπη, η οποία έγινε τομή στην πολιτική ζωή και οδήγησε σε μεταβολή του πολιτικού βίου. Ο κοινοβουλευτισμός εδραιώνεται, λοιπόν, στην Ελλάδα το 1875 μετά τη διακήρυξη της αρχής της δεδηλωμένης από τον Χαρίλαο Τρικούπη. Η διακυβέρνηση της χώρας είναι στον έλεγχο του κόμματος που κατέχει τη δεδηλωμένη πλειοψηφία του λαού, όπως αυτή εκφράζεται στις εκλογές. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1880 τα ελληνικά κόμματα ήταν αρκετά πιο συγκροτημένα από ότι στο παρελθόν, δε διαλύονταν αναγκαστικά μετά το θάνατο του ηγέτη τους και στηρίζονταν στη θέση που κατείχαν στην πολιτική ζωή της χώρας και στην τακτική που ακολουθούσαν. Αρχίζουν να θεμελιώνονται κόμματα αρχών, τα οποία εναλλάσσονται στην εξουσία και μέσα από αυτά αναδεικνύονται αξιόλογες πολιτικές προσωπικότητες.

❖ Ένωση της Επτανήσου (1864)

Μετά από τη μακροχρόνια βενετική κυριαρχία, περίπου στα τέλη του 15^{ου} αιώνα, και κατοχή τους από Γάλλους και Ρώσους τα νησιά του Ιονίου περιήλθαν στην προστασία της Μεγάλης Βρετανίας (1814-1864). Οι αγώνες των Επτανησίων, καθώς και οι πολιτικές σκοπιμότητες της εποχής, οδήγησαν στην παραχώρηση των νήσων στην Ελλάδα το 1864. Στις 29 Μαρτίου του 1864 οι εκπρόσωποι του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ελλάδας, της Γαλλίας και της Ρωσίας υπέγραψαν τη Συνθήκη του Λονδίνου, με τη δέσμευση της μεταβίβασης των νήσων στην Ελλάδα. Αυτό είχε ως στόχο να ενισχύσει τη βασιλεία του βασιλιά Γεωργίου Α' των Ελλήνων. Έτσι στις 28 Μαΐου, με την ανακήρυξη της Ύπατης Αρμοστείας του Κυρίου, τα Επτάνησα ενώθηκαν με την Ελλάδα.

❖ Ενσωμάτωση της Θεσσαλίας (1881)

Η εξέγερση των λαών της Βαλκανικής Αυτοκρατορίας ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία οδήγησε σε νέα κρίση του Ανατολικού Ζητήματος (1875-1878) και τότε το ελληνικό εθνικό ζήτημα αναζωπυρώθηκε. Έπειτα από συνεχείς διαπραγματεύσεις, υπογράφηκε το 1878 στο Βερολίνο η συνθήκη ειρήνης, που οδήγησε το 1881 στην παραχώρηση της Θεσσαλίας και της Άρτας στην Ελλάδα.

❖ Κρητικοί Αγώνες

Η μεγάλη Εθνική Επανάσταση του 1821 εξαπλώθηκε γρήγορα και στην Κρήτη, παρά το γεγονός ότι οι τοπικές συνθήκες ήταν εξαιρετικά δυσμενείς για την οργάνωση επαναστατικού κινήματος. Η μεγάλη απόσταση από τον γεωγραφικό κορμό της Ελλάδας και η παρεμβαλλόμενη θάλασσα καθιστούσαν δύσκολη την επικοινωνία με τα άλλα ελληνικά κέντρα, την αποστολή εφοδίων και όπλων και το συντονισμό των πολεμικών ενεργειών. Ωστόσο, η δημιουργία ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους πυροδότησε την εκδήλωση πολλών επαναστατικών κινημάτων στην τουρκοκρατούμενη Κρήτη με αποτέλεσμα την παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων. Το Κρητικό ζήτημα προκαλούσε συγκίνηση και εθνικό ενθουσιασμό στους Έλληνες, οι οποίοι συμπαραστέκονταν με ποικίλους τρόπους στον αγώνα του νησιού, επηρεάζοντας αναπόφευκτα και την εξωτερική πολιτική της χώρας. Στην Αθήνα ιδρύθηκε η «Κεντρική υπέρ των Κρητών Επιτροπή» και στη Σύρο η «Ειδική επί των Αποστολών Επιτροπή» για την ενίσχυση του κρητικού αγώνα με αποστολές όπλων, χρημάτων, εφοδίων αλλά και εθελοντών που έσπευδαν από παντού για να ενισχύσουν τους Κρήτες. Τα γεγονότα του 1866 κορυφώθηκαν με την πολιορκία και το ολοκαύτωμα της ιστορικής Μονής Αρκαδίου, γεγονός που προκάλεσε ισχυρή συγκίνηση στην παγκόσμια κοινή γνώμη. Επιστολές, ανταποκρίσεις και άρθρα στο διεθνή τύπο δημιούργησαν ευνοϊκό κλίμα υπέρ της αγωνιζόμενης Κρήτης στους λαούς της Ευρώπης και της Αμερικής.

Η Κρητική Επανάσταση του 1866-1869 δεν πραγματοποίησε τον πόθο των Κρητών για ελευθερία και εθνική αποκατάσταση, είχε ανθρώπινες απώλειες και δημιούργησε ανυπολόγιστες υλικές ζημιές για τον τόπο. Εξαιτίας της ανάμειξης της Ελλάδας στην

επανάσταση της Κρήτης, η Τουρκία κήρυξε πόλεμο εναντίον της Ελλάδας. Μετά της ήττα της στον ελληνοτουρκικό πόλεμο η Ελλάδα ανακάλεσε 21 Απριλίου του 1897 τις δυνάμεις της από την Κρήτη. Οι ηγέτες των Κρητών τότε δέχτηκαν τη λύση της αυτονομίας που ως τότε απέρριπταν και έθεσαν ως απαράβατο όρο την απομάκρυνση του τουρκικού στόλου από την Κρήτη ο οποίος ήταν σύμβολο της Τουρκικής κατοχής. Η Κρήτη τέθηκε υπό διεθνή προστασία με διανομή των περιφερειών της μεταξύ των Δυνάμεων.

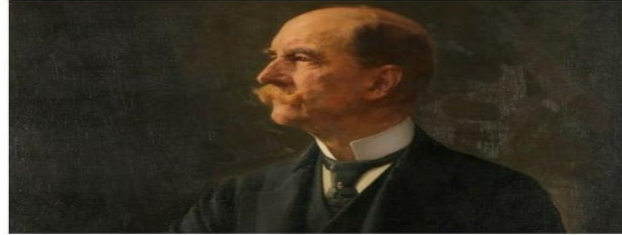
Το καθεστώς αυτονομίας, που επικράτησε στο νησί από το 1899 έως το 1909 (Κρητική Πολιτεία) δεν ικανοποίησε τους Κρήτες, αντιθέτως εντάθηκε ο αγώνας για Ένωση με την Ελλάδα που επιτεύχθηκε τελικά κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1913). Η ευτυχής για την Ελλάδα έκβαση των βαλκανικών πολέμων έδωσε και στο Κρητικό Ζήτημα την οριστική λύση του. Με το άρθρο 4 της Συνθήκης του Λονδίνου (30 Μαΐου του 1913) ο σουλτάνος παραιτήθηκε από όλα τα δικαιώματα του στην Κρήτη, την οποία παραχωρούσε στις Μεγάλες Δυνάμεις της Ευρώπης. Την 1^η Δεκεμβρίου 1913, κηρύχθηκε και επίσημα η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, με την παρουσία του τότε βασιλιά Κωνσταντίνου και του πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου. Η ελληνική σημαία υψώθηκε στο ιστορικό φρούριο του Φιρκά.

❖ Ο Μακεδονικός Αγώνας (1904-1908)

Η τουρκοκρατούμενη Μακεδονία, στην οποία έλαβαν χώρα πολυάριθμες επαναστάσεις, έγινε από τη δεκαετία του 1870 πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ των βαλκανικών κρατών. Ο Μακεδονικός Αγώνας ήταν μία σειρά συγκρούσεων μεταξύ κυρίως ελληνικών και βουλγαρικών ένοπλων σωμάτων που διεξήχθη στην περιοχή της Μακεδονίας, τότε μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με σκοπό τον εθνικό προσεταιρισμό των κατοίκων της περιοχής και κυρίως των σλαβόφωνων Χριστιανών. Επίσης, στις συγκρούσεις αυτές συμμετείχαν σερβικές και ρουμανικές ένοπλες ομάδες. Η ελληνική ένοπλη παρέμβαση στη Μακεδονία ξεκίνησε στην ευνοϊκή για την Ελλάδα συγκυρία που προέκυψε μετά την αποτυχία της εξέγερσης του Ίλιντεν το 1903 και εντάθηκε μετά το θάνατο του Παύλου Μελά τον Οκτώβριο του 1904.

Από το 1904 έως το 1908 ελληνικά ανταρτικά σώματα έχοντας την υποστήριξη του ελληνικού κράτους, έδρασαν στη Μακεδονία υπερασπίζοντας τους Έλληνες για τους εξοντωτικούς διωγμούς που βίωναν από τις βουλγαρικές ομάδες. Συγχρόνως συγκροτήθηκε ένα ισχυρό δίκτυο που αποτελούνταν από διπλωμάτες, ιερείς και εκπαιδευτικούς με σκοπό την καλλιέργεια της ελληνικής παιδείας και την ενίσχυση της εθνικής συνείδησης. Ο ένοπλος αγώνας στη Μακεδονία έληξε το 1908 με την Επανάσταση των Νεότουρκων, η οποία γέννησε μάταια ελπίδες για ισότητα όλων των εθνοτήτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Απεικονίσεις και προσωπικά αντικείμενα του βασιλέως Γεωργίου Α΄ (1864-1913) και των πρωθυπουργών της εποχής. Κειμήλια από τις Κρητικές Επαναστάσεις. Σημαία από τη Μονή Αρκαδίου(1866-1869). Κειμήλια από τον Μακεδονικό Αγώνα (1904-1908). Τα όπλα του μακεδονομάχου Παύλου Μελά.

**Αίθουσα 12. Βαλκανικοί πόλεμοι (1912-1913). Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος (1914-1918).
Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-1922).**

Το έτος 1908 το κίνημα των Νεότουρκων που εκδηλώθηκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία έδωσε ελπίδες για ίση μεταχείριση στα υπόδουλα έθνη, όμως παρά τις υποσχέσεις η καταπίεση γινόταν ολοένα και πιο έντονη. Όλοι οι πληθυσμοί των βαλκανικών κρατών που ήταν ακόμη υπόδουλοι παραμέρισαν τις διαφορές που είχαν μεταξύ τους και συμάχησαν. Ωστόσο, η άρνηση της Πύλης να δεχθεί τα αιτήματα των βαλκανικών συμμάχων (Ελλάδα, Σερβία, Μαυροβούνιο και Βουλγαρία) για ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις υπέρ των ομοεθνών τους οδήγησε στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο τον Οκτώβριο του 1912, κατά τη διάρκειά του οποίου η Τουρκία αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει επιβεβαιώνοντας τη νίκη των συμμάχων (υπογράφηκε στο Λονδίνο στις 17 Μαΐου του 1913). Πολύ σύντομα, όμως, ο ισχυρός ανταγωνισμός που υπήρχε μεταξύ των βαλκανικών συμμάχων για τη διανομή των εδαφών που είχαν απελευθερωθεί και κυρίως οι επεκτατικές βλέψεις της Βουλγαρίας οδήγησαν σε νέα σύρραξη τον Ιούνιο του 1913, αυτή τη φορά μεταξύ της Ελλάδας, της Σερβίας και της Ρουμανίας εναντίον της Βουλγαρίας. Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος έληξε με την ήττα της Βουλγαρίας και οδήγησε στην υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου στις 28 Ιουλίου του 1913.

Με τους Βαλκανικούς Πολέμους:

- Δεν κλονίστηκε η εθνική οικονομία της Ελλάδας
- Ενσωματώθηκαν στην Ελλάδα πλούσιες περιοχές και εκατομμύρια νέοι κάτοικοι
- Αυξήθηκαν τα εδάφη με την απελευθέρωση της Κρήτης, της Μακεδονίας, της Ηπείρου και των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου
- Αυξήθηκε ο πληθυσμός κατά 80%
- Ανοίχτηκαν νέες οικονομικές προοπτικές και τα εθνικά κέρδη για την Ελλάδα ήταν πολύ μεγάλα
- Η Ελλάδα έγινε υπολογίσιμη δύναμη και ενέπνεε εμπιστοσύνη στις αγορές του χρήματος και των πιστώσεων

Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος (1914-1918)

Ο αποικιακός ανταγωνισμός που υπήρχε ανάμεσα στις ευρωπαϊκές δυνάμεις οδήγησε το 1914 στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και οι συνασπισμοί που συγκροτήθηκαν ήταν δύο: οι Κεντρικές Αυτοκρατορίες -Γερμανία, Αυστροουγγαρία- και η Τριπλή ή Εγκάρδια Συνεννόηση - Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία (Entente Cordiale). Η στάση που έπρεπε να τηρήσει η Ελλάδα στο ζήτημα αυτό έγινε αντικείμενο έντονης αντιπαράθεσης που επέφερε τον Εθνικό Διχασμό. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και το Γενικό Επιτελείο, εκτιμώντας ότι η έκβαση του πολέμου ήταν αβέβαιη και θα μπορούσαν να νικήσουν οι Κεντρικές Δυνάμεις έλαβαν θέση υπέρ της ουδετερότητας της Ελλάδας. Επειδή η Αγγλία κυριαρχούσε στην ανατολική Μεσόγειο, ο Κωνσταντίνος, αν και είχε δεσμούς με τη Γερμανία, δεν μπορούσε να ζητήσει συμμετοχή στον πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων και γι' αυτό τάχθηκε υπέρ της ουδετερότητας της Ελλάδας. Ο βασιλιάς ανέπτυξε μυστική διπλωματία εν αγνοία της κυβέρνησης καταφεύγοντας ακόμη και σε παράνομα μέσα (π.χ. παράδοση απόρρητων διπλωματικών εγγράφων στους Γερμανούς).

Αντίθετα, ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος και η κυβέρνηση του τάχθηκαν υπέρ της σύμπραξης της χώρας με τους συμμάχους γιατί πίστευαν ότι: δινόταν η ευκαιρία στην Ελλάδα να διεκδικήσει την περιοχή της Μικράς Ασίας και έπρεπε η Ελλάδα ως ναυτική δύναμη να συμμαχήσει με την Αγγλία. Οι συγκρούσεις πήραν σταδιακά διαστάσεις εμφυλίου πολέμου και εξαιτίας των διαφορετικών αυτών απόψεων για τη θέση της Ελλάδας στον πόλεμο το 1915 η κυβέρνηση του Βενιζέλου αναγκάστηκε δύο φορές να παραιτηθεί. Τελικά το 1917 μετά την απομάκρυνση του βασιλιά Κωνσταντίνου ο Βενιζέλος οδήγησε την Ελλάδα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ (Entente) που υπήρξε ο νικητής του πολέμου και αποκόμισε σημαντικά εθνικά κέρδη και διεκδικήσεις. Με τη υπογραφή της συνθήκης του Νεϊγύ (Νοέμβριος 1919) παραχωρήθηκε η Δυτική Θράκη από τη Βουλγαρία στην Ελλάδα, ενώ με τη συνθήκη των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920) της παραχωρήθηκε η Ανατολική Θράκη και αναγνωρίστηκε η παρουσία της Ελλάδας στη Μικρά Ασία. Έτσι το σύνολο σχεδόν του υπόδουλου ελληνισμού ενσωματωνόταν στον εθνικό κορμό, γεγονός που αποτελούσε βασική εθνική επιδίωξη. Ως αποτέλεσμα:

- Η Ελλάδα σημείωσε τη μεγαλύτερη διπλωματική της επιτυχία
- Δικαιώθηκε η τολμηρή πολιτική του Βενιζέλου
- Έγινε η μικρή Ελλάδα των παραμονών των Βαλκανικών πολέμων «η Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των πέντε θαλασσών»
- Έγινε απτή πραγματικότητα το όραμα της Μεγάλης Ιδέας

Μικρασιατική εκστρατεία (1919-1922)

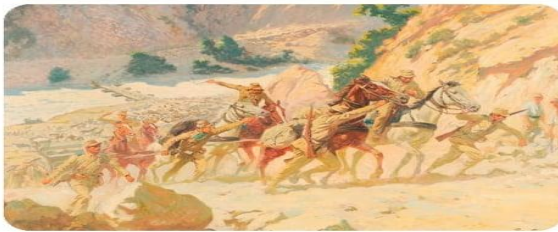
Στις 5 Μαΐου του 1919, στα πλαίσια συμμαχικής εντολής, ο ελληνικός στρατός αποβιβάστηκε στην περιοχή της Σμύρνης. Στις 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920 υπογράφηκε η συνθήκη των Σεβρών η οποία όριζε ότι η περιοχή της Σμύρνης θα βρισκόταν υπό ελληνική διοίκηση για πέντε χρόνια, γεγονός που όξυνε τον τουρκικό εθνικισμό. Όταν τον Δεκέμβριο του 1920 ο βασιλιάς Κωνσταντίνος επέστρεψε στην Ελλάδα, οι Σύμμαχοι βρήκαν την αφορμή να εκφράσουν καθαρότερα την αλλαγή της στάσης τους απέναντι στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα το εθνικό κίνημα των Τούρκων με επικεφαλής τον Μουσταφά Κεμάλ γινόταν διαρκώς ισχυρότερο τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό της Τουρκίας. Στις 27 Αυγούστου 1922 οι Τούρκοι μπήκαν στην Σμύρνη και στις 31 του ίδιου μήνα άρχισαν τον εμπρησμό της από την αρμενική κατοικία. Οι Έλληνες, παρά τις αρχικές επιτυχίες, εγκαταλελειμμένοι από τους συμμάχους ηττήθηκαν τον Αύγουστο του 1922 με συνέπεια τον ξεριζωμό του μικρασιατικού ελληνισμού. Μετά την ήττα και την υποχώρηση του ελληνικού στρατού χιλιάδες πρόσφυγες ακολούθησαν τον στρατό και έφτασαν στην Ελλάδα.

Στα πλαίσια της Συνθήκης της Λοζάνης (24 Ιουλίου 1923) είχε υπογραφεί η ελληνοτουρκική Σύμβαση (30 Ιανουαρίου 1923) η οποία ρύθμιζε την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ των Ελλήνων ορθοδόξων της Τουρκίας και των Μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας με εξαίρεση τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου, καθώς και τους μουσουλμάνους της Δυτικής Θράκης. Η ανταλλαγή των πληθυσμών ίσχυσε αναδρομικά από την μέρα που κηρύχθηκε ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος (18 Οκτωβρίου 1912). Η σύμβαση αυτή για την ανταλλαγή πληθυσμών είχε υποχρεωτικό χαρακτήρα, αφού καθιέρωνε για πρώτη φορά τη μαζική μετακίνηση πληθυσμών, ενώ μέχρι τότε οι συμφωνίες προέβλεπαν εθελοντική μετανάστευση κατοίκων κάποιων επίμαχων περιοχών.

Η Μικρασιατική Καταστροφή:

- Επηρέασε την πορεία της σύγχρονης Ελλάδας
- Παραλληλίστηκε με την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453
- Θεωρήθηκε ως αφετηρία της νέας Ελλάδας
- Αποτέλεσε για την Ελλάδα ένα οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό ζήτημα μεγάλης σπουδαιότητας, με επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της ζωής του νεοελληνικού έθνους

Πολεμικές σημαίες ελληνικών Συνταγμάτων Πεζικού. Η σημαία της ναυαρχίδος του ελληνικού στόλου, του θωρηκτού «Γεώργιος Αβέρωφ». Ο κονδυλοφόρος με τον οποίο ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος υπέγραψε τη Συνθήκη των Σεβρών το 1920. Σημαίες τουρκικές-λάφυρα των Βαλκανικών Πολέμων και της Εκστρατείας στη Μικρά Ασία.

Διάδρομος 13. Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος, Ελληνοϊταλικός πόλεμος 1940:

Ελληνοϊταλικός πόλεμος

«Μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λοζάνης η Ελλάδα εξαντλημένη από τις πολεμικές περιπέτειες των χρόνων που πέρασαν, βαθιά πληγωμένη από τη Μικρασιατική καταστροφή μέσα σε κλίμα έντασης και πολιτικής οξύτητας προσπαθεί τώρα να ορθοποδήσει. Η ανασυγκρότηση της χώρας, η αντιμετώπιση εκατοντάδων-χιλιάδων προσφύγων αποτελούν βασικές προτεραιότητες στην εσωτερική πολιτική για τα χρόνια που ακολουθούν και βέβαια οι οικονομικές δυνατότητες δραματικά περιορισμένες. Παράλληλα, η εμπέδωση κλίματος φιλίας και συνεργασίας μεταξύ των κρατών της περιοχής καταλαμβάνει κυρίαρχη θέση στην εξωτερική πολιτική της. Η Ελλάδα του Ελευθερίου Βενιζέλου έχει κάθε λόγο να βγει από την απομόνωση και πρωτοστατεί στη θεμελίωση της ειρήνης στη Βαλκανική. Χρόνο με το χρόνο οι διαφορές μεταξύ των Βαλκανικών Κρατών παραμερίζονται και οι συμφωνίες φιλίας και συνεργασίας υπογράφονται η μία μετά από την άλλη... Τώρα μόνο η Αλβανία και οι ανήσυχες βλέψεις της Βουλγαρίας προς το Αιγαίο παραμένουν μετέωρες... Μάρτιος του 36' ο Ελευθέριος Βενιζέλος αφήνει την τελευταία του πνοή στο Παρίσι... Ο οραματιστής της Ειρήνης δεν υπάρχει πλέον για να εμπνέει και να καθοδηγεί. Ο Ελληνισμός θρηνεί την απώλεια του δημιουργού της Μεγάλης Ελλάδας. Το κενό προκαλεί δέος. Καλοκαίρι του 36' τα σύννεφα βίας και αυταρχισμού πυκνώνουν επικίνδυνα και θύελλες ξεσπούν σε πολλά σημεία του ευρωπαϊκού ορίζοντα... Οι δυνάμεις της ελευθερίας στήνονται στο απόσπασμα. Ο πολιτισμός χτυπιέται βάνανσα από τη βαρβαρότητα, οι καταστροφές ανυπολόγιστες. Η θύελλα του αυταρχισμού δεν αργεί να έρθει και στην Ελλάδα... η δικτατορία του Μεταξά έρχεται να προστεθεί στην αλυσίδα του ολοκληρωτισμού... ο λαός ανήμπορος να αντιδράσει. Η νεολαία στρατολογείται και οργανώνεται κατά τα ναζιστικά πρότυπα. Ο πολιτικός και πνευματικός κόσμος αντιστέκεται και καταγγέλλει. Οι συλλήψεις και οι εξορίες έρχονται σαν απάντηση. Η δημοκρατία εξοστρακίζεται. Οι λαοί της Ευρώπης, θεατές της ανείπωτης βίας έχουν κάθε λόγο να ανησυχούν. Η ναζιστική Γερμανία από τα μέσα του 30' έχει κόψει τις γέφυρες με την ειρήνη... Δυστυχώς ο ναζισμός δεν είναι μόνος του. Η ναζιστική Ιταλία από την περασμένη δεκαετία δονείται από τα ίδια ιδανικά. Υπό την καθοδήγηση του Μουσολίνι ονειρεύεται αυτοκρατορίες και μεγαλεία στα Βαλκάνια και στη Μεσόγειο. Και ο Χίτλερ για τους δικούς του λόγους υιοθετεί και ενθαρρύνει τις βλέψεις αυτές αναγνωρίζοντας μάλιστα την Μεσόγειο ως περιοχή ιταλικής επιρροής. Οι προθέσεις τους δεν αργούν να εκδηλωθούν. Άνοιξη του 38' η πολεμική μηχανή του τρίτου Ράιχ μπαίνει σε κίνηση. Πρώτο θύμα της ναζιστικής βίας η Αυστρία... Την επόμενη χρονιά οι στρατιές του τρίτου Ράιχ εισβάλλουν στην Τσεχοσλοβακία. Ο Χίτλερ τροπαιούχος εισέρχεται στην Πάργα. Τα γεγονότα στο κέντρο της Ευρώπης ακολουθούν φήμες για επέμβαση της φασιστικής Ιταλίας στην Αλβανία. Η ιταλική κυβέρνηση επισήμως τις διαψεύδει και συνεχώς παραπλανά, μα οι προθέσεις της αποκαλύπτονται πολύ γρήγορα.... Το Ελληνικό Προξενείο βάλλεται συνεχώς από ιταλικά πυρά. Οι Έλληνες υπήκοοι και ομογενείς προκαλούνται βάνανσα. Η απειλή

κατά της Ελλάδας πλέον είναι άμεση. Αγγλία και Γαλλία διαβλέπουν τον κίνδυνο και ζητούν εγγυήσεις για τα Βαλκάνια. Παράλληλα, οι πρωθυπουργοί Τσάμπερλεν και Νταλαντιέ προβαίνουν σε δηλώσεις εγγυήσεων και συνδρομής προς την Ελλάδα. Ο Ντούτσε δυσανασχετεί για τις εγγυήσεις και διαβεβαιώνει πως κάθε κατεύθυνση ότι η κατοχή της Αλβανίας είναι προσωρινή και δεν συντρέχει κίνδυνος για την Ελλάδα... Η Ελλάδα έχει κάθε λόγο να αμφισβητεί τις ιταλικές διαβεβαιώσεις και να προετοιμάζεται εντατικά... Η ελληνική άμυνα συγκροτείται μεθοδικά και διακριτικά κυρίως χωρίς να προκαλεί. Ταυτόχρονα οι αμείλικτοι δικτάτορες προωθούν τα σχέδια τους.» (Μπιρσίμ, 1993)⁶

Ο ελληνοϊταλικός πόλεμος ξέσπασε στα πλαίσια της παγκόσμιας σύρραξης που είχε ξεκινήσει ήδη από το Σεπτέμβριο του 1939. Όπως προαναφέρθηκε, είχαν προηγηθεί προκλήσεις της φασιστικής Ιταλίας, η οποία προσπαθούσε να κάνει αισθητή την παρουσία της στην Ανατολική Μεσόγειο. Και ενώ μαινόταν ο αγώνας της Αγγλίας, την Ελλάδα συγκλόνισε ο τορπιλισμός του καταδρομικού πλοίου «Έλλη» το 1940 στο λιμάνι της Τήνου από ιταλικό υποβρύχιο. Την 28^η Οκτωβρίου του ίδιου έτους ο Έλληνας πρωθυπουργός απέρριψε τελεσίγραφο του Ιταλού πρέσβη στην Αθήνα, με το οποίο η χώρα του αξίωνε την κατάληψη των στρατηγικών ελληνικών θέσεων και η εισβολή τους συνέβη προτού καν προλάβει να εκπνεύσει το τελεσίγραφο, όμως, η ιταλική επίθεση στον ελληνικό χώρο διαδέχτηκε αμέσως την αντεπίθεση των Ελλήνων αγωνιστών. Ο ελληνικός στρατός κατόρθωσε με συνεχόμενες νίκες να απελευθερώσει πόλεις της Αλβανίας (Βορείου Ηπείρου) με εγκατεστημένο ελληνικό πληθυσμό. Οι μάχες έλαβαν χώρα στα βουνά της Πίνδου μέσα σε αντίξοες καιρικές συνθήκες και έλλειψη εφοδίων. Στο δύσκολο έργο, αυτό του ανεφοδιασμού συμμετείχαν ενεργά οι άμαχοι και κυρίως οι γυναίκες των περιοχών. «Η Μάχη της Ελλάδας», όπως είναι γνωστή στην πολεμική ιστοριογραφία, που διήρκεσε έως και το Μάρτιο του 1941, συγκίνησε τους λαούς της Ευρώπης ως παράδειγμα της αναμέτρησης μίας μικρής και αδύναμης στρατιωτικά χώρας με έναν αήττητο μέχρι εκείνη τη στιγμή αντίπαλο. Έτσι κι αλλιώς, η καθυστέρηση της Γερμανίας έδωσε την ευκαιρία στους συμμάχους να σταθεροποιήσουν τη θέση τους σε άλλα μέτωπα, ασκώντας επιρροή στις εξελίξεις του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

---

⁶ Το απόσπασμα είναι από την ταινία <https://www.youtube.com/watch?v=jRRCWp99cKY>

Γερμανική επίθεση

Η γερμανική εισβολή κατά της Ελλάδας ξεκίνησε στις 6 Απριλίου του 1941, με την επίθεση του γερμανικού στρατού μέσω της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας. Δύο γερμανικά σώματα στρατού επιτέθηκαν στις ελληνικές θέσεις στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Παρά την ηρωική αντίσταση των αμυνομένων η μάχη διήρκεσε τέσσερις μέρες και η επίθεση των Γερμανών απειλούσε πλέον αισθητά τα ελληνικά στρατεύματα. Στις 9 Απριλίου παραδόθηκαν τα ελληνικά στρατεύματα στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη με τους Γερμανούς να εκφράζουν ανοιχτά τον θαυμασμό τους για την ανδρεία και μαχητικότητα των Ελλήνων. Επίσης, ξεκίνησε η γερμανική προέλαση προς νότια, με ταυτόχρονη κίνηση δυνάμεων από την Έδεσσα και την Φλώρινα. Στην γραμμή άμυνας στην Δυτική Μακεδονία, οι δυνάμεις της Ελλάδας και της Βρετανικής Κοινοπολιτείας δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν τις Γερμανικές Δυνάμεις που ήταν καλύτερα εξοπλισμένες και υπερτερούσαν αριθμητικά. Το ρήγμα στην άμυνα που δημιουργήθηκε στην περιοχή της Κλεισούρας υποχρέωσε την συνένωση των ελληνοβρετανικών δυνάμεων, αλλά στις 16 Απριλίου οι Γερμανοί κατόρθωσαν να υπερισχύσουν μεταξύ των Ελληνικών και Κοινοπολιτειακών δυνάμεων. Η γρήγορη κίνηση της Γερμανίας στην ελληνική ενδοχώρα έθεσε σε κίνδυνο και τους Έλληνες που αγωνίζονταν κατά των Ιταλών στην Αλβανία. Έτσι, ο αντιστράτηγος Γεώργιος Τσολάκογλου, στις 20 Απριλίου σύναψε συνθήκη με δική του βούληση αρχικά με τους Γερμανούς, παρά την αντίθετη πολιτική και στρατιωτική ηγεσία, και μετέπειτα με τους ηττημένους Ιταλούς. Η Γερμανική εκστρατεία στην ηπειρωτική Ελλάδα τελείωσε με μία γερμανική νίκη με την κατάληψη της Καλαμάτας στην Πελοπόννησο, μέσα σε ακριβώς είκοσι τέσσερις μέρες. Οι Γερμανοί και οι Σύμμαχοι αξιωματούχοι εξέφρασαν το θαυμασμό τους για την δύναμη και τον ηρωισμό των Ελλήνων στρατιωτών. Στις 27 Απριλίου οι Γερμανοί εισέβαλαν στην Αθήνα και η σημαία με τον αγκυλωτό σταυρό υψώθηκε στην Ακρόπολη. Η κατάληψη της χώρας ολοκληρώθηκε μετά τη μάχη της Κρήτης στις 21-31 Μαΐου του 1941, στην οποία οι γερμανικές δυνάμεις σημείωσαν σημαντικές απώλειες. Επίλεκτα γερμανικά στρατεύματα επιτέθηκαν με αεραποβατική ενέργεια στο νησί το οποίο υπερασπίζονταν δυνάμεις της Ελλάδας και της Βρετανικής Κοινοπολιτείας. Οι σκληρές μάχες που έγιναν τις επόμενες δώδεκα μέρες ανέδειξαν νικητές τους Γερμανούς. Η τριπλή Κατοχή, γερμανική-ιταλική-βουλγαρική είχε μόλις ξεκινήσει. Ως τον Οκτώβριο του 1944, που οι τελευταίοι Γερμανοί είχαν εγκαταλείψει πια την Ελλάδα, ο ελληνικός λαός έζησε απερίγραπτες κακουχίες, στερήσεις και την αγριότητα του στρατού Κατοχής γράφοντας ταυτόχρονα τη λαμπρή σελίδα της Εθνικής Αντίστασης.

Έργα ζωγραφικής και αφίσες που κυκλοφόρησαν κατά τη διάρκεια του Ελληνοϊταλικού Πολέμου του 1940-1941

Αίθουσα 14. Ενθύμια βασιλείας Όθωνα- Γεωργίου Α΄

- ❖ Ο θρόνος που χρησιμοποιήθηκε από τον βασιλέα Όθωνα (1833-1862) και μετέπειτα από τον βασιλιά Γεώργιο Α΄ (1863-1913) κοσμούσε την επιβλητική Αίθουσα του Θρόνου στον πρώτο όροφο των Ανακτόρων των Αθηνών. Έφερε βυσσινί βελούδινο παραπέτασμα με χρυσά κρόσσια και σιρίτια και ξυλόγλυπτη επιχρυσωμένη επίστεψη με φυτικό διάκοσμο.
- ❖ Στην αίθουσα υπάρχουν επίσης το γραφείο του βασιλιά Γεωργίου Α΄, καθώς και άλλα έπιπλα, προσωπογραφίες και προσωπικά αντικείμενα των βασιλέων της δυναστείας του Γεωργίου, μεταξύ άλλων και τα περίτεχνα γαμήλια στέφανα που ανήκαν στο βασιλικό παρεκκλήσι.
- ❖ Οι γυναικείες ενδυμασίες είναι χαρακτηριστικές του τύπου που καθιέρωσε για τις Κυρίες των Τιμών η βασίλισσα Όλγα. Η ενδυμασία αποτελεί συνδυασμό στοιχείων από τη γιορτινή ενδυμασία της Αττικής και του αυλικού ενδύματος της τσαρικής Ρωσίας. Διακρίνονται οι ενδυμασίες της Αγγελικής Μωραϊτίνη, το γένος Μαντζαβίνου, της Ευφροσύνης Κορομηλά και της Μαρίας Γαρδικιώτη-Γρίβα.
- ❖ Η αντρική φορεσιά με φουστανέλα είναι η επίσημη στολή πρεσβευτή και ανήκε στον Ιωάννη Γεννάδιο, πρεσβευτή της Ελλάδας στη Μεγάλη Βρετανία.

Θρόνος βασιλέων Ελλάδος, γραφείο και ενθύμιο του βασιλέως Γεωργίου Α΄

Αίθουσα 15. Λαογραφική συλλογή:

Η Λαογραφική Συλλογή του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου αποτελείται από αντιπροσωπευτικά έργα της νεοελληνικής τέχνης. Η λαϊκή τέχνη αρχίζει να αναπτύσσεται από τα μέσα του 18^{ου} έως το τέλος του 19^{ου} αιώνα, ωστόσο διατηρεί χαρακτηριστικά και από την αρχαιοελληνική και βυζαντινή παράδοση. Η εποχή αυτή παρουσιάζει έντονα στοιχεία οικονομικής και πνευματικής προόδου κυρίως εξαιτίας της ανάπτυξης του εμπορίου, της βιοτεχνίας και την άνθηση της ελληνικής παιδείας. Η συλλογή απαρτίζεται από παραδοσιακές τοπικές ενδυμασίες από όλες τις περιοχές του ελληνισμού, κοσμήματα, κεντήματα, υφαντά, και μεταλλικά- κεραμικά-ξύλινα χρηστικά και διακοσμητικά αντικείμενα. Οι γυναικείες παραδοσιακές ενδυμασίες που εκτίθενται είναι νυφικές και γιορτινές. Από αυτές ξεχωρίζουν ενδυμασίες που ανήκαν σε γνωστά πρόσωπα της νεότερης ελληνικής ιστορίας, όπως το χρυσοκέντητο μενεξεδί φόρεμα της κυρά Φροσύνης, η βαρύτιμη αθηναϊκή ενδυμασία της οικογένειας Μπενιζέλου, η ενδυμασία του Δημητρίου Βούλγαρη, της Κυριακούλας Κριεζή και της ψαριανής Μαρίας Μοναρχίδου, οι ενδυμασίες που ανήκαν σε κυρίες των τιμών των βασιλισσών Αμαλίας και Όλγας. Εξίσου μεγάλης αξίας είναι και οι ενδυμασίες που διακρίνονται για την παλαιότητα και τη σπανιότητά τους, όπως για παράδειγμα αυτή της Λήμνου, της Ίου και της Ζακύνθου.

❖ Γυναικείες παραδοσιακές ενδυμασίες

Οι ελληνικές παραδοσιακές φορεσιές, είτε είναι προϊόντα της οικιακής χειροτεχνίας είτε ειδικών τεχνιτών, αντανakλούν όλα όσα βίωσε ο λαός, διατηρώντας σε αυστηρό πλαίσιο παλαιότερες μορφές και αφομοιώνοντας δημιουργικά ξένες επιδράσεις. Οι τύποι των παραδοσιακών ενδυμασιών, τα υλικά κατασκευής τους και τα θέματα της διακόσμησης είναι πολλά και διαφορετικά ανάλογα με το κλίμα, την εγχώρια παραγωγή, τον τρόπο ζωής και τις πολιτιστικές επιδράσεις κάθε τόπου, αλλά και στον ίδια τόπο η παραδοσιακή ενδυμασία παρουσιάζει ποικιλία ανάλογα με την ηλικία και την κοινωνική θέση του ατόμου που τη φορά. Επομένως, λειτουργεί με τους δικούς της κανόνες και δεν είναι αποτέλεσμα προσωπικής επιλογής αλλά αυστηρής κοινωνικής προσαρμογής. Κατά τη διάρκεια του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα συναντάμε ταυτόχρονα στον ηπειρωτικό και νησιωτικό χώρο ενδυμασίες με το σιγκούνι, το καβάδι, το σαγιά, το αντερί και ενδυμασίες με το φουστάνι. Το κοινό χαρακτηριστικό όλων των ενδυμασιών είναι το πουκάμισο, το οποίο αποτελεί εξέλιξη αντίστοιχης ενδυμασίας της αρχαίας και της βυζαντινής παράδοσης. Τον στολισμό της γυναικείας ενδυμασίας έρχονται να πλαισιώσουν πλουμιστές ποδιές και ζώνες, μαντίλια για το κεφάλι και τη μέση, πολύχρωμες κάλτσες και χρυσοκεντημένα υποδήματα αλλά και διάφορα λεπτοδουλεμένα κοσμήματα.

❖ Νεοελληνικά κοσμήματα

Ήδη από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα η πνευματική και οικονομική αναγέννηση του ελληνισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας συμβάλει σημαντικά στη ραγδαία ανάπτυξη της αργυροχρυσοχοΐας, η οποία εκφράζεται μέσα από τα ποικίλα κοσμήματα της παραδοσιακής ενδυμασίας αλλά και στα απλά χρηστικά αντικείμενα του καθημερινού βίου. Οι αυτοδίδακτοι ανώνυμοι αργυροχρυσοχόοι έδωσαν καλλιτεχνικά δείγματα με αμέτρητα διακοσμητικά θέματα όπως μοτίβα της Ανατολής και αφομοιωμένα δυτικά στοιχεία που δένουν αρμονικά, ενώ είναι εμφανείς οι επιρροές του ελληνικού στοιχείου από το παρελθόν. Βασική πρώτη ύλη είναι το ασήμι, το οποίο είτε είναι καθαρό, είτε νοθευμένο είτε και επιχρυσωμένο φιλοτεχνείται με τις πατροπαράδοτες τεχνικές : τη σφυρήλατη, τη χυτή, την έκτυπη, την εγχάρακτη, τη διάτρητη, τη συρματερή, τα σμάλτα και το σαβάτι. Πιο σπάνια και κυρίως στα ελληνικά νησιά χρησιμοποιείται ο χρυσός, ενώ δε λείπουν οι πολύτιμες, ημιπολύτιμες ή οι κοινές πολύχρωμες πέτρες από υαλόμαζα. Τα πιο ξακουστά κέντρα αργυροχρυσοχοΐας ήταν η Κωνσταντινούπολη, η Στεμνίτσα, τα Ιωάννινα, το Συρράκο, οι Καλαρρύτες, και η Θράκη.

- ❖ **Ανδρικά κοσμήματα:** Από τα λιγοστά κοσμήματα της ανδρικής ενδυμασίας διαφέρουν τα πιο περίπλοκα κιουστέκια του στήθους και της μέσης αλλά και οι καλτσοδέτες, τα δαχτυλίδια, οι ταμπακέρες, τα καλαμάρια και τα φυλαχτά που τα κρεμούσαν στο λαιμό με αλυσίδα.
- ❖ **Γυναικεία κοσμήματα:** Τα πλούσια κοσμήματα της γυναικείας ενδυμασίας αποτελούσαν κάποτε μία ολοκληρωμένη ενότητα στολισμού, που εξωραΐζε την εξωτερική εμφάνιση της γυναίκας: Περίτεχνα κοσμήματα για τους λιτούς ή πολύπλοκους νυφικούς κεφαλόδεσμούς που ενίσχυαν τη συμβολική σημασία του.
  - Εντυπωσιακά επιμετώπια κοσμήματα
  - Σκουλαρίκια
  - Υποσιαγόνια κοσμήματα
  - Κοσμήματα ράχης με φυλακτικό και γονιμικό χαρακτήρα
  - Περιλαίμια, περιδέραια και επιστήθια κοσμήματα
  - Φανταχτερές καρφίτσες
  - Κοσμήματα μέσης που απηχούσαν μαγικές τελετουργικές παραδόσεις
  - Στολίδια για την ποδιά που τόνιζαν την προστατευτική και συμβολική της υπόσταση
  - Ογκώδη δαχτυλίδια και βραχιόλια

Εθνικές ενδυμασίες αγωνιστών, τοπικές ενδυμασίες από διάφορες περιοχές του ελληνισμού, κεντήματα, κοσμήματα και κεραμικά.

Αίθουσα 16. Ενδυμασίες με καβάδι, σιγκούνι, σαγιά και αντερί:

Το καβάδι, ως το παλιότερο, είναι μακρύ εξωτερικό ένδυμα με μακριά στενά ή πλατιά μανίκια και κατακόρυφο άνοιγμα εμπρός. Φοριέται συνήθως πάνω από βράκα και πουκάμισο. Κατασκευάζεται είτε από βαμβακερό υφαντό, όπως στην Κάλυμνο, είτε από μεταξωτό ριγωτό και χρυσοποίκιλτο ύφασμα, όπως στο Καστελόριζο και στην παλιά Αθήνα.

Το σιγκούνι είναι χειμερινός, αμάνικος συνήθως επενδύτης, ανοικτός στο μπροστινό μέρος, ο οποίος κατασκευάζεται από χοντρό άσπρο ή μαύρο υφαντό. Ο διάκοσμός του δημιουργείται από ειδικούς τεχνίτες με πολύχρωμα ή μονόχρωμα κεντήματα από μάλλινα νήματα, χοντρά μετάξια, γαϊτάνια, χρυσοκλωστές, πούλιες και χάντρες. Το σιγκούνι, που φορέθηκε σε διάφορες παραλλαγές, πάντοτε πάνω από πουκάμισο, συναντάται είτε κοντό όπως στα Μεσόγεια Αττικής και την Κορινθία είτε μακρύ όπως στο Σούλι και το Πωγώνι.

Ο σαγιάς και το αντερί αποτελούν παραλλαγές του καβαδιού. Ο σαγιάς είναι ένδυμα από βαμβακερό ή βαμβακομέταξο ύφασμα, με κατακόρυφο άνοιγμα εμπρός και μήκος έως κάτω από τα γόνατα. Συναντάται με τοπικές παραλλαγές όπως π.χ. στη Μπάλτζα και το Ρουμλούκι.

Το αντερί, κατασκευασμένο από μεταξωτό ή βαμβακερό ύφασμα, έχει την ίδια μορφή με το σαγιά και συναντάται άλλοτε ως εσωτερικό ένδυμα όπως στη Λιούντζα και άλλοτε ως εξωτερικό όπως στο Ικόνιο.

Αίθουσα 17. Ενδυμασίες με φουστάνι και φούστα:

Τα φουστάνια με στοιχεία τόσο από τη Βυζαντινή όσο και από τη δυτική ενδυματολογία, φορέθηκαν το δεύτερο μισό του 18^{ου} και κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα στην ηπειρωτική και κυρίως στην νησιωτική Ελλάδα. Είναι κατασκευασμένα από εγχώρια ή εισαγόμενα πολύτιμα μεταξωτά υφάσματα και φέρονται πάντα επάνω από βαμβακερό, λινό ή μεταξωτό πουκάμισο.

Διακρίνονται σε διάφορες παραλλαγές:

- Τα αμάνικα φουστάνια έχουν βαθύ άνοιγμα στο στήθος και συναντώνται είτε ριχτά, όπως στη Λήμνο, είτε με εφαρμοστό πανωκόρμι και πολύπτυχη μονή ή διπλή φούστα. Συχνά έχουν πρόσθετο ποδόγυρο από πολυτελές ύφασμα, όπως στην Ύδρα και τη Σκύρο. Πάνω από το φουστάνι της μορφής αυτής φοριέται κοντός μανικωτός επενδύτης με διαφορετικές τοπικές ονομασίες π.χ. η τζάκα στην Ύδρα, η γουνέλα στα Ψαρά, η σάρκα στην Κύπρο κλπ.
- Πτυχωτά φουστάνια με μακριά μανίκια και εφαρμοστό κορμί: τα μανίκια είναι άλλοτε στενά, όπως στη Νάουσα και άλλοτε φαρδιά και σχιστά από τον αγκώνα και κάτω, όπως στα Γιάννενα. Συνοδεύονται από εξωτερικό επενδύτη, όπως τον τσιουμπέ στη Λευκάδα, το πιρπιρί στα Γιάννενα, κ.α.
- Οι φούστες είναι πτυχωτές και φοριούνται πάνω από μεταξωτά ή βαμβακερά πουκάμισα στολισμένα με δαντέλες ή ασπροκεντήματα. Συνοδεύονται από εξωτερικό μανικωτό επενδύτη το πεσλί στην Κέρκυρα, το μινίσι στην Ίο, κλπ.

Κεντήματα

Η νεοελληνική κεντητική αρχίζει να αναπτύσσεται σε όλες τις περιοχές του ελληνισμού από τα μέσα του 18^{ου} έως και τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Τα ελληνικά κεντήματα, έργα ανώνυμων κυρίως δημιουργών, χαρακτηρίζονται από πλούσια θεματολογία, χρωματική αρμονία και εκτελεστική τελειότητα.

Ανάλογα με τον προορισμό τους διακρίνονται σε:

- κεντήματα για το στολισμό του σπιτιού
- κεντήματα της παραδοσιακής ενδυμασίας
- εκκλησιαστικά κεντήματα

Ως προς τη μορφή τους ταξινομούνται σε:

- Χρωματιστά
- Λευκά
- Δαντέλες
- Χρυσοκέντητα

Οι τρεις πρώτες κατηγορίες αποτελούν προϊόντα της γυναικείας χειροτεχνίας ενώ η τέταρτη ανήκει στο χώρο της οργανωμένης ανδρικής χειροτεχνίας.

Από την άποψη της τεχνικής, τα κεντήματα διακρίνονται, επίσης, σε μετρητά ή ξομπλιαστά και γραφτά.

Η θεματολογία διακόσμησης των κεντημάτων (διακοσμητικά, αφηγηματικά, συμβολικά) φαίνεται να επιβιώνει στο πέρασμα των χρόνων. Συχνοί είναι οι ρόδακες, τα ανθέμια, τα λουλούδια, τα δέντρα της ζωής και οι ανθοφόρες γλάστρες, σύμβολα μακροζωίας, τα ρόδια, σύμβολα ευκαρπίας και γονιμότητας, τα περιστέρια, σύμβολα αγνότητας, οι σταυροί που συμβολίζουν την πίστη, οι δικέφαλοι αετοί σύμβολα δύναμης και εξουσίας, οι γοργόνες, σύμβολα αποτρεπτικά του κακού. Τέλος, δε λείπουν και ειδυλλιακές σκηνές γάμου, χορού και κυνηγιού, αλλά και σκηνές από την πλούσια ναυτική ζωή των Ελλήνων

Αίθουσα 19. Όψεις της ελληνικής κοινωνίας:

Τα έπιπλα προέρχονται από τις κατοικίες σπουδαίων ιστορικών προσώπων. Το τραπέζι στο κέντρο ανήκε στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριο Ε΄, το γραφείο στο βάθος δεξιά στον αρχιστράτηγο του Αγώνα της Ανεξαρτησίας Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, το μικρό συρταρωτό έπιπλο στο ναύαρχο του 1821 Γεώργιο Σαχτούρη, το έπιπλο-βιτρίνα στο βάθος αριστερά στον Υδραίο ναυτικό αγωνιστή Αναστάσιο Τσαμαδό και η πολυθρόνα αριστερά στον ηγεμόνα της Βλαχίας Νικόλαο Μαυρογένη. Τα επιτραπέζια ρολόγια και τα κεραμικά διακοσμητικά αντικείμενα είναι προϊόντα της ευρωπαϊκής φιλελληνικής παραγωγής του 19^{ου} αιώνα. Οι γυναικείες φορεσιές ανήκαν στα μέλη ιστορικών οικογενειών της Επανάστασης και στις Κυρίες των Τιμών της βασίλισσας Αμαλίας. Οι Επίτιμες Κυρίες φορούσαν, ύστερα από απαίτηση της Αμαλίας, τις ενδυμασίες της περιοχής τους, ενώ οι Κυρίες των Τιμών φορούσαν τη στολή της Αυλής που καθιερώθηκε από την Αμαλία. Η ενδυμασία τύπου Αμαλίας αποτελεί συνδυασμό στοιχείων από διάφορες παραδοσιακές ελληνικές ενδυμασίες και επικράτησε έκτοτε ως εθνική γυναικεία ενδυμασία που φορέθηκε σε όλα τα ελληνικά αστικά κέντρα. Διακρίνονται από τα αριστερά προς τα δεξιά οι ενδυμασίες των Θεοφάνης Χατζοπούλου, Φωτεινής Γεν. Κολοκοτρώνη, Επίτιμης Κυρίας των Τιμών, Ρουσσώς Χουρμούζη, Βιλελμίνης Ράϊνκε, Κυρίας των Τιμών, και Μαρίας Δηλιγιάννη. Η ανδρική ενδυμασία με τη φουστανέλα ανήκε στον Γενναίο Κολοκοτρώνη, υπασπιστή του Όθωνα και τελευταίο πρωθυπουργό της οθωμανικής περιόδου. Εξίσου ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι υδατογραφίες που φιλοτέχνησε από το 1836 έως το 1845 ο Σκώτος ζωγράφος James Skene, οι οποίες αποδίδουν τοπία και μνημεία της Ελλάδας, κυρίως των Αθηνών.

Έπιπλα ιστορικών προσώπων του 19^{ου} αι. Ενδυμασίες Υπασπιστών και Κυριών επί των Τιμών της Οθωμανικής Αυλής. Υδατογραφίες του Σκωτσέζου J.Skene με τοπία και μνημεία της Ελλάδος από το 1838 έως το 1845.

2.4. Αρχείο Ιστορικών Εγγράφων:

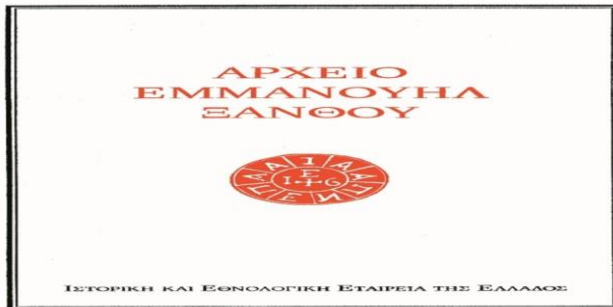
Γενική αναφορά στις συλλογές

Με την ίδρυση της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος το 1882 εκδόθηκε προκήρυξη η οποία προέβλεπε αφενός την ίδρυση Μουσείου και αφετέρου τη σύσταση Αρχείου εγγράφων ιστορικής σημασίας. Οι Έλληνες ανταποκρίθηκαν γρήγορα στο κάλεσμα και η συνδρομή τους ήταν πολύ σημαντική. Το αρχείο ιστορικών εγγράφων αποτελείται από 350 περίπου αρχειακές μονάδες που περιλαμβάνουν έγγραφα από τα προεπαναστατικά χρόνια μέχρι και την περίοδο της Εθνικής Αντίστασης, χειρόγραφους κώδικες, διάφορα έντυπα, προκηρύξεις, διατάγματα και θεσπίσματα που θα αναλύσουμε στη συνέχεια. Ο πρώτος αρμόδιος που ανέλαβε τη διαχείριση του αρχείου ήταν ο Γεώργιος Π. Κρέμος και μετέπειτα ο Αντώνιος Μηλιαράκης, ο Σπυρίδων Λάμπρος, ο Αριστοτέλης Κουρτίδης κ.ά. Το αρχειακό υλικό προέρχεται κυρίως από δωρεές προσώπων ή φορέων αλλά και από αγορές και αφορούν την περίοδο από τον 16^ο μέχρι και το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα: προεπαναστατική περίοδος, προετοιμασία του Αγώνα της Ανεξαρτησίας, Παλιγγενεσία, δημιουργία του Νέου Ελληνικού Κράτους, αλυτρωτικά-επαναστατικά κινήματα της εποχής του βασιλέως Γεωργίου Α', Μακεδονικός Αγώνας, Βαλκανικοί Πόλεμοι, κίνημα για την αυτονομία της Βορείου Ηπείρου, Μικρασιατική Εκστρατεία, Ελληνοϊταλικός Πόλεμος, Γερμανική Κατοχή, Ολυμπιακοί Αγώνες. Ανάμεσα στα πιο σημαντικά αρχεία βασική θέση έχουν εκείνα των Φιλικών Εμμανουήλ Ξάνθου και του Παναγιώτη Σέκερη. Ένας ερευνητής της σύγχρονης ελληνικής Ιστορίας μπορεί να εισχωρήσει στα δημόσια και ιδιωτικά αρχεία τα οποία αποτελούν αδιάψευστες ιστορικές πηγές και να προσεγγίσει τα γεγονότα αλλά και τις αιτίες που τα προκάλεσαν.

Τα προεπαναστατικά αρχεία περιέχουν όλες τις δραστηριότητες της κοινωνικής ζωής κατά τη διάρκεια της οθωμανικής αυτοκρατορίας που παρουσιάζονται μέσα από μεγάλα αρχεία κοινοτήτων όπως το αρχείο της Νάξου, που περιλαμβάνει ιδιωτικά ή δημόσια συμβόλαια που συντάχθηκαν ενώπιον των νοταρίων της νήσου και είναι προικοσύμφωνα, διαθήκες, συμβόλαια αγοραπωλησίας, δωρεές κ.τ.λ. Αντιστοίχως, υπάρχουν τα αρχεία Σύρου και Μυκόνου καθώς και το Αθηναϊκό αρχείο με εκκλησιαστικά κυρίως τεκμήρια. Επίσης, τα αρχεία της Κεφαλληνίας, της Κέρκυρας, της Ιθάκης, των Κυθήρων μας παρέχουν πληροφορίες για την οργάνωση και τη διοίκηση των Ιονίων νήσων κατά τη διάρκεια της ενετικής, γαλλικής και αγγλικής κατοχής.

Αρχεία που αφορούν την προετοιμασία του Αγώνα της Ανεξαρτησίας: Με την προσφορά του κλήρου και του ελληνισμού της Διασποράς, τόσο στην αφύπνιση του σκλαβωμένου ελληνισμού, όσο και στην οργάνωση του Ιερού Αγώνα, συνδέονται τα αρχεία της Φιλομούσου Εταιρείας, των Φιλελλήνων, του Ανδρέα Μουστοξύδη, της οικογενείας Γλυκή -τυπογράφων της Βενετίας, μεγάλος αριθμός σιγιλίων και τα μοναδικά αρχεία των φιλικών Παναγιώτη Σέκερη και Εμμανουήλ Ξάνθου, που

τεκμηριώνουν τη μεγάλη προσφορά της Φιλικής Εταιρείας στην προετοιμασία του Αγώνα.

Ο Εμμανουήλ Ξάνθος (1772- 1852) υπήρξε ο εμπνευστής και ένας από τους τρεις ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας μαζί με τον Νικόλαο Σκουφά και με τον Αθανάσιο Τσακάλωφ. Εργάστηκε δραστήρια για τη μύηση νέων μελών στην Εταιρεία και την προετοιμασία του αγώνα συγκεντρώνοντας χρήματα και πολεμοφόδια. Η προσφορά του στην Ελληνική Επανάσταση του 1821, θεωρείται υψίστης σημασίας και χαρακτηρίζεται ανεκτίμητη. Η έκδοση περιλαμβάνει την αλληλογραφία του Εμμανουήλ Ξάνθου που αφορά τη χρονική περίοδο από το 1813 έως και το 1850, καθώς και κάποια σχετικά έγγραφα, πρωτόκολλα αλληλογραφίας, βιβλία εσόδων και εξόδων, μεγάλο αριθμός βεβαιωτικών των 100 ολλανδικών φλωρίων της 1ης Ιανουαρίου 1821. Περιλαμβάνει επίσης τα χειρόγραφα των ήδη εκδιδομένων κειμένων του Ξάνθου –«Απομνημονεύματα» και «Απολογία»– σε πολλαπλά σχέδια. Μέσα από τις επιστολές φωτίζονται οι κινήσεις και οι διεργασίες της Εταιρείας που προετοίμασε την Ελληνική Επανάσταση του 1821.

Ο Παναγιώτης Σέκερης (1783-1847) ήταν μεγάλεμπορος της Κωνσταντινούπολης και ηγετικό στέλεχος της Φιλικής Εταιρείας. Διέθεσε σχεδόν όλη του την περιουσία για την ενίσχυση του Αγώνα. Έπειτα από ταλαιπωρίες, αλλεπάλληλες μετακινήσεις και διώξεις των τουρκικών αρχών το 1830 ήρθε οικογενειακώς στην Ελλάδα, διορίστηκε τελώνης στην Ύδρα και το Ναύπλιο και πέθανε πάμφτωχος. Το αρχείο του, σημαντικότερη και αξιόπιστη πηγή για την ιστορία της Φιλικής Εταιρείας αποτελείται από 14 έγγραφα και ένα περιεκτικότερο χειρόγραφο κώδικα στον οποίο περιέχονται λογαριασμοί της Φιλικής Εταιρείας, αντίγραφα 89 επιστολών του Παναγιώτη Σέκερη από την Κωνσταντινούπολη και την Οδησό από τον Αύγουστο του 1818 έως τον Αύγουστο του 1821, καθώς επίσης και κατάλογος 520 Φιλικών με τα σημεία αφιερώσεως και καθιερώσεως του καθενός.

Παλιγγενεσία - Δημιουργία Νέου Ελληνικού Κράτους: Την Επανάσταση του 1821 και την ταυτόχρονη προσπάθεια συγκροτήσεως του νέου κράτους, την πορεία του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους από την έλευση του Ιωάννη Καποδίστρια μέχρι και την έξωση του Όθωνα, καθώς και την περίοδο της Συνταγματικής μοναρχίας, φωτίζουν με χιλιάδες έγγραφα τα αρχεία των νήσων Σπετσών, Ύδρας, Σάμου και Χίου, τα οποία συμπληρώνονται από μεγάλο αριθμό προσωπικών αρχείων: το πλουσιότερο αρχείο της

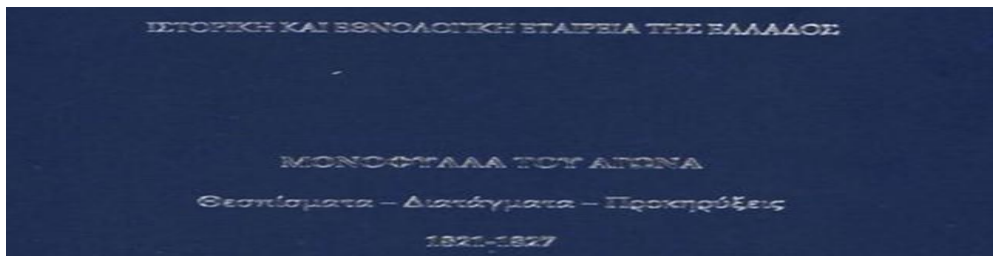
οικογενείας Περρούκα, καθώς και τα αρχεία των: Γιαννάκη Ράγκου, Γεωργίου Σισίνη, Εμμανουήλ Παπά, Κομνά Τράκα, Διαμάντη Ζέρβα, Ηλία Θερμησιώτη, Εμμανουήλ Τομπάζη, Χριστοφόρου Περραιβού, Κώστα Μπότσαρη, Ιωάννη Κωλέττη, οικογ. Τσαμαδού, οικογένεια Βουδούρη, Λεωνίδα Παλάσκα, Γεωργίου Βούλγαρη, οικογ. Ξένου κ.ά.

Ιδιαίτερα σημαντική ενότητα αποτελούν τα «Πιστοποιητικά των Αγωνιστών».

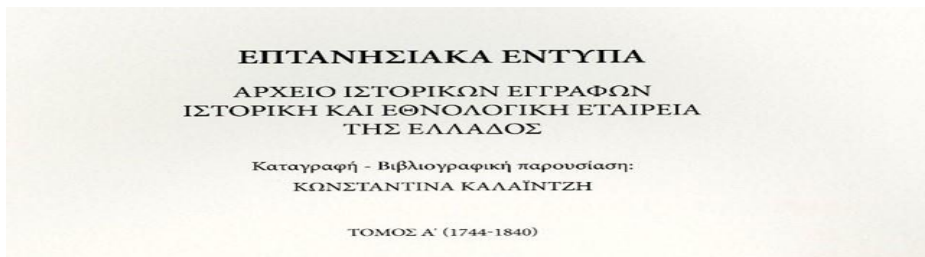
Αλυτρωτικά - επαναστατικά κινήματα εποχής βασιλείας του Γεωργίου Α΄: Το μεγάλο αρχείο της Κεντρικής υπέρ των Κρητών Επιτροπής, τα αρχεία του Χρήστου Βυζαντίου και της οικογενείας Δασκαλάκη, απηχούν τους αγώνες των Κρητών κατά το 1866, 1878 και 1897. Συναφή με την εποχή είναι το αρχείο των οικογενειών Παπαηλιοπούλου και Λιδωρίκη, τα αρχεία των οικογενειών Μουρούζη και Σαριπόλου και το αρχείο της Εθνικής Εταιρείας.

Μακεδονικός Αγώνας - Βαλκανικοί Πόλεμοι - Βόρειος Ήπειρος - Μ. Ασία - 1940: Σχετικά με το Μακεδονικό Αγώνα, σημαντικό είναι το αρχείο του Κεντρικού Μακεδονικού Συλλόγου, καθώς και το πλουσιότατο αρχείο των Κωνσταντίνου και Αλεξάνδρου Μαζαράκη -Αινιάνων, το οποίο καλύπτει επίσης την εποχή των Βαλκανικών Πολέμων και τη Μικρασιατική εκστρατεία. Με τους επιτυχείς Βαλκανικούς Πολέμους συνδέονται τα αρχεία των: ναυάρχου Νικολάου Μακκά, Κωνσταντίνου Καραγιαννόπουλου, Κωνσταντίνου Τσιριγώτη, Ιπποκράτη Παπαβασιλείου, Στεφάνου Μεταξά, καθώς και το ιδιαίτερα σημαντικό αρχείο του Βασιλείου Μιχαήλ Μελά. Η αυτονομία της Β. Ηπείρου παρουσιάζεται μέσα από το μεγάλο αρχείο του Σπύρου Σπυρομήλιου και αυτά των Γεωργίου Δούμα και Μιχαήλ Φουρίδη. Πλούσιο αρχειακό υλικό καλύπτει τη Μικρασιατική εκστρατεία, το έπος του '40 και τη γερμανική κατοχή. Ενδεικτικά της Μικρασιατικής εκστρατείας είναι τα αρχεία του Αριστείδη Στεργιάδη και της Μεραρχίας Σμύρνης ως σώματος κατοχής στηνπεριοχή της Κίου. Το έπος του '40 φωτίζουν τα αρχεία της οικογενείας Γέροντα, του Βασιλείου Μ. Μελά, του στρατιώτη Βλάση Καρατζίκα, του Κωνσταντίνου Ευαγγελίου. Για τον πόλεμο του '40 υπάρχει πολύ σημαντική συλλογή από φυλλάδια, κάρτες και γελοιογραφίες. Στην Αντίσταση αναφέρονται τα αρχεία των: Αλεξάνδρου Φλάμπουρα, Σωκράτους Κοσμίδου και Γεωργίου Δέτση. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συλλογή από εφημερίδες που αφορούν το 1940, την Κατοχή και την Αντίσταση. Πλουσιότατο είναι το υλικό που αφορά στους Ολυμπιακούς Αγώνες 1896, 1906, 1996 (διεκδίκηση των Αγώνων από την Αθήνα) και 2004.

Έντυπα: Πηγή έρευνας των γεγονότων της νεότερης ιστορίας αποτελεί και η ενδιαφέρουσα συλλογή **εντύπων και μονόφυλλων**, που περιλαμβάνει προκηρύξεις, θεσπίσματα, διατάγματα, διοικητικές πράξεις, αγγελίες που εκδόθηκαν στη διάρκεια του Αγώνα της Ελληνικής Ανεξαρτησίας. Η έκδοση κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1973.

Πλούσια είναι η συλλογή **Επτανησιακών εντύπων** των ετών 1744-1909, η οποία αριθμεί περί τα 1200 έντυπα.

Χειρόγραφοι κώδικες: Οι αρχαιακές ενότητες ολοκληρώνονται με σπάνια χειρόγραφα εκκλησιαστικού και ιστορικού κυρίως περιεχομένου, από τον 11^ο έως τον 20^ο αιώνα.

Κρίνεται αναγκαίο να αναφερθεί πως έχουν ψηφιοποιηθεί ορισμένες μεγάλες αρχαιακές ενότητες όπως είναι το αρχείο της Κεντρικής υπέρ των Κρητών Επιτροπής, τα αρχεία Σπετσών, Νάξου, Χίου κ.ά. Οι ερευνητές εξυπηρετούνται καθημερινά και η πρόσβαση στο Αρχείο Ιστορικών Εγγράφων καθορίζεται κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας με τον φορέα.

Φωτογραφικό Αρχείο

Το φωτογραφικό αρχείο συγκροτήθηκε κατά τη διάρκεια της περιόδου ίδρυσης της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος. Η Εταιρεία, αναγνωρίζοντας την αξία της φωτογραφικής τεκμηρίωσης άρχισε να συγκεντρώνει φωτογραφικό υλικό, κυρίως από δωρεές αλλά και επιλεκτικές αγορές. Σήμερα έχει δημιουργήσει μία από τις σημαντικότερες αρχειακές φωτογραφικές μονάδες με περίπου 200.000 φωτογραφίες διαφόρων μεγεθών. Οι περισσότερες είναι πρωτότυπες και λίγες, επιζωγραφισμένες. Στον αριθμό αυτό πρέπει να προστεθούν 10.000 περίπου φωτογραφίες που περιέχονται σε 142 φωτογραφικά λευκώματα καθώς και τα επιστολικά δελτάρια, ο αριθμός των οποίων ανέρχεται επίσης σε αρκετές χιλιάδες.

Τα λευκώματα, πολυτελέστατα, περίτεχνα, συνήθως δερματόδετα, περιέχουν κυρίως πορτραίτα προσωπικοτήτων που ανήκουν σε επώνυμες οικογένειες όπως των Κριεζή, Φωτιάδη, Βικέλα, Οικονόμου, κ.ά. Μερικά περιλαμβάνουν απεικονίσεις διαφόρων ελληνικών περιοχών και πόλεων όπως της Αθήνας, της Κρήτης, της Κέρκυρας, της Θεσσαλίας, της Τραπεζούντας και είναι δημιουργήματα σπουδαίων φωτογράφων, των αδελφών Ρωμαΐδη, J. Berrinda, B. Borri, Δ. Μιχαηλίδη, Κ. Κακουλή και άλλων.

Το Φωτογραφικό Αρχείο διαθέτει επίσης ικανό αριθμό αρνητικών σε γυάλινο και πλαστικό υπόστρωμα.

Το φωτογραφικό υλικό, ταξινομημένο σε παράλληλες με τα ιστορικά γεγονότα ενότητες ή σε θεματικές κατηγορίες, καλύπτει το τμήμα της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας από τις αρχές του δευτέρου μισού του 19ου αιώνα έως τις πρόσφατες δεκαετίες. Οι φωτογραφίες, έργα των πρωτοπόρων της ελληνικής φωτογραφικής τέχνης οι παλαιότερες (Φ. Μαργαρίτη, Δ. Κωνσταντίνου, Π. Μωραΐτη, Ι. Λαμπάκη, Κ. Δημητρίου, Γ. Κολόμβου, Γ. Δαμιανού, Σπ. Βενιού, Αυγ. Κόλλα, Αδελφών Ρωμαΐδη, Π. Διαμαντόπουλου, κ.ά.) και καταξιωμένων επαγγελματιών οι μεταγενέστερες (Ν. Ζωγράφου, Γ. Μπούκα, Π. Πουλίδη, Μ. Μεγαλοκονόμου, Σπ. Μελετιζή, Nelly's κ.ά.) αλλά και παραγωγές χωρίς ταυτότητα, παρέχουν στοιχεία για την εξελικτική πορεία της νεοελληνικής φωτογραφίας από την πρώτη εμφάνισή της στην Ελλάδα.

Αξιοσημείωτος είναι ο αριθμός των φωτογραφιών καταξιωμένων ξένων φωτογράφων (Beck, E. Lester, Boeringer, Bergamasco κ.ά.), που εμπλουτίζει τη συλλογή του Φωτογραφικού Αρχείου.

Η προσπέλαση στην πολιτική, στρατιωτική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή του 19^{ου} αιώνα γίνεται μέσα από ομάδα φωτογραφιών προσωπικοτήτων, από στιγμιότυπα των αλυτρωτικών εξεγέρσεων, της επανησιακής ενσωμάτωσης, απεικονίσεις του πολέμου του 1897, από φωτογραφίες συλλόγων, πνευματικών ιδρυμάτων κ.ά.

Το ιστορικό πλαίσιο του 20^{ου} αιώνα διαγράφεται με μεγάλες φωτογραφικές ομάδες που αναφέρονται στην Κρητική Πολιτεία, στο Μακεδονικό Αγώνα, στους Βαλκανικούς

Πολέμους, στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στην εκστρατεία της Μικράς Ασίας, στον Πόλεμο του 1940, την Κατοχή, τον Εμφύλιο, την Ένωση της Δωδεκανήσου, την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Πλούσια αντικατοπτρίζεται και η ελληνική πολιτική δραστηριότητα. Ενδεικτικά αναφέρονται:

- Το δαγγεροτυπικό πορτραίτο του Όθωνα αποδιδόμενο στον Φίλιππο Μαργαρίτη, 1848-1850.
- Η σειρά φωτογραφιών των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 (*σύγχρονη δωρεά του Δ. Βικέλα*) καθώς και της Μεσολυμπιάδας του 1906.
- Πλούσιο σύνολο φωτογραφιών που μεταφέρουν την εικόνα της αλλοτινής Αθήνας.
- Ικανός αριθμός απεικονίσεων διαφόρων άλλων πόλεων ή τοποθεσιών. Ενδεικτικά αναφέρεται η συλλογή φωτογραφιών της Κύπρου (*πόλεις, αρχαιότητες, ηθογραφικές και λαογραφικές εικόνες*) προσφορά προς την Ι.Ε.Ε.Ε. του Πατριωτικού Συνδέσμου των Κυπρίων, ύστερα από την Παγκύπρια Έκθεση στην Αθήνα το 1901.
- Ενότητα φωτογραφιών που απεικονίζουν βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία. Πραγματικά καλλιτεχνήματα Γερμανών φωτογράφων, είχαν εκτεθεί στο ελληνικό τμήμα της Διεθνούς Έκθεσης της Ρώμης το 1911.
- Σώμα φωτογραφιών από τη Μικρασιατική Εκστρατεία, μέρος του οποίου είναι προϊόν οργανωμένων φωτογραφικών συνεργείων οπλιτών της ελληνικής στρατιάς. Οι τελευταίες, τραβηγμένες και τυπωμένες από το Δεκέμβριο του 1920 έως τον Ιανουάριο του 1922, αποδίδουν όχι μόνο τις φάσεις των στρατιωτικών επιχειρήσεων στο Μικρασιατικό Μέτωπο αλλά και την ανθρώπινη διάσταση της καθημερινής ζωής του Έλληνα στρατιώτη. Τεκμηριώνουν ακόμη την έντονη ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία (*ελληνικοί οικισμοί, ελληνικές αρχαιότητες, βυζαντινά μνημεία κ.ά.*).
- Έντυπα φωτογραφικά λευκώματα, παλαιότερα ή νεότερα, όπως το σύνολο σχεδόν της έντυπης δημιουργίας του Fr. Boissonnas, που με ρομαντισμό καταγράφει την Ελλάδα της πρώτης εικοσαετίας του 20^{ου} αιώνα.

Το αρχειακό υλικό ως εργαλείο δημιουργικής εξωστρέφειας

Η έννοια του αρχείου

Τα αρχεία είναι εκείνα τα τεκμήρια τα οποία συσσωρεύονται με φυσική διαδικασία οποιαδήποτε στιγμή κατά την άσκηση μιας δραστηριότητας, δημόσιας ή ιδιωτικής, και γι' αυτό το λόγο διατηρούνται για χρήση-αναφορά υπό την εποπτεία των προσώπων που είναι υπεύθυνα για τις εν λόγω δραστηριότητες ή των διαδόχων τους. (Alan Sutton,1980)

Ένας σύγχρονος ορισμός του τεκμηρίου δόθηκε από τον R.A. Brown σύμφωνα με τον οποίο το τεκμήριο είναι: ένα φυσικό αντικείμενο ή μέσο πάνω ή μέσα στο οποίο οι πληροφορίες έχουν εγγραφεί σχεδόν μόνιμα και με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να ανακληθούν (με τον κατάλληλο εξοπλισμό). Τα άτομα και οι οργανισμοί καθώς και τα τμήματα αυτών παράγουν τεκμήρια- αρχεία χρησιμοποιώντας οποιοδήποτε τεχνολογικό μέσο έχουν στη διάθεση τους. Κατά συνέπεια τα αρχεία αυτά μπορεί να βρίσκονται σε οποιαδήποτε μορφή: χαρτί, μικροφόρμα, φιλμ, μαγνητοταινία ή δίσκο, οπτικό δίσκο, κασέτα video και ήχου. Ακόμη, είναι δυνατόν να υπάρχουν σε διάφορα μεγέθη, σχήματα και υποστρώματα και να περιλαμβάνουν επιστολές, φακέλους, ημερολόγια, πρωτόκολλα, δελτία ευρετηρίων, χάρτες, σχέδια, μικροδελτία κλπ.

Σύμφωνα με τον Ν.4610/19 Άρθρο 160:

-
- Αρχείο, είναι το σύνολο των τεκμηρίων, μαρτυριών και εγγράφων, αδιακρίτως χρονολογίας, σχήματος, ύλης και υποστρώματος, που σχετίζονται με τη δραστηριότητα του Κράτους, των δημόσιων ή ιδιωτικών φορέων ή των νομικών ή φυσικών προσώπων ή ενώσεων προσώπων. Αρχείο είναι και κάθε τεκμήριο καταγραφής πληροφοριών που προβλέπεται στο άρθρο 35 του π.δ. 28/ 2015 (Α' 34) και συγκροτεί το αρχείο Πρωθυπουργού.
  - Το αρχειακό υλικό περιλαμβάνει πρωτότυπα ή αντίγραφα οποιασδήποτε ύλης ή τεχνικής, ιδίως: α) μεμονωμένα έγγραφα, χειρόγραφα, κατάστιχα, κώδικες και συλλογές αυτών, β) απομνημονεύματα και ημερολόγια, γ) αλληλογραφία επίσημη και ιδιωτική δημόσιων προσώπων, δ) προπαγανδιστικά τεκμήρια, εκκλήσεις, προκηρύξεις, αφίσες, εφήμερο υλικό ή άλλα πληροφοριακά έντυπα, ε) ηλεκτρονικά έγγραφα και αρχεία, όπως αυτά ορίζονται στα άρθρα 1 και 5 του π.δ. 25/2014 (Α' 44) ή σε οποιαδήποτε άλλη μορφή, σύμφωνα με την εξέλιξη της τεχνολογίας. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται και οι κάθε φύσης βάσεις δεδομένων των φορέων του δημόσιου τομέα, σύμφωνα με

την παράγραφο 2 του άρθρου 161,στ) οπτικοακουστικά αρχεία, ηχητικές και κινούμενες ή στατικές οπτικές αποτυπώσεις, ζ) χάρτες, σχέδια, χαρακτηριστικά και έργα εικαστικού ενδιαφέροντος, τα οποία αποτυπώνουν μαρτυρίες σε οπτικές, γραμμικές αποτυπώσεις και απεικονίσεις, τοπογραφικά και υδρογραφικά διαγράμματα, μακέτες, αεροφωτογραφίες, ιχνογραφήματα, χαλκογραφίες λιθογραφίες, ξυλογραφίες, που τεκμηριώνουν πληροφορίες, οι οποίες αναφέρονται στην ιστορία και στην πολιτιστική κληρονομιά του ελληνικού έθνους και σε ό τι έχει σχέση με τη διοικητική, οικονομική και κοινωνική ζωή του ελληνικού Κράτους.

- Τα αρχεία και το αρχειακό υλικό αποτελούν εθνικό πλούτο και μέρος της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Τα αρχεία μιας δραστηριότητας έχουν ιδιαίτερη αξία και χρησιμότητα:

- Ανταποκρίνονται σε πολλούς σύγχρονους κοινωνικούς και οργανωτικούς στόχους
- Αποτελούν φορείς επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης
- Επίσημα νομικά έγγραφα, έγγραφα εξουσίας και καταλογισμού που διευκολύνουν την κοινωνική αλληλεπίδραση και συνοχή
- Διασφαλίζουν το παρελθόν στο παρόν και το μέλλον αφού λειτουργούν ως βασικό μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς.

Το αρχειακό υλικό της Ι.Ε.Ε.Ε. ως καθοριστικός παράγοντας εξωστρέφειας της

Πρωταρχικός στόχος της Ιστορικής Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος από την αρχή της ίδρυσής της ήταν η συγκέντρωση, η διαφύλαξη και η προβολή αρχειακού υλικού. Το αρχείο αυτό διαρκώς εμπλουτίζεται και αποτελεί την σταθερή «δεξαμενή» για την επιστημονική πορεία της Εταιρείας και την διάχυση της γνώσης. Ποικίλα είναι, άλλωστε, τα παραδείγματα και οι τρόποι με τους οποίους η Εταιρεία αξιοποιεί το αρχειακό υλικό της για να ενδυναμώσει την εξωστρέφεια της στο ευρύ κοινό: εκθέσεις, ημερίδες, συνέδρια, εκπαιδευτικά προγράμματα, εκδόσεις, ημερολόγια, δράσεις και συνεργασίες με άλλα μουσεία ή πολιτιστικούς φορείς σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο.

Από το 1882, λοιπόν, που συστάθηκε η Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος (ΙΕΕΕ) έως και σήμερα το αρχειακό υλικό της διαρκώς εμπλουτίζεται με νέα τεκμήρια και εκδόσεις που παίζουν καθοριστικό ρόλο και στους εορτασμούς. Τα αρχειακά τεκμήρια τροφοδοτούν κάθε δράση και πολιτική εξωστρέφειας στον οργανισμό, καθώς είναι αξιόπιστες πηγές πληροφοριών που χρησιμοποιούνται ως βάση για την έρευνα των κειμηλίων, την υλοποίηση εκθέσεων και δράσεων. Τα αρχεία καθορίζουν την ιστορία

μας, είναι αδιαμφισβήτητες ιστορικές πηγές που λειτουργούν ως εργαλεία δημιουργικής εξωστρέφειας για το μουσείο. Το μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα που παρατίθεται παρακάτω, εμπνεόμενο προς αυτήν την κατεύθυνση της εκπαίδευσης χρησιμοποίησε ως βάση του το αρχειακό υλικό που προϋπήρχε στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο και δημιουργήθηκε η δράδραση – επικοινωνία με το κοινό.

Στην σύγχρονη εποχή τα δεδομένα έχουν διαφοροποιηθεί σε σχέση με το παρελθόν. Από τη μία πλευρά, η νέα τεχνολογία που εφαρμόζεται και που χρησιμοποιούν οι αρχειονόμοι για να περιγράψουν τα αρχεία και το περιβάλλον τους έχει αυξήσει σημαντικά τις δυνατότητες τους και επιτρέπει μια πιο ικανοποιητική ανάκληση πληροφοριών, βασισμένη στην αρχή της προέλευσης. Η εφαρμογή της τεχνητής νοημοσύνης και των εξειδικευμένων συστημάτων παρέχει τα μέσα για να αναπτυχθούν εντός των αρχειακών συστημάτων οι συμπερασματικές διαδικασίες που χρησιμοποιούν οι αρχειονόμοι για να συσχετίσουν τις δραστηριότητες, τους οργανισμούς και τα πρόσωπα με τα αρχεία που δημιουργούν. Από την άλλη, ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας στην διαμόρφωση και προβολή του αρχειακού υλικού είναι οι νέες διεθνείς τάσεις και πολιτικές που επικρατούν και εξελίσσονται στο επίπεδο των συνεργασιών και διάχυση της πληροφορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ- ΔΡΑΣΕΙΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΜΒΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ (ΕΙΜ)

3.1. Ο εορτασμός της επετείου: ιστορική αναδρομή

Η αρχή της Επανάστασης έγινε με τους τρόπους που προαναφέραμε και στις 25 του μηνός στα δύο κέντρα της εξέγερσης (στην Αχαΐα και στη Μάνη) τα γεγονότα είχαν χαράξει ήδη την πορεία τους, όμως, η συμβολική σημασία της ημερομηνίας αυτής την έφερε στο προσκήνιο από την πρώτη στιγμή. Όταν το 1835 ο βασιλιάς Όθων, ενηλικιώθηκε και ανέλαβε την εξουσία στην Ελλάδα, δεν εορταζόταν κάποια εθνική επέτειος σχετικά με την Επανάσταση του 1821, αν και υπήρχαν κάποιες προτάσεις. Μία από αυτές που αφορούσε την ημερομηνία «25 Μαρτίου» είχε κατατεθεί το 1834 από τον λογοτέχνη Παναγιώτη Σούτσο. Το σκεπτικό του ήταν ότι, ενώ η επανάσταση είχε ξεκινήσει λίγες μέρες πιο πριν, γενικεύτηκε στην Πελοπόννησο στις 25 Μαρτίου. Ο υπουργός Εσωτερικών Ιωάννης Κωλέττης, το 1835 συνέλαβε την ιδέα «περί κανονισμού εθνικών εορτών, αγώνων και πανηγύρεων», υποστήριξε την πρόταση και ετοίμασε νομοσχέδιο για τον εορτασμό, ωστόσο δεν πρόλαβε να το υποβάλλει. Την πρόταση κατέθεσε εκ νέου ο Γεώργιος Γλαράκης, υπουργός των Εκκλησιαστικών, της Δημόσιας Εκπαίδευσης και των Εσωτερικών. Ο εορτασμός σε αυτή την ημέρα καθιερώθηκε το 1838 με το Βασιλικό Διάταγμα από την Κυβέρνηση του Όθωνα και η 25^η Μαρτίου ανακηρύχθηκε ως Ημέρα Εθνικής Εορτής.

Η επέτειος είναι πολύ σημαντική για ένα έθνος καθώς συμβάλλει στην ενδυνάμωση της συλλογικής ταυτότητας, διαμορφώνει την ατομική και συλλογική συνείδηση και κατ' επέκταση διασφαλίζει την πολιτιστική ταυτότητα της χώρας. Η ιστορία ενός έθνους, οι ζωές των ανθρώπων που έχουν ζήσει στο παρελθόν και τα γεγονότα που την συνοδεύουν είναι το παρόν και το μέλλον του πολιτισμού του. Σήμερα, ο εορτασμός της Ελληνικής Επανάστασης ή της Επανάστασης του 1821 γίνεται στην Ελλάδα, την Κύπρο και σε κέντρα των Ελλήνων της διασποράς στις 25 Μαρτίου κάθε χρόνο, την ημέρα εορτασμού και του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου. Η ημέρα αυτή είναι επίσημη αργία στην Ελλάδα και στην Κύπρο και οι εκδηλώσεις εορτασμού περιλαμβάνουν παρελάσεις και άλλες εορταστικές εκδηλώσεις την ίδια ημέρα ή και την προηγούμενη. Οι μεγαλύτερες εκδηλώσεις είναι στρατιωτική παρέλαση στην Αθήνα την 25^η Μαρτίου και στην Θεσσαλονίκη αντίστοιχα, ενώ την προηγούμενη, στις 24 Μαρτίου, γίνεται μαθητική εορτή στα σχολεία της χώρας. Σε άλλους Δήμους γίνονται παρελάσεις στρατιωτικών τμημάτων, μαθητών, συλλόγων καθώς και δοξολογίες σε ναούς.

3.2. Σκοπός υλοποίησης των δράσεων στο μουσειακό χώρο

Τα μουσεία παρέχουν μη τυπική και άτυπη εκπαίδευση η οποία αποτελεί ουσιαστικά μία αυτοκατευθυνόμενη μάθηση. Τα οργανωμένα μαθησιακά προγράμματα πρέπει να ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα και τις ικανότητες των συμμετεχόντων, και υπό αυτή την έννοια διαφέρουν πολύ, καθώς περιλαμβάνουν εργαστήρια, μαθήματα, διαλέξεις, συναυλίες, οικογενειακές δραστηριότητες, ξεναγήσεις, σεμινάρια κ.ά. Τα προγράμματα για το κοινό περιλαμβάνουν όλες αυτές τις δραστηριότητες που αυξάνουν την ανοιχτή πρόσβαση του προς τις συλλογές, εμπλουτίζοντας την εμπειρία των επισκεπτών, τη μάθηση και την ψυχαγωγία, προσελκύουν νέες ομάδες ανθρώπων και ενθαρρύνουν τις επαναλαμβανόμενες επισκέψεις. Στον 21^ο αιώνα δύο είναι τα χαρακτηριστικά που αποτελούν βασικό γνώρισμα της επιτυχούς διαχείρισης προγραμμάτων για το κοινό: η ανταπόκριση των επισκεπτών και η δημιουργικότητα. Ο τρόπος διαχείρισης των δράσεων ενός μουσείου ενθαρρύνει και διατηρεί την ανταπόκριση και τη δημιουργικότητα των επισκεπτών.

Η ανταπόκριση των επισκεπτών αντικατοπτρίζει απλώς το γεγονός ότι τα προγράμματα των μουσείων σχεδιάζονται για τους επισκέπτες. Σε αντίθεση με άλλους εκπαιδευτικούς οργανισμούς που παρέχουν προγράμματα μαθημάτων ως μέρος ενός πτυχίου σπουδών ή πιστοποιημένου προγράμματος, τα μουσεία προσφέρουν προγράμματα που επικεντρώνονται στο ενδιαφέρον της «δια βίου» μάθησης. Από τα επιστημονικά συνέδρια και την ιστοσελίδα του μουσείου έως και το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού, είναι φανερό πως οι δράσεις των μουσείων έχουν ως επίκεντρο τα ενδιαφέροντα των ανθρώπων και την προσέγγιση διαφορετικών ομάδων κοινού.

Η δημιουργικότητα αποτελεί παράγοντα εντυπωσιασμού του κοινού. Είναι η έμπνευση του ξεναγού, είναι η τοποθέτηση δύο έργων που δεν υπήρξαν ποτέ ξανά μαζί στην ίδια πινακοθήκη, είναι το νέο νόημα των καθημερινών αντικειμένων που εκτίθενται με τρόπο θεατρικό, ο ενθουσιασμός των εργαζομένων, η μαγεία του να βρίσκεσαι ανάμεσα σε μουσειακά αντικείμενα. Οι υπεύθυνοι των μουσείων που καλλιεργούν τη δική τους δημιουργικότητα και σέβονται και τη δημιουργικότητα των επισκεπτών, μπορούν εύκολα να αναπτύξουν μία νέα δημιουργική δραστηριότητα για το κοινό. Είναι πολύ σημαντικό να τίθενται οι στόχοι και οι σκοποί πριν την δημιουργία και την υλοποίηση οποιουδήποτε εκπαιδευτικού προγράμματος.

3.3. Η οργάνωση επετειακών εορτασμών του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου: γενική αναφορά

Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο με αφορμή τον εορτασμό για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση του 1821, διοργανώνει μια σειρά δράσεων και εκδηλώσεων με γενικό τίτλο «1821: Απηχήσεις στο σήμερα». Η λογοτεχνία, η ποίηση, η μουσική και το θέατρο λειτουργούν ως μέσα δημιουργικής εξωστρέφειας προσεγγίζοντας με τρόπο πρωτότυπο τα γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης αλλά και την καθημερινότητα στην Ελλάδα των αρχών του 19^{ου} αιώνα και συνδέοντας το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον. Στο πλαίσιο αυτό, σύγχρονοι δημιουργοί παρουσιάζουν έργα τους και συνομιλούν με το κοινό για την Ελληνική Επανάσταση ως πηγή έμπνευσης, τα προβλήματα προσέγγισης μιας μακρινής ιστορικής περιόδου, την επίδραση της τέχνης και της λογοτεχνίας στη μετάδοση της ιστορικής γνώσης κ.ά. Οι δράσεις του «1821: Απηχήσεις στο σήμερα» θα αναπτυχθούν στο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί μέχρι το 2021, στο χώρο του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου. Ως προπομπός τους έχει πραγματοποιηθεί, από το 2018 έως και σήμερα, πληθώρα εκθέσεων, εκδηλώσεων και εκδόσεων, αφιερωμένων στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει, επίσης, εκθέσεις φωτογραφίας, εκδόσεις μεταφρασμένων φιλελληνικών εντύπων του 19^{ου} αιώνα και ποικίλες άλλες δράσεις. Οι επετειακές δράσεις θα κορυφωθούν τον Μάρτιο του 2021 και συνοψίζονται σε ένα πρόγραμμα εθνικής εμβέλειας με τίτλο «ΕΠΑΝΑΧΥΣΤΑΣΗ '21».

Το '21 αλλιώς: Η Ελληνική Επανάσταση με φιγούρες και διοράματα PLAYMOBIL

Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, σε συνεργασία με ομάδα συλλεκτών και με τη στήριξη της PLAYMOBIL, διοργάνωσε την έκθεση: «Το '21 αλλιώς: Η Ελληνική Επανάσταση με φιγούρες και διοράματα PLAYMOBIL», μια πρωτότυπη προσέγγιση της εποχής της Επανάστασης του 1821, που απευθύνεται κυρίως σε νεαρές ηλικίες. Η έκθεση διήρκεσε έως και το Μάιο του 2020.

Παρουσιάστηκαν πάνω από 20 μικρά και μεγάλα διοράματα (τρισδιάστατες απεικονίσεις σκηνών), κατασκευασμένα από φιγούρες και εξαρτήματα PLAYMOBIL, τα οποία απεικόνιζαν σκηνές από την καθημερινή ζωή στην Ελλάδα των αρχών του 19^{ου} αιώνα και γεγονότα της Επανάστασης του 1821: Οι πρόσφυγες της Πάργας, ο όρκος των Φιλικών, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης να διαβαίνει τον Προύθο ποταμό, η Πολιορκία της Τριπολιτσάς, η έξοδος του Μεσολογγίου είναι μερικά μόνο από τα προς έκθεση διοράματα. Επιπλέον, πάνω από 80 πρωταγωνιστές της Επανάστασης, Έλληνες, φιλέλληνες και Οθωμανοί, άνδρες και γυναίκες που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην

εξέλιξη των γεγονότων, αποδόθηκαν σε φιγούρες PLAYMOBIL και παρουσιάστηκαν συνοδευόμενοι από σύντομο βιογραφικό τους.

Το σχεδιασμό και την γενική εποπτεία της έκθεσης είχαν οι επιμελήτριες του Μουσείου Νατάσα Καστρίτη (Ιστορικός Τέχνης) Παναγιώτα Παναρίτη (Αρχαιολόγος) και Ρεγγίνα Κατσιμάρδου (Ιστορικός). Για την κατασκευή των διοραμάτων εργάστηκαν οι συλλέκτες Γιώργος Αγγελίδης, Ντένης Βαγγόπουλος, Άγγελος Γιακουμάτος και Βασιλική Φατή. Για την κατασκευή χρησιμοποιήθηκαν περισσότερες από 1300 φιγούρες, αξεσουάρ και άλλα στοιχεία PLAYMOBIL, που είτε παρείχε η εταιρεία είτε διέθεσαν οι ίδιοι. Τις φιγούρες ειδικής κατασκευής που απεικόνιζαν ιστορικά πρόσωπα σχεδίασε και κατασκεύασε ο Στέλιος Μυλωνάς, χρησιμοποιώντας υλικό από την δική του συλλογή. Η έκθεση ήταν μέρος της σειράς εκδηλώσεων «1821 απηχήσεις στο σήμερα», οι οποίες εντάχθηκαν στις δράσεις που οργανώνει το Μουσείο για τον εορτασμό των 200 χρόνων από την Ελληνική Επανάσταση του 1821.

ΕΠΑΝΑΚΥΣΤΑΣΗ '21 - Επετειακό Πρόγραμμα για τα 200 χρόνια από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821

Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο διαδραματίζει κεντρικό ρόλο εν όψει της Επετείου. Από τον Μάρτιο του 2018 αναπτύσσει ένα σύνολο δράσεων εθνικής εμβέλειας που αναδεικνύουν πολυδιάστατα τον Αγώνα της Εθνικής Ανεξαρτησίας.

Οι δράσεις του ΕΙΜ, με τίτλο ΕΠΑΝΑΚΥΣΤΑΣΗ '21, κορυφώνονται τον Μάρτιο του 2021 με τη μεγάλη επετειακή έκθεση για τον Αγώνα του 1821 στην έδρα του στην Αθήνα, στο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής. Το ίδιο χρονικό διάστημα τμήματα της έκθεσης θα ταξιδέψουν σε δέκα μουσεία και πολιτιστικούς φορείς της περιφέρειας, ενώ μια ειδικά σχεδιασμένη πλωτή έκθεση για τον Ναυτικό Αγώνα θα διαπλεύσει με ιστιοφόρο το Αιγαίο.

Ο τίτλος ΕΠΑΝΑΚΥΣΤΑΣΗ '21 εμπεριέχει την οικεία σε όλους φράση Επανάσταση του 1821. Στόχος του Μουσείου είναι να ενθαρρύνει τον στοχασμό, τον διάλογο και τη σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία, επανασυστήνοντας στο σημερινό κοινό τα κειμήλια των συλλογών του. Ο τίτλος αποτελεί και μια ανοιχτή πρόσκληση προς όλους να συζητήσουμε τις ιδέες, τις αιτίες, τα πρόσωπα, τα γεγονότα και τα αποτελέσματα του Αγώνα της Ανεξαρτησίας, μέσα από τη σύγκρουση, τη ζύμωση και τη σύνθεση ποικιλόμορφων συστατικών στοιχείων από διαφορετικές αφετηρίες και παραδόσεις.

Η κεντρική επετειακή έκθεση, που πραγματοποιείται στο μεγαλύτερο μέρος της με την υποστήριξη του Κοινωφελούς Ιδρύματος Ιωάννη Σ. Λάτση στο πλαίσιο του Προγράμματος «Πρωτοβουλία 2021» της Εθνικής Τράπεζας και Ιδρυμάτων για τα 200 χρόνια από το 1821, θα περιγράφει όλη την ιστορική περίοδο της Ελληνικής

Επανάστασης. Θα αναδείξει την προετοιμασία, το ξέσπασμα, την ακτινοβολία και την παρακαταθήκη της μέσα από σπάνια κειμήλια και αρχαιακό υλικό. Η έκθεση θα εστιάσει στους ανθρώπους που αναδείχθηκαν σε ήρωες επειδή αντεπεξήλθαν σε εξαιρετικές περιστάσεις, και στις κοινωνικές και ιδεολογικές εμπειρίες που άλλαξαν, πριν και μετά το '21, τον τρόπο με τον οποίο γινόταν αντιληπτός ο κόσμος. Για πρώτη φορά μια επετειακή έκθεση για τον Αγώνα του 1821 θα εμπλουτιστεί με διαδραστικά εκπαιδευτικά εκθέματα, που σχεδιάζονται από το Ινστιτούτο Πληροφορικής του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ). Ξεχωριστή θέση ανάμεσά τους κατέχει το διαδραστικό έκθεμα για τη Χάρτα του Ρήγα που υλοποιείται με την ευγενική υποστήριξη του Ιδρύματος Ιωάννου Φ. Κωστοπούλου.

Ταυτόχρονα, η έκθεση θα εξακτινώνεται σε μουσεία και πολιτιστικούς οργανισμούς σε όλη την Ελλάδα. Με την υποστήριξη της «Πρωτοβουλίας 2021» της Εθνικής Τράπεζας και Ιδρυμάτων και συγκεκριμένα των: Καπετάν Βασίλη & Κάρμεν Κωνσταντακοπούλου, Αικατερίνης Λασκαρίδη, Αθανασίου Κ. Λασκαρίδη, Μποδοσάκη, Ευγενίδου, Εικαστικών Τεχνών & Μουσικής Β. & Μ. Θεοχαράκη και Λαμπράκη, η επετειακή έκθεση θα ταξιδέψει από βορρά προς νότο, στην Αλεξανδρούπολη, στο Εθνολογικό Μουσείο Θράκης, στη Θεσσαλονίκη, στο Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών ΑΠΘ, στη Βέροια, στην Κοινωφελή Επιχείρηση Πολλαπλής Ανάπτυξης του Δήμου, στη Λάρισα, στο Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο, στο Μεσολόγγι, στη Βυρωνική Εταιρεία Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου, στο Γαλαξίδι, στο Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο, στο Ναύπλιο, στο Παράρτημα της Εθνικής Πινακοθήκης-Μουσείου Αλεξ. Σούτσου, και στα Χανιά, στο Ναυτικό Μουσείο Κρήτης. Επίσης, σε συνεργασία με το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, η έκθεση θα φιλοξενηθεί στα *Ιωάννινα*, στο *Μουσείο Αργυροτεχνίας και στη Δημητσάνα στο Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης*.

Ειδικά σχεδιασμένη πλωτή έκθεση με αυθεντικά αντικείμενα από τις συλλογές του ΕΙΜ και εκπαιδευτικό υλικό θα επισκεφθεί ιστορικά νησιά και λιμάνια της άγονης γραμμής (Υδρα, Σπέτσες, Χίο, Ψαρά, Κάσο, Καστελόριζο κ.ά.). Το ιστιοφόρο που θα μεταφέρει την έκθεση παραχωρείται από το Κοινωφελές Ίδρυμα «Μαρία Τσάκος». Θα διαπλεύσει το Αιγαίο, τον Ιούνιο και τον Σεπτέμβριο του 2021, μεταφέροντας το μήνυμα ότι ο ναυτικός αγώνας ήταν το κρίσιμο εκείνο στοιχείο που επέτρεψε την εδραίωση της ανεξαρτησίας. Η παραγωγή και εγκατάσταση των εκθεμάτων της πλωτής έκθεσης καθώς και οι παράλληλες, κατά τόπους εκδηλώσεις, βασίζονται στην υποστήριξη της Τράπεζας Πειραιώς.

Για τις παραπάνω επετειακές δράσεις σχεδιάζεται μια ενιαία οπτική ταυτότητα που δε λειτουργεί απλά ως όχημα επικοινωνίας του Μουσείου με το κοινό αλλά ως ένα επιπλέον έργο. Η σημειολογία και τα ευρήματα της σχεδιαστικής προσέγγισης, αποτελούν προέκταση του περιεχομένου και αναπόσπαστο κομμάτι της φιλοσοφίας του Μουσείου, φιλοδοξώντας το τελικό σχεδιαστικό αποτέλεσμα να λειτουργήσει εξίσου δυναμικά σε δύο άξονες. Αρχικά, να σηματοδοτήσει τη νέα εποχή για το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

και τη σπουδαιότητα της αποστολής του στην Ελλάδα του 21ου αιώνα. Δευτερευόντως, να χαρτογραφήσει και να αναδείξει την πολύαρχη και πολυφωνική αισθητική κληρονομιά του Αγώνα της Ανεξαρτησίας δημιουργώντας ταυτόχρονα ένα νέο πεδίο διαλόγου με την ευρύτερη κοινότητα για το τι τελικά ορίζουμε ως ελληνική ταυτότητα.

Το εγχείρημα τελεί υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και το εύρος των δραστηριοτήτων υπό την εποπτεία Επιστημονικής Επιτροπής από τους καθηγητές του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Νίκο Αλιβιζάτο, Θάνο Βερέμη και Μαρία Ευθυμίου.

Το αναμνηστικό μετάλλιο του ΕΙΜ για την 200ετηρίδα της Ελληνικής Επανάστασης

Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο παρουσιάζει το αναμνηστικό μετάλλιο για τα 200 χρόνια από την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, στο πλαίσιο του επετειακού του προγράμματος «ΕΠΑΝΑΚΥΣΤΑΣΗ '21».

Το μετάλλιο, τεκμήριο μνήμης για την επέτειο και τη σημασία του 1821 στην εποχή μας, είναι μια πρωτότυπη δημιουργία της διεθνούς κύρους Υδραίας σχεδιάστριας Έλενας Βότση, η οποία το φιλοτέχνησε αφιλοκερδώς, αποκλειστικά για το Μουσείο. Η χύτευση και κοπή του συλλεκτικού αναμνηστικού μεταλλίου πραγματοποιήθηκε με την δωρεά της Τράπεζας Πειραιώς.

Στο μετάλλιο αποτυπώνεται η πρόσοψη του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, του παλαιότερου ιστορικού μουσείου της χώρας, που, από το 1884 έως και σήμερα, έχει καταστεί ο κατ' εξοχήν φορέας μνήμης για τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, καθώς στις συλλογές του ανήκουν πολύτιμα κειμήλια και αρχεία κατατεθειμένα από τις οικογένειες των αγωνιστών.

Πηγή της έμπνευσης της σχεδιάστριας υπήρξαν ιστορικές σημαίες από την Επανάσταση του 1821 που φυλάσσονται στη συλλογή του Μουσείου, επαναστατικές ναυτικές σημαίες της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών με την αναγραφή ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ [Η ΘΑΝΑΤΟΣ], τα σύμβολα της Φιλικής Εταιρείας, τον σταυρό, την άγκυρα, την κουκουβάγια και το φίδι, που δηλώνουν την ιερότητα του αγώνα, τη δικαιοσύνη και τη φρόνηση. Παρούσα και η κυανή σημαία με τον λευκό σταυρό, η οποία καθιερώθηκε με το πρώτο προσωρινό πολίτευμα στην Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (Ιανουάριος 1822).

Το ορειχάλκινο μετάλλιο θα κυκλοφορήσει σε περιορισμένο αριθμό τεμαχίων. Θα αρχίσει να διατίθεται μετά τα εγκαίνια των επετειακών εκθέσεων του Μουσείου τον Μάρτιο του 2021 και την τιμητική του απονομή σε θεσμικά πρόσωπα, χορηγούς και βασικούς συνεργάτες του Μουσείου στο επετειακό του πρόγραμμα. Σύντομα θα ανοίξει ο κατάλογος των προεγγραφών.

Ωρα ελευθερίας. Τα ρολόγια των Αγωνιστών του '21

Τα ρολόγια τσέπης των Αγωνιστών του '21 που παρουσιάζονται σε αυτήν την έκθεση, μάς ταξιδεύουν στο χρόνο κυριολεκτικά και μεταφορικά. Φορεμένα από τους ίδιους πριν, κατά και μετά τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, μέτρησαν λεπτό προς λεπτό τις καθημερινές αγωνίες και τους κινδύνους που έζησαν κατά τη διάρκεια του και σήμαναν την ώρα της ελευθερίας και συγχρόνως την ώρα της ευθύνης για τη δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους.

Αντικείμενα κύρους που ανήκαν στους πρωταγωνιστές του Αγώνα της Ανεξαρτησίας Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, Μάρκο Μπότσαρη, Κανέλλο Δηλιγιάννη, Σπύρο Μήλιο, Γεώργιο Δαγκλή, Γιάννη Μακρυγιάννη, Γεώργιο Αινιάνα, Καλλίνικο Καστόρη, Θεόκλητο Φαρμακίδη, Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, Ιωάννη Καρατζά, Λάζαρο Κουντουριώτη, Ανδρέα Μιαούλη, Ανδρέα Χατζηαναργύρου και Ιωάννη Καποδίστρια.

Γοητευτικά, μικρά, πολυτελή αντικείμενα που έκλεισαν το χρόνο στα χέρια των Αγωνιστών ως σύμμαχο, παρουσιάζονται σε αυτήν την έκθεση μαζί με άλλα προσωπικά τους αντικείμενα, τις εικόνες τους και τα έγγραφά τους, προσθέτοντας στοιχεία στη σκιαγράφηση της δράσης και της προσωπικότητάς τους.

Όλα τα ρολόγια των Αγωνιστών που ανήκουν στη Συλλογή του ΕΙΜ προέρχονται από τις δωρεές που έκαναν οι οικογένειες των Αγωνιστών, κρατικοί φορείς και ιδρύματα στα τέλη του 19^{ου} αρχές του 20^{ού} αιώνα. Κατασκευασμένα από τους γνωστότερους αγγλικούς, γαλλικούς και ελβετικούς οίκους που εισήγαγαν ρολόγια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία τέλη 18^{ου} αρχές 19^{ου} αιώνα, ξεδιπλώνουν μπροστά στα μάτια μας εκτός από την τεχνογνωσία της εποχής τους, τις εμπορικές σχέσεις μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των δυτικών οίκων ωρολογοποιίας. Αποτελούν μάρτυρες της σταθερής διείσδυσης του δυτικού τρόπου μετρήματος του χρόνου στην οθωμανική κοινωνία κατά τον 18^ο αιώνα και αφηγούνται ξεχωριστές ιστορίες που διατρέχουν κάθετα τον χρόνο έως τις μέρες μας. Κάποιες από αυτές μας επιτρέπουν να ανιχνεύσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι Αγωνιστές διαχειρίστηκαν το χρόνο στον προσωπικό και δημόσιο βίο τους.

Ξεχωριστή ενότητα της έκθεσης αποτελεί η σχέση του Ιωάννη Καποδίστρια με το χρόνο. Σε αυτήν προβάλλεται η ιστορία του πρώτου Έλληνα που ο Καποδίστριας έστειλε να σπουδάσει ωρολογοποιία στην Ελβετία και μέσα από τα προσωπικά αντικείμενα του Καποδίστρια αποκαλύπτεται η ιστορία της παραγγελίας των πολύτιμων δώρων που ο ίδιος προσέφερε στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και σε άλλους Αγωνιστές του '21.

Ξεχωριστή θέση στην αφήγηση της έκθεσης έχει η δράση του Έλληνα Αγωνιστή-Φιλικού Στέφανου Στεφανόπουλου ενός δεύτερης γενιάς ωρολογοποιού που έδρασε ως φιλικός στην προεπαναστατική Αρκαδία.

Μικρές ιστορίες για ρολόγια και ωρολογοποιούς μας ταξιδεύουν στα χρόνια του Αγώνα και μας θυμίζουν τις ιστορικές αυτές μορφές που ζώντας σε μια κοινωνία που άλλαζε με γοργούς ρυθμούς, στάθηκαν ενωμένες στο χρονικό μεταίχμιο αυτής της αλλαγής, αποφασισμένες να αγωνιστούν για να ορίσουν την τύχη του έθνους τους. Εντέλει, τα ρολόγια αυτά σήμερα μας υπενθυμίζουν, τις καρδιές που συγχρονίστηκαν για να έρθει η ευτυχισμένη ώρα της ελληνικής ανεξαρτησίας.

3.4. Δημιουργία ενός νέου μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος

Ένας πολιτιστικός φορέας διακρίνεται από την στρατηγική εξωστρέφειας του και τα τελευταία χρόνια υπάρχει έντονη τάση προς την εκπαίδευση. Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο διοργανώνει ποικίλες εκπαιδευτικές δράσεις-προγράμματα για μικρούς και μεγάλους. Επίσης, ενισχύει την εξωστρέφεια του στο κοινό εμπλουτίζοντας το αρχαιολογικό και τη βιβλιοθήκη του με νέες εκδόσεις: όπως είναι για παράδειγμα το αφήγημα «Χρωματίζοντας την Ιστορία», ένα σημαντικό βοήθημα στους μικρούς επισκέπτες που επιθυμούν να ανακαλύψουν τους θησαυρούς του. Η έκδοση αυτή αποτελεί τον καρπό μιας συστηματικής προσπάθειας για τη συγγραφή ενός εύχρηστου και λειτουργικού οδηγού που απευθύνεται στους μικρούς φίλους, οι οποίοι στατιστικά αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των επισκεπτών του Μουσείου.

Τέλος παρατίθεται μια πρωτότυπη πρόταση για την υλοποίηση ενός μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος που «παντρεύει» το μουσείο με το θέατρο στα πλαίσια των εορτασμών για την Ελληνική Επανάσταση βασισμένο σε αρχαιολογικά τεκμήρια και μουσειακά κειμήλια του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου για τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Για τον σχεδιασμό του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού προγράμματος χρησιμοποιήθηκε ένας συνδυασμός μουσειοπαιδαγωγικών μεθόδων. Η δράση απευθύνεται κυρίως σε σχολικές ομάδες Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού βασισμένη στο πρόγραμμα σπουδών και ειδικότερα στο μάθημα «Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου», θα διεξαχθεί στον χώρο του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου και η είσοδος θα είναι ελεύθερη. Η επιλογή της συγκεκριμένης ηλικίας παιδιών ακολουθεί την μέθοδο του κονστρουκτιβισμού: υπάρχει ήδη η γνώση για την Φιλική Εταιρεία καθώς διδάσκεται στο σχολείο και τα παιδιά μέσα από το πρόγραμμα την εξελίσσουν. Η μέθοδος της αφήγησης και των παραστατικών τεχνών όπως η θεατρική αναπαράσταση είναι τα πιο σημαντικά σημεία.

Τίτλος: «Σύγχρονοι Φιλικοί»

Στάδια: ξενάγηση- συζήτηση- αφήγηση- μουσειοσκευή- παιχνίδι- αξιολόγηση

Σενάριο: Ένας ειδικός από το προσωπικό του Μουσείου ξεκινά μία ξενάγηση των παιδιών στην μόνιμη έκθεση. Φτάνοντας στην τελευταία αίθουσα της έκθεσης τα παιδιά ξεκουράζονται και σχηματίζουν έναν κύκλο όπου θα ειπωθούν οι πρώτες εντυπώσεις. Έπειτα θα ακολουθήσει η αφήγηση και το παιχνίδι. Στην αίθουσα έχουν τοποθετηθεί ένα τραπέζι όπου θα διεξαχθεί η ορκωμοσία των Φιλικών και δίπλα ακριβώς ενδυμασία και τα όπλα των Αγωνιστών, ο Πίνακας του Διονυσίου Τσόκου⁷ που αναπαριστά την ορκωμοσία του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και η σημαία της Ελευθερίας. Τα αντικείμενα δεν έχουν τοποθετηθεί τυχαία, πλαισιώνουν το θέμα της δράσης με τρόπο κατανοητό για τα παιδιά. Ο αφηγητής εξιστορεί στα παιδιά την δημιουργία της Φιλικής Εταιρείας και εστιάζει στην απόλυτη μυστικότητα των μελών της καθώς και στη διαδικασία τελετής της ορκωμοσίας. Η άμεση επικοινωνία με τα παιδιά σε αυτή τη φάση είναι πολύ σημαντική. Έπειτα τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια και μοιράζονται οι μουσειοσκευές, μία για κάθε ζευγάρι.

Η μουσειοσκευή περιέχει:

- ❖ κερί που χρησιμοποιήθηκε κατά την τελετή ορκωμοσίας μέλους της Φιλικής Εταιρείας.
- ❖ ένα δαχτυλίδι με δηλητήριο
- ❖ το εφοδιαστικό
- ❖ ένα μικρό αρχείο⁸ με τους ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας - τον όρκο του Εμμανουήλ Ξάνθου και του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, ενδεικτικός διάλογος ή αυτοσχέδιος. (ο όρκος θα είναι γραμμένος απλοϊκά αφαιρώντας την χρήση της καθαρεύουσας γλώσσας)
- ❖ σφραγίδα ελευθερίας

---

⁷ Ο πίνακας του επανήσιου Διονυσίου Τσόκου (1849) που έχει θέμα τη μύηση αγωνιστών στη Φιλική Εταιρεία είναι από τους πιο γνωστούς που σχετίζονται με τα ιστορικά γεγονότα που οδήγησαν στην Ελληνική Επανάσταση κατά των Τούρκων και χρησιμοποιείται ευρέως από εκπαιδευτικούς και ιστορικούς για να περιγράψουν τα γεγονότα εκείνης της περιόδου.

⁸ Στην ιδέα της ένταξης ενός αρχείου μέσα στην μουσειοσκευή με βοήθησε σημαντικά η κ. Μινώτου

Τα παιδιά θα αναπαραστήσουν τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας με θέμα την τελετή ορκωμοσίας του Εμμανουήλ Ξάνθου και του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. Κάθε ζευγάρι θα εκπονήσει μία από τις δύο ορκωμοσίες το ένα παιδί θα αναπαριστά το μέλος της Φιλικής Εταιρείας και το άλλο το άτομο που τους όρκιζε: συγκεκριμένα στην περίπτωση του Κολοκοτρώνη γνωρίζουμε πως ήταν ο ιερέας Αργυρόπουλος. Ο αυτοσχεδιασμός και η ευστροφία τους είναι βασικά συστατικά της επιτυχημένης διάδρασης μεταξύ τους. Στο τέλος της δράσης θα δοθούν ειδικά αναμνηστικά μετάλλια των αγωνιστών από την Ελληνική Επανάσταση. Σε μεταγενέστερο στάδιο και σε επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς θα μοιραστούν στο χώρο του σχολείου ερωτηματολόγια αξιολόγησης του προγράμματος για τους μαθητές και τους δασκάλους.

Ο όρκος των Φιλικών

«Ορκίζομαι ενώπιον του αληθινού Θεού, ότι θέλω είμαι επί ζωής μου πιστός εις την Εταιρείαν κατά πάντα. Να φανερώσω το παραμικρόν από τα σημεία και τους λόγους της, μήτε να σταθώ κατ' ουδένα λόγον ή αφορμή του να καταλάβωσι άλλοι ποτέ, ότι γνωρίζω τι περί τούτων, μήτε εις συγγενείς μου, μήτε εις πνευματικών ή φίλον μου. Ορκίζομαι ότι εις το εξής δεν θέλω έμβει εις καμμίαν εταιρείαν, οποία και αν είναι, μήτε εις κανέναν δεσμόν υποχρεωτικών. Και μάλιστα, οποιονδήποτε δεσμόν αν είχα, και τον πλέον αδιάφορον ως προς την Εταιρείαν, θέλω τον νομίζει ως ουδέν.

Ορκίζομαι ότι θέλω τρέφει εις την καρδίαν μου αδιάλλακτον μίσος εναντίον των τυράννων της πατρίδος μου, των οπαδών και των ομοφρόνων με τούτους, θέλω ενεργεί κατά πάντα τρόπον προς βλάβην και αυτόν τον παντελή όλεθρόν των, όταν η περίστασις το συγχωρήσει. Ορκίζομαι να μη μεταχειριστώ ποτέ βίαν δια να αναγνωρισθώ με κανένα συνάδελφον, προσέχων εξ εναντίας με την μεγαλυτέρανεπιμέλειαν να μην λανθασθώ κατά τούτο, γενόμενος αίτιος ακολούθου τινός συμβάντος, με κανένα συνάδελφον.

Ορκίζομαι να συντρέχω, όπου εύρω τινά συνάδελφον, με όλην την δύναμιν και την κατάστασίν μου. Να προσφέρω εις αυτόν σέβας και υπακοήν, αν είναι μεγαλύτερος εις τον βαθμόν και αν έτυχε πρότερον εχθρός μου, τόσον περισσότερον να τον αγαπώ και να τον συντρέχω, καθ' όσον η έχθρα μου ήθελεν είναι μεγαλυτέρα. Ορκίζομαι ότι καθώς εγώ παρεδέχθην εις Εταιρείαν, να δέχομαι παρομοίως άλλον αδελφόν, μεταχειριζόμενος πάντα τρόπον και όλην την κανονιζομένην άργητα, εως ού τον γνωρίσω Έλληνα αληθή, θερμόν υπερασπιστήν της πατρίδος, άνθρωπον ενάρετον και άξιον όχι μόνον να φυλάττη το μυστικόν, αλλά να κατηχήση και άλλον ορθού φρονήματος.

Ορκίζομαι να μην ωφελώμαι κατ' ουδένα τρόπον από τα χρήματα της Εταιρείας, θεωρών αυτά ως ιερό πράγμα και ενέχυρον ανήκον εις όλον το Έθνος μου. Να προφυλάττωμαι παρομοίως και εις τα λαμβανόμενα εσφραγισμένα γράμματα. Ορκίζομαι να μην ερωτώ κανένα των Φιλικών με περιέργειαν, δια να μάθω οποίος τον εδέχθη εις την Εταιρείαν. Κατά τούτο δε μήτε εγώ να φανερώσω, ή να δώσω αφορμήν εις τούτον να καταλάβη, ποίος με παρεδέχθη. Να αποκρίνομαι μάλιστα άγνοιαν, αν γνωρίζω το σημείον εις το εφοδιαστικόν τινός.

Ορκίζομαι να προσέχω πάντοτε εις την διαγωγήν μου, να είμαι ενάρετος. Να ευλαβώμαι την θρησκείαν μου, χωρίς να καταφρονώ τας ξένας. Να δίδω πάντοτε το καλόν παράδειγμα. Να συμβουλεύω και να συντρέχω τον ασθενή, τον δυστυχή και τον αδύνατον. Να σέβομαι την διοίκησιν, τα έθιμα, τα κριτήρια και τους διοικητάς του τόπου, εις τον οποίον διατριβώ.

Τέλος πάντων ορκίζομαι εις Σε, ω ιερά πλην τρισάθλια Πατρίς ! Ορκίζομαι εις τας πολυχρονίους βασάνους Σου. Ορκίζομαι εις τα πικρά δάκρυα τα οποία τόσους αιώνας έχυσαν και χύνουν τα ταλαίπωρα τέκνα Σου, εις τα ίδια μου δάκρυα, χυνόμενα κατά ταύτην την στιγμήν, και εις την μέλλουσαν ελευθερίαν των ομογενών μου ότι αφιερώνομαι όλως εις Σε. Εις το εζής συ θέλεις είσαι η αιτία και ο σκοπός των διαλογισμών μου. Το όνομά σου ο οδηγός των πράξεών μου, και η ευτυχία Σου η ανταμοιβή των κόπων μου. Η θεία δικαιοσύνη ας εξαντλήσει επάνω εις την κεφαλήν μου όλους τους κεραυνούς της, το όνομά μου να είναι εις αποστροφήν, και το υποκείμενόν μου το αντικείμενον της κατάρας και του αναθέματος των Ομογενών μου, αν ίσως λησμονήσω εις μίαν στιγμήν τας δυστυχίας των και δεν εκπληρώσω το χρέος μου. Τέλος ο θάνατός μου ας είναι η άφευκτος τιμωρία του αμαρτήματός μου, δια να μη λησμονώ την αγνότητα της Εταιρείας με την συμμετοχήν μου».

Πίνακας Διονυσίου Τσόκου

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο πρωτοστατεί ανάμεσα σε διάφορους πολιτιστικούς φορείς καθώς βρίσκει τους πιο ευρηματικούς τρόπους δημιουργίας και προώθησης δράσεων είτε ψυχαγωγικού είτε εκπαιδευτικού χαρακτήρα χωρίς όμως να χάνει την επιστημονική του προσέγγιση προς αυτές. Ένα από παράδειγμα είναι η δράση που πραγματοποίησε «Το '21 αλλιώς: Η Ελληνική Επανάσταση με φιγούρες και διοράματα PLAYMOBIL», μια πρωτότυπη προσέγγιση της εποχής της Επανάστασης του 1821, που απευθύνεται πρωτίστως στις νεαρές ηλικίες.

Τα Μουσεία δίνουν στους ανθρώπους τη δυνατότητα να ανακαλύπτουν συλλογές, να αποκτούν γνώσεις και να ψυχαγωγούνται, καθώς είναι ιδρύματα που συλλέγουν, προστατεύουν και προάγουν αντικείμενα και δείγματα του φυσικού κόσμου, τα οποία φυλάσσουν προς όφελος της κοινωνίας. Η ανάγκη εξωστρέφειας των Μουσείων σε συνδυασμό με τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις στη σύγχρονη κοινωνία εντείνουν την ανάγκη επαναπροσδιορισμού της επικοινωνιακής πολιτικής τους. Το σύγχρονο Μουσείο θα πρέπει να έχει μία σαφή και καλά οργανωμένη επικοινωνιακή πολιτική βασισμένη στην εξωστρέφεια έτσι ώστε να δημιουργήσει ισχυρούς δεσμούς με το κοινό του, μία σχέση που θα ωθεί τους επισκέπτες να πηγαίνουν ξανά και ξανά.

Η πολιτική εξωστρέφειας είναι πολύ σημαντική για έναν φορέα ή έναν οργανισμό καθώς συμβάλλει στην ορθή λειτουργία και αποτελεσματικότητα του σε βάθος χρόνου. Το Μουσείο χρησιμοποιεί διάφορους τρόπους για να εντείνει την εξωστρέφεια του, την κοινωνικοποίηση του δηλαδή στο ευρύ κοινό, την συνεργασία του με άλλους πολιτιστικούς φορείς προάγοντας από κοινού τον πολιτισμό την μάθηση και την ψυχαγωγία, καθώς και την ευρεία απήχηση και γνωστοποίηση του. Στην εποχή της ψηφιακής παγκοσμιοποίησης η σωστή επικοινωνία μπορεί να εξασφαλίσει περισσότερους επισκέπτες για τα Μουσεία, έχοντας υπόψη ότι υπάρχουν μουσεία που μπορείς να επισκεφτείς εξ ολοκλήρου μέσω διαδικτύου. Τα ποικίλα τεχνολογικά και κοινωνικά δίκτυα αποτελούν βασικά μέσα της πολιτικής εξωστρέφειας για ένα οργανισμό (ιστοσελίδα του Μουσείου, ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά σποτ, facebook, instagram, twitter, youtube, διαδικτυακές εκδηλώσεις, online ενημέρωση για προγραμματισμένες δράσεις ή διοικητικές αποφάσεις κτλ.), καθώς ενισχύεται η μαθησιακή ποικιλία, συμμετέχουν όλες οι αισθήσεις, συνδέεται το οικείο με το άγνωστο, δημιουργείται αλληλεπίδραση των χρηστών και προσελκύονται διαφορετικές ομάδες κοινού. Επίσης, η επανέκθεση των συλλογών, οι σύγχρονοι τρόποι παρουσίασης, η ευχάριστη μουσειακή διαδρομή καθώς και το άνοιγμα σε άλλους λαούς και πολιτισμούς ενισχύουν την εξωστρέφεια του Μουσείου. Η Ελληνική Επανάσταση και τα διακόσια χρόνια από την έκβαση της είναι κομβικό σημείο για το άνοιγμα του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου σε διεθνές επίπεδο χάρη στο «θησαυρό» των κειμηλίων που κατέχει.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Περιεχόμενα

- 2 Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2020
- 9 Συνεδρία, Σεμινάρια και Ημερίδες
- 18 Μουσεία
- 42 Εκθέσεις
- 54 Εκπαιδευτικές δράσεις
- 61 Συντήρηση Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης
- 62 Μουσεία και Συλλογές – Σκέψεις και απόψεις
- 66 Ευρωπαϊκά και άλλα προγράμματα
- 70 Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2020
- 72 Εκδηλώσεις
- 77 Φόρος Τιμής
- 81 Νέες Εκδόσεις
- 87 Δήλωση του Ελληνικού Τμήματος του ICOM για την Αγία Σοφία

2020: Μια δύσκολη χρονιά για τα μουσεία όλου του κόσμου

Το 2020 ανέτειλε με αισιοδοξία για τα μουσεία όλου του κόσμου. Πολύ γρήγορα όμως η πανδημία του κορωνοϊού COVID-19 ανέτρεψε όλους τους προγραμματισμούς. Τα μουσεία έκλεισαν τον Μάρτιο με την έκρηξη του πρώτου κύματος της πανδημίας και όταν άνοιξαν –όσα άνοιξαν– και πάλι στο κοινό, μετά από τρεις περίπου μήνες, συνειδητοποίησαν ότι είχαν πλέον να αντιμετωπίσουν μια νέα, διαφορετική πραγματικότητα. Έπρεπε όχι μόνο να ξανακερδίσουν το κοινό, αλλά να ξανασχεδιάσουν την πορεία τους και να σκεφθούν το μέλλον με διαφορετικούς όρους.

Η πανδημία δεν είναι όμως η μοναδική πρόκληση. Η κλιματική αλλαγή και οι φυσικές καταστροφές, οι ένοπλες συρράξεις, το προσφυγικό και το μεταναστευτικό πρόβλημα, οι κοινωνικές εκρήξεις και ανακατατάξεις είναι ζητήματα που απαιτούν επαναπροσδιορισμό του κοινωνικού ρόλου των μουσείων, ευαισθητοποίηση των πολιτών, συνεχή εκπαίδευση και ανάπτυξη δεξιοτήτων. Παράλληλα, γίνεται εμφανής η ανάγκη κατάρτισης σχεδίων έκτακτης ανάγκης σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.

Το ICOM, επιθυμώντας να καταγράψει τις επιπτώσεις της πανδημίας στα μουσεία, πραγματοποίησε δύο έρευνες, τα αποτελέσματα των οποίων εκπέμπουν σήμα κινδύνου για το μέλλον των μουσειακών οργανισμών (πρώτη και δεύτερη έρευνα). Κοινή είναι η διαπίστωση ότι το μουσείο του αύριο δεν θα είναι το ίδιο με εκείνο του χθες. Η ψηφιακή στροφή είναι γεγονός, καθώς τα μουσεία αναζητούν μια διέξοδο για να συνεχίσουν να επικοινωνούν με το ευρύτερο κοινό. Ζητούμενο είναι τώρα η επίτευξη της αναγκαίας ισορροπίας μεταξύ πραγματικού και ψηφιακού.

Εξαιτίας της πανδημίας, ο εορτασμός της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων 2020, στις 18 Μαΐου, βρήκε τα μουσεία κλειστά, αλλά όχι σιωπηλά, καθώς συνέχισαν το έργο τους μέσα από ψηφιακές εφαρμογές και δράσεις. Απέδειξαν έτσι ότι είναι ζωντανοί οργανισμοί που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου συμβάλλοντας ουσιαστικά, ώστε ο φετινός εορτασμός να πραγματοποιηθεί «ψηφιακά».

Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM αποτέλεσε τον κόμβο προβολής των πρωτοβουλιών των ελληνικών μουσείων, αναδεικνύοντας τις ψηφιακές δράσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του εορτασμού με θέμα «Μουσεία για την Ισότητα: Ποικιλομορφία και Κοινωνική Συνοχή». Εξήντα και πλέον φορείς από όλη την Ελλάδα διοργάνωσαν πλήθος εκδηλώσεων, τόσο στις ιστοσελίδες τους όσο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που αναρτήθηκαν στην ιστοσελίδα μας.

Το παρόν τεύχος του Ενημερωτικού Δελτίου, που βρίσκει τα μουσεία και πάλι κλειστά λόγω του δεύτερου κύματος της πανδημίας, αφιερώνεται στη μνήμη του καθηγητή Νίκου Ζία που διετέλεσε επί μία οκταετία Πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος του ICOM προσφέροντας σημαντικό έργο και συμβάλλοντας καθοριστικά στην καθιέρωση και την ανάπτυξη του. Παράλληλα, έχοντας πάντοτε ως μέτρο τον άνθρωπο, βοήθησε πολλούς νέους επιστήμονες που επιθυμούσαν να εργαστούν στον χώρο των μουσείων, μεριμνώντας επίσης για την εισαγωγή της μουσειολογίας στην πανεπιστημιακή διδασκαλία. Κυρίως όμως συνέβαλε ώστε να δημιουργηθεί στο ICOM μια κοινότητα ανθρώπων που εργάστηκε –και συνεχίζει να εργάζεται– με αφοσίωση και όραμα, αφήνοντας έτσι μια σημαντική παρακαταθήκη για το μέλλον.

TETH XATZHNIKOLAΟΥ

https://e.pcloud.link/publink/show?code=XZMcukZTrOcw9MfTFfq2vEAWeguc8lQHAY7&fbclid=IwAR2AjhAyDYc_nVG4qHWAvtDPOdfMXytR6hJFc6JvO83jb3L5EEXMX4NZuU8

Εκδόσεις ΙΕΕΕ

- 1) **Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος.** 32 τόμοι (1883 – 1989).
- 2) **Νεοελληνική γεωγραφική φιλολογία ήτοι κατάλογος των από του 1800 –1889 γεωγραφηθέντων υπό Ελλήνων.** Αν. Μηλιαράκης, εν Αθήναις 1889. (βραβευμένο σε διεθνή διαγωνισμό)
- 3) **Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή και των συν αυτώ μαρτυρησάντων, εκ των εν Βιέννη αρχείων εξαχθέντα και δημοσιευθέντα υπό Αιμιλίου Δεγράνδ μετά μεταφράσεως ελληνικής υπό Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου,** Αθήνησιν 1891.
- 4) **Μητροφάνης Κριτόπουλος και οι εν Αγγλία και Γερμανία φίλοι αυτού (1617–1628).** Μ. Ρενιέρη, Αθήνησιν 1893.
- 5) **Εικονογραφημένος κατάλογος των αντικειμένων του Μουσείου.** Υπό την εποπτεία Κωνστ. Ράδου εν Αθήναις 1927.
- 6) **Η έκθεσις της Ιστορίας της Φιλικής Εταιρείας εν τω Εθνικώ Ιστορικό Μουσείω.** Ι.Α. Μελετόπουλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1964.
- 7) **Εικόνες του Αγώνος Ι. Μακρυγιάννη –Παναγιώτη Ζωγράφου.** Ι.Α. Μελετόπουλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1966.
- 8) **Οδηγός του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου.** Ι.Α. Μελετόπουλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήναι, 1965, 2^η έκδ. 1975, (ελληνικά –αγγλικά).
- 9) **Το Εθνικόν Ιστορικόν Μουσείον.** Ι.Α. Μελετόπουλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήναι, 1966.
- 10) **Η Φιλική Εταιρεία, Αρχείο Π. Σέκερη.** Επιμέλεια Ι.Α. Μελετόπουλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1967.
- 11) **Η Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος εις την Λαϊκήν Εικονογραφίαν.** Επιμέλεια Ι.Α. Μελετόπουλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1968.
- 12) **Φυλλάδια του Αγώνα. 1821 –1831.** Επιμέλεια Ι. Μαζαράκη –Αινιάνος, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1971–1972. (περί τα 30 φυλλάδια)
- 13) **1821–Δώδεκα Μετάλλια Κ. Lange,** εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1971, (ελληνικά-αγγλικά).
- 14) **Εικονογραφία του '21.** Επιμέλεια Ι.Α. Μελετόπουλου –Α. Τάσσου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1971.
- 15) **Το ναυτικό του '21.** Επιμέλεια Ι.Α. Μελετόπουλου –Α. Τάσσου, Τράπεζα Εμπορικής Πίστεως, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1971.
- 16) **Έκθεσις Προσωπογραφιών Αγωνιστών του 1821 εν τω Εθνικώ Ιστορικό Μουσείω.** Επιμέλεια Ι.Α. Μελετόπουλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήναι, 1971.

- 17) **Έγγραφα οθωνικής εποχής. Το Σύνταγμα του 1844.** Επιμέλεια Ι.Α. Μελετόπουλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1972.
- 18) **Μονόφυλλα του Αγώνος. Προκηρύξεις –Θεσπίσματα –Διατάγματα. 1821 –1827.** Επιμέλεια Ι. Μαζαράκη –Αινιάνος, 2 τ., εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1973.
- 19) **Η Δευτέρα Μεγάλη Εξόρμησις εις την Λαϊκήν Εικονογραφίαν.** Επιμέλεια Ι.Α. Μελετόπουλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1973.
- 20) **Φιλελληνικά. 1821 –1831.** Επιμέλεια Ι. Μαζαράκη –Αινιάνος, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1975, 11 τόμοι (Α –Ι, ΕΙ). (περί τα 120 φυλλάδια)
- 21) **Προσωπογραφίαι Αγωνιστών του 1821 του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου.** Επιμέλεια Ι.Α. Μελετόπουλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήναι, 1976.
- 22) **Λαϊκαί εικόνες της Ελληνικής Ιστορίας των Νεώτερων χρόνων. Εκ της συλλογής της Ι.Ε.Ε.Ε.** Επιμέλεια Ι.Α. Μελετόπουλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1976.
- 23) **Τα πρώτα έτη της οθωνικής εποχής εις τας υδατογραφίας του Köllnberger.** Επιμέλεια Ι.Α. Μελετόπουλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1976.
- 24) **Ελληνική Νομαρχία ήτοι Λόγος Περί Ελευθερίας..... Παρά Ανονίμου του Έλληνος.. Εν Ιταλία 1806.** Επιμέλεια Ι. Μαζαράκη –Αινιάνος, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1976.
- 25) **Τα Σπετσιωτικά υπό Αναργύρου Ανδρέου Χ. Αναργύρου, Αθήνησι 1861.** Επιμέλεια Ι.Α. Μελετόπουλου, 4 τ., εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1979.
- 26) **Οι Κοινοτικοί θεσμοί στις Κυκλάδες κατά την Τουρκοκρατία.** Κούκκου Ελένη, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1980.
- 27) **Βιβλιοθήκη Νεοελληνικής Ιστορίας. Θεματικός Κατάλογος.** Ευθ. Παπασπύρου – Καραδημητρίου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1982.
- 28) **Το Αρχείο Γιαννάκη Ράγκου.** Επιμέλεια Παπαγεωργίου Στ., εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1982.
- 29) **Τα 100 χρόνια της Ιστορικής –Εθνολογικής Εταιρείας και του Μουσείου της 1882–1982.** Τ. Λάππα, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1982.
- 30) **Σφραγίδες Ελευθερίας 1821 –1832.** Επιμέλεια Ι. Μαζαράκη – Αινιάνος, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1983. (βραβείο Ακαδημίας Αθηνών)
- 31) **Υπογραφές Αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασεως.** Συλλογικό έργο. Επιμέλεια Μ. Λαδά-Μινώτου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1984.
- 32) **Μνημεία και τοπία της Ελλάδος James Skene 1838 –1845.** Φ.–Μ. Τσιγκάκου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα. 1985 (ελληνικά –αγγλικά).

- 33) **Ο Θανάσης Διάκος στην Τέχνη.** Ευθ. Παπασπύρου-Καραδημητρίου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα. 1986.
- 34) **Έπος του '40–Λαϊκή Εικονογραφία.** Ευθ. Παπασπύρου –Καραδημητρίου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1987.
- 35) **Ελληνικά Κεντήματα.** Επιμέλεια Ι. Μαζαράκη-Αινιάνος – Μ. Λαδά-Μινώτου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα 1989, (ελληνικά-αγγλικά).
- 36) **Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (Οδηγός).** Ευθ. Παπασπύρου-Καραδημητρίου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1990.
- 37) **Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912–1913 –Ελληνική λαϊκή εικονογραφία** (2 τόμοι), Ευθ. Παπασπύρου-Καραδημητρίου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1992.
- 38) **Ελληνικές φορεσιές.** Ι. Μαζαράκη-Αινιάνος, Μ. Λαδά-Μινώτου, Ντ. Γαγγάδη, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1993, (ελληνικά-αγγλικά).
- 39) **Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (οδηγός).** Ευθ. Παπασπύρου-Καραδημητρίου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1994, 2^η έκδοση, (ελληνικά-αγγλικά).
- 40) **Σκέψις Μακρυγιάννη. Οι οκτώ πίνακες σε ξύλο του Π. Ζωγράφου,** επιμέλεια Κωνσταντίνος Αναγνωστόπουλος, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1995.
- 41) **Σημαίες Ελευθερίας. Συλλογή Εθνικού Ιστορικού Μουσείου.** Επιμέλεια Ι. Μαζαράκη-Αινιάνος, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1996.
- 42) **Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου.** Επιμέλεια Τ. Δάλλα, Μ. Παπαναστασίου, Αν. Καραπάνου, Β. Παπαδοπούλου, 4 τ., εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1997-2002.
- 43) **Ο ελληνικός Στόλος στις αρχές του 20^{ού} αιώνα. Φωτογραφικές μαρτυρίες του ναυάρχου Νικολάου Μακκά.,** Επιμέλεια Αλ. Σολωμού-Προκοπίου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1998.
- 44) **Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού. Έκθεση αφιερωμένη στα 200 χρόνια από το θάνατό του.** Συλλογικό έργο, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα 1998.
- 45) **Οι κυπριακές φορεσιές του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου. Μια αναδρομή στον κόσμο της Κύπρου την αυγή του 20ού αιώνα.** Συλλογικό έργο, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1999.
- 46) **Κοσμήματα της ελληνικής παραδοσιακής φορεσιάς. 18^{ος} –19^{ος} αι.** Συλλογικό έργο, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 1999.
- 47) **Εικόνες από την Ελλάδα 1833 –1838. Υδατογραφίες του Hans Hanke από το έργο του Ludwig Köllnberger.** Ευθ. Παπασπύρου –Καραδημητρίου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2000.
- 48) **Ωδή εις Ελευθερίαν. 180 χρόνια από την Ελληνική επανάσταση του 1821.** Επιμέλεια Ι. Μαζαράκη-Αινιάνος, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα. 2001.

- 49) **Στην Κύπρο της γιαγιάς.** Όλ. Φακατσέλη, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2001.
- 50) **Ιστορική οικία Λαζάρου Κουντουριώτη.** Ύδρα (οδηγός), συλλογικό έργο, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2002.
- 51) **Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896. Από την προετοιμασία στην τέλεση. Χίλιες και μία ειδήσεις.** Εφημερδα «Το Άστυ» Ιούλιος 1894–Απρίλιος 1896., Εφημερίδα «Ακρόπολις» Ιούνιος 1894–Απρίλιος 1896. Ευθ. Παπασπύρου-Καραδημητρίου, 2 τ., εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2002.
- 52) **Το Παναθηναϊκόν Στάδιον. Η ιστορία του μέσα στους αιώνες.** Αρ. Παπανικολάου-Κρίστενσεν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2003. (ελληνικά-αγγλικά- γαλλικά).
- 53) **Η Αθήνα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Οι πρώτοι Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες.** Συλλογικό έργο, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2004, (ελληνικά-αγγλικά).
- 54) **Αθήνα 1896. Α΄ Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες** (κατάλογος έκθεσης), Αλ. Σολωμού-Προκοπίου, Ιφ. Βογιατζή, Αν. Καραπάνου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2004.
- 55) **Η εκστρατεία της Μικράς Ασίας** (φωτογραφικό λεύκωμα), επιμέλεια Ι. Μαζαράκη-Αινιάνος, κείμενα-υπομνηματισμοί Νίκη Μαρκασιώτη, Μπέτυ Χωριανοπούλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2004.
- 56) **Αρχοντικά της Καστοριάς, Πινακοθήκη της Τέχνης του Ελληνικού Λαού.** 2^η έκδ., επιμέλεια Φ. Μαζαράκη-Αινιάνος, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2005.
- 57) **Αρχοντικά της Κοζάνης και της Σιάτιστας, Πινακοθήκη της Τέχνης του Ελληνικού Λαού.** Επιμέλεια Φ. Μαζαράκη-Αινιάνος, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2005.
- 58) **Βατραχομουμαχία. Πόλεμος βατράχων και ποντικών.** Επιμέλεια Ναταλία Π. Μελά, φωτοτυπική επανέκδοση, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2006.
- 59) **Η Ελλάδα του '21 με τη ματιά των Φιλελλήνων. Γαλλική φιλελληνική παραγωγή από τις συλλογές του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου.** Κείμενα-επιμέλεια Ν. Καστρίτη, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2006.
- 60) **Τσαρούχης, Γιάννης, Αθήνας παλιά σπίτια.** Επιμέλεια Φίλιππος Μαζαράκης-Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2006 (ελληνικά-αγγλικά).
- 61) **Αθηναϊκά σπίτια. Έργα Νίκου Εγγονόπουλου.** Επιμέλεια Φίλιππος Μαζαράκης-Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2006.
- 62) **Adam Friedel. Προσωπογραφίες Αγωνιστών της Ελληνικής Επανάσταση.** Κείμενα-επιμέλεια Δήμητρα Κουκίου- Μητροπούλου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2007.
- 63) **Διάγραμμα της Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας.** Κείμενα-επιμέλεια Ιωάννης Μαζαράκης-Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2007.
- 64) **Η ιστορία της Ελληνικής Σημαίας.** Κείμενα-επιμέλεια Ιωάννης Μαζαράκης-Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2007.

- 65) **Τα Ελληνικά Τυπογραφεία του Αγώνα 1821-1827.** Κείμενα-επιμέλεια Ιωάννης Μαζαράκης- Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2007.
- 66) **Τα Ακρόπρωρα του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου.** Κείμενα-επιμέλεια Ιωάννης Μαζαράκης- Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2007.
- 67) **Η Φιλική Εταιρεία.** Κείμενα –επιμέλεια Ιωάννης Μαζαράκης- Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2007.
- 68) **Το πανόραμα της Ελληνικής Επανάστασης.** Εκπαιδευτικό επιτραπέζιο παιχνίδι (σχεδιασμός επιστημονική επιμέλεια Δρ Κ. Καραδημητρίου, Ν. Καστρίτη, Δ. Κουκίου), εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2007.
- 69) **Οικία Πήλικα.** Επιμέλεια Αριστέα Παπανικολάου-Κρίστενσεν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα 2009.
- 70) **Βυζαντινά και Μεσαιωνικά Μνημεία: φωτογραφίες του 1910.** Κείμενα-επιμέλεια Φανή Μαλούχου- Tufano, Μαρία Καζανάκη-Λάππα, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2009.
- 71) **Κρήτη 1870. Φωτογραφικό Λεύκωμα του Joseph (Guiseppe) Berind.** Κείμενα-επιμέλεια Νίκη Μαρκασιώτη, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2009.
- 72) **Τα όπλα της Ελλάδας και των Βαλκανικών γειτόνων της κατά την Οθωμανική περίοδο.** Dr. Robert Elgood, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2009 (ελληνικά-αγγλικά).
- 73) **Τεκμήρια ιστορίας. Μονογραφίες. Τόμοι Α΄, Β΄ (τεύχη α΄ & β΄), Γ΄, Δ΄, Ε΄, Στ΄, Ζ΄ & Η΄.** Συλλογικοί τόμοι ανακοινώσεων των επιστημονικών συνεργατών του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου. Επιμελήτριες Νατάσα Καστρίτη, Ρεγγίνα Κατσιμάρδου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2017.
- 74) **Ιστορικά προσώπεια. Η συλλογή του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου.** Ευθυμία Παπασπύρου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2010.
- 75) **Το Φιλελληνικό κίνημα στη Δανία.** Αριστέα Παπανικολάου-Κρίστενσεν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα 2010.
- 76) **Εύξεινος Πόντος. Φωτογραφικό Λεύκωμα των αδελφών Κακούλη.** Κείμενα-επιμέλεια Μαρκασιώτη Νίκη, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2010.
- 77) **Το Τάγμα των Φιλελλήνων. Από το ημερολόγιο του Johann Daniel Elster.** Μετάφραση Χρίστος Οικονόμου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2010.
- 78) **Ο ταμπουράς του Μακρυγιάννη και η οργανοποιΐα του Λεωνίδα Γαΐλα.** Νίκος Φρονιμόπουλος, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2010.
- 79) **Αθηναϊκά Παραμύθια.** Πρωτοδημοσιεύτηκαν το 1883, στο Δελτίο της Ι.Ε.Ε.Ε. από τη Μαριάννα Καμπούρογλου. Η φετινή έκδοση περιλαμβάνει οκτώ Παραμύθια της συλλογής και εμπλουτίζεται με εικονογράφηση. (Επιμέλεια: Νατάσα Καστρίτη, ζωγραφική: Μαρίζα Δεβούρου), εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2011.

80) **Χρωματίζοντας στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.** Επιμέλεια έκδοσης: Δήμητρα Κουκίου, κείμενα-σύνθεση: Παναγιώτα Παναρίτη, σχέδια: Ματίνα Σαμιώτη, επεξεργασία σχεδίων: Μαίρη Καπότση, επεξεργασία εικόνων: Κωνσταντίνος Τσούρμας. Φυλλάδιο ζωγραφικής με ιστορικά θέματα από τις συλλογές του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου. Εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα 2011.

81) **Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. Χρωματίζοντας την Ιστορία.** Κείμενα-Επιμέλεια Παναγιώτα Παναρίτη, Σχέδια Παναγιώτα Παναρίτη, Ματίνα Σαμιώτη, Κωνσταντίνος Τσούρμας, Επεξεργασία εικόνων Κωνσταντίνος Τσούρμας. Εκπαιδευτικό βιβλίο ιστορίας που απευθύνεται στα παιδιά, εμπλουτισμένο με εικαστικά παιχνίδια και εκπαιδευτικές δράσεις. Εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα 2012.

82) **Χρωματίζοντας στην Ιστορική Οικία Λαζάρου Κουντουριώτη.** Επιμέλεια: Βένια Βογιατζή, κείμενα-σύνθεση: Παναγιώτα Παναρίτη, σελιδοποίηση-επεξεργασία εικόνων και σχεδίων: Μάρκος Κουτσουλάφτης. Φυλλάδιο ζωγραφικής με ιστορικά θέματα από τις συλλογές της Ιστορικής Οικίας Λαζάρου Κουντουριώτη. Εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2013.

83) **Αναμνήσεις από τους Βαλκανικούς Πολέμους.** Κείμενα-επιμέλεια έκδοσης: Παναγιώτα Παναρίτη, ζωγραφικά σχέδια: Παναγιώτης Προσαλέντης, επεξεργασία εικόνων: Μάρκος Κουτσουλάφτης, Κωνσταντίνος Τσούρμας, σελιδοποίηση: Μάρκος Κουτσουλάφτης. Εκπαιδευτικό βιβλίο για τα εκατό χρόνια από τους Βαλκανικούς Πολέμους. Εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2013.

84) **Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912-1913. Η πορεία προς τη νίκη.** Σχεδιασμός-κείμενα-επιμέλεια: Ρεγγίνα Κατσιμάρδου, σελιδοποίηση-επεξεργασία εικόνων: Μάρκος Κουτσουλάφτης. Εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2013.

85) **Μονόφυλλα του Αγώνα.** Θεσπίσματα-Διατάγματα-Προκηρύξεις 1821-1827, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2013.

86) **Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912-1913. Η πορεία προς τη νίκη.** Κατάλογος έκθεσης, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2013.

87) **Επτανησιακά έντυπα,** Αρχείο Ιστορικών Εγγράφων της Ι.Ε.Ε.Ε., καταγραφή-βιβλιογραφική παρουσίαση: Κωνσταντίνα Καλαϊντζή, τόμος Β' (1841-1942), εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2013.

88) **Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. 1884-2014. Ημερολόγιο 2014.** εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2013.

89) **Οι Έλληνες του Adam Friedel. Προσωπογραφίες αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης.** Β' έκδοση επαυξημένη. Κείμενα-επιμέλεια: Δήμητρα Κουκίου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2014.

90) **Ιππότης Γεράσιμος Πιτζαμάνος (1787-1825). Ζωγράφος και Αρχιτέκτων. Η Συλλογή του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου.** Κείμενα-επιμέλεια Αναστασία Κούλη, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε. α' εκδ., 2 τόμοι, Αθήνα, 2013, β' εκδ. σε τεύχη, Αθήνα, 2018.

- 91) **Αθήνα: Η πόλη, οι άνθρωποι, τα γεγονότα.** Φωτογραφικό λεύκωμα, από το φωτογραφικό Αρχείο της ΙΕΕΕ. Δίγλωσση (ελληνικά-αγγλικά) έκδοση, επαυξημένη με προσαρμογή του υλικού και προσθήκη νέων φωτογραφιών. Επιμέλεια: Ιφιγένεια Βογιατζή, Νίκη Μαρκασιώτη, Μπέττυ Χωριανοπούλου, Μετάφραση: Αλεξάνδρα Ντούμα, Επεξεργασία εικόνων-σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Κανελλόπουλος, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2014.
- 92) **27 επιστολές της Σεβαστής προς τον Εμμανουήλ Ξάνθο και δύο επιστολές από τον Εμμανουήλ Ξάνθο προς τη Σεβαστή.** Εισαγωγή-Μεταγραφή: Τρισεύγενη Τσίμπανη-Δάλλα, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2014.
- 93) **Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου, 4^{ος} τόμος.** Επιμέλεια: Μαρία Παπαναστασίου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2014.
- 94) **Επτανησιακά Έντυπα, Αρχείο Ιστορικών Εγγράφων Ι.Ε.Ε.Ε., τ. Α' (1744-1840) και τ. Β' (1841-1942).** Καταγραφή-βιβλιογραφική παρουσίαση: Κωνσταντίνα Καλαϊντζή, Τεκμηρίωση-επιμέλεια έκδοσης: Ρεγγίνα Κατσιμάρδου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2014.
- 95) **Νέος Αριστοφάνης. Πολιτικές γελοιογραφίες. Ημερολόγιο 2015.** Κείμενα-επιμέλεια έκδοσης: Νατάσα Καστρίτη, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2014.
- 96) **Imagining the Balkans, Ταυτότητες και μνήμη στον μακρύ 19^ο αιώνα.** Κατάλογος της ομώνυμης έκθεσης, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2014.
- 97) **ΚΥΠΡΟΣ, στο γύρισμα του 20ού αιώνα,** κείμενα-επιμέλεια Πέτρος Παπαπολυβίου, Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2014.
- 98) **Τα Ελληνικά Γράμματα στην Ουγγαρία, από τον 19^ο αιώνα μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο,** Κώστας Χ. Χατζιώτης, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2014.
- 99) **Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. Η ιστορία και οι συλλογές του.** Συλλογικός τόμος. εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2015.
- 100)
- 101) **Το «Σύνταγμα» της Αθήνας. Σήμα αρχής.** Αλέξανδρος Βενετάς-Παπαγεωργίου, Αθήνα, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., 2015.
- 102) **Ένας Δανός κοσμοπολίτης διαδίδει τα ελληνικά γράμματα.** Αριστεά Παπανικολάου-Κρίστενσεν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα 2015.
- 103) **Η απελευθέρωση της Θράκης και η Μικρασιατική Εκστρατεία.** Ιωάννης Μαζαράκης- Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2015.
- 104) **Οι εθνικές μας διεκδικήσεις στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης. Α' εξάμηνο 1919.** Ιωάννης Μαζαράκης- Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2015.

105) **Ελληνική Νομαρχία, ήτοι λόγος περί ελευθερίας, παρά Ανονίμου (sic) του Έλληνα, εν Ιταλία 1806.** Β' ανατύπωση. εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2015.

106) **Ελληνικά κοσμήματα. Ημερολόγιο 2016.** Επιμέλεια: Βιδάλη Αγγέλα-Μαρία, Βογιατζή Ιφιγένεια, Καλαϊντζή Κωνσταντίνα, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2015.

107) **Η Εθνική Άμυνα και το Μακεδονικό Μέτωπο.** Κείμενα-επιμέλεια Ιωάννης Μαζαράκης- Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2015.

108) **Θεσσαλονίκη. Στιγμές Ιστορίας.** Φωτογραφικό λεύκωμα που περιλαμβάνει 432 φωτογραφίες της Θεσσαλονίκης από τις αρχές του 20ού αι. έως και τη δεκαετία του 1950. Επιμέλεια έκδοσης Νίκη Μαρκασιώτη, κείμενα Ιωάννης Μαζαράκης- Αινιάν, Αντώνης Σατραζάνης, Ανέστης Στεφανίδης, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2015.

109) **ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, Από το ταξίδι μου στην Ελλάδα,** του Dr. Jacob Roeser, μετάφραση Χρίστος Οικονόμου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2015.

110) **Τραγούδια για την Ελλάδα και τους Έλληνες, Griechenlieder Wilhelm Müller 1794-1827,** μετάφραση Χρίστος Οικονόμου, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2015.

111) **Θεραπευτήριο ο Ευαγγελισμός. Η Βασίλισσα και η Διευθύντρια.** Κείμενα: Αριστέα Παπανικολάου-Κρίστενσεν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2016.

112) **Τα πολύτιμα δώρα του Ιωάννη Καποδίστρια και ο δημιουργός τους Jean Francois Bautte.** Κείμενα: Νικολέττα Ζυγούρη, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2016.

113) **Τρεις Κήποι. Δύο οράματα και μια παρουσία στην Αττική Γη.** Κείμενα: Αλέξανδρος Παπαγεωργίου-Βενετάς, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα 2016.

114) **James Skene. Μνημεία και τοπία της Ελλάδας. Monuments and views of Greece. 1838-1845. Ημερολόγιο 2017,** εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2016.

115) **Έλληνες Στρατιώτες από τους Ακρίτες στους Απελάτες και στους Αρματολούς.** Κείμενα-επιμέλεια Ιωάννης Μαζαράκης- Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2017.

116) **Η Νέα Αθήνα Πρωτεύουσα του Ελληνισμού.** Κώστα Μπίρη. Επιμέλεια - εισαγωγή: Αλέξανδρος Παπαγεωργίου - Βενετάς, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2017.

117) **Edward Dodwell Τοπία της Ελλάδας - Views in GREECE». Ημερολόγιο 2018,** εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2017.

- 118) **Ο Μακεδονικός Αγώνας. Ημερολόγιο 2019.** Επιμέλεια έκδοσης-κείμενα: Ιωάννης Μαζαράκης- Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2018.
- 119) **Αθήνα: Η πόλη, οι άνθρωποι, τα γεγονότα.** Δίγλωσσο συνοπτικό φωτογραφικό λεύκωμα (ελληνικά-αγγλικά). Κείμενα-επιμέλεια: Ιφιγένεια Βογιατζή, Νίκη Μαρκασιώτη, Μπέττυ Χωριανοπούλου, Μετάφραση: Αλεξάνδρα Ντούμα. εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2018.
- 120) **Edward Dodwell. Όψεις και Τοπία της Ελλάδος. Views and Landscapes of Greece.** Επιμέλεια-μετάφραση κειμένων: Μαρίνος Καχρίλας- Αργυριάδης. Συντονισμός έκδοσης: Δήμητρα Κουκίου. εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2019.
- 121) **Ο Ναυτικός Αγώνας 1821-1830.** Κείμενα: Ιωάννης Κ. Μαζαράκης- Αινιάν, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2019.
- 122) **Claude Denis Raffenel. Η Ιστορία των νεότερων Ελλήνων.** Επιμέλεια έκδοσης-διορθώσεις Παναγιώτα Παναρίτη, μετάφραση Ειρήνη Τζουρά, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2019.
- 123) **Olivier Voutier. Απομνημονεύματα.** Επιμέλεια έκδοσης-διορθώσεις Παναγιώτα Παναρίτη, μετάφραση Ειρήνη Τζουρά, εκδ. Ι.Ε.Ε.Ε., Αθήνα, 2019.
- 124) **Réné de Chateaubriand «Υπόμνημα περί της Ελλάδας»,** Μετάφραση: Ιωάννης Κ. Μαζαράκης- Αινιάν, επιμέλεια-διορθώσεις: Παναγιώτα Παναρίτη, Αθήνα, 2019.
- 125) **Τα ρολόγια Τσέπης των Αγονιστών του '21.** Ημερολόγιο 2020. Κείμενα-επιμέλεια: Νικολέττα Ζυγούρη, Αθήνα, 2019.
- 126) **Αν δεν είμεθα τρελοί, δεν εκάναμεν την επανάστασιν.** Επιμέλεια έκδοσης: Νατάσα Καστρίτη, Παναγιώτα Παναρίτη, Ρεγγίνα Κατσιμάρδου, Αθήνα, 2019.
- 127) **Κοσμήματα της Ελληνικής παραδοσιακής φορεσιάς 18^{ος} - 19^{ος} αι. Jewellery of the traditional costume 18th -19th.** Μετάφραση: Αλεξάνδρα Ντούμα, Επιμέλεια-κείμενα: Αγγέλα Βιδάλη, Κωνσταντίνα Καλαϊντζή, ΙΕΕΕ, Αθήνα, 2019.
- 128) **«Το '21 Αλλιώς»: Η Ελληνική Επανάσταση σε φιγούρες και διοράματα PLAYMOBIL.** Κατάλογος της περιοδικής έκθεσης (ελληνικά-αγγλικά). Επιμέλεια: Νατάσα Καστρίτη, Ρεγγίνα Κατσιμάρδου, Παναγιώτα Παναρίτη. Μετάφραση: Σοφία Παπασπύρου. Αθήνα, 2020.
- 129) **Η Κωνσταντινούπολη κατά το έτος 1821.** Jahann Wilhem August Streit. Μετάφραση: Μαριάννα Χάλαρη, επιμέλεια-διορθώσεις: Δρ Παναγιώτα Παναρίτη, Αθήνα, 2020.
- 130) **Ο απελευθερωτικός αγώνας των Ελλήνων κατά το έτος 1822.** Από το ημερολόγιο του Adolph von Lübtow. Διασκευή Ludwing von Bollmann. Μετάφραση: Μαριάννα Χάλαρη, επιμέλεια-διορθώσεις: Δρ Παναγιώτα Παναρίτη, Αθήνα, 2020.

131) **Οι περιπλανήσεις.** Gustav Feldham. Μετάφραση: Μαριάννα Χάλαρη, επιμέλεια-διορθώσεις: Δρ Παναγιώτα Παναρίτη, Αθήνα, 2020.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Braudel, F. (2001). *Γραμματική των πολιτισμών*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Desvallées, A., & Mairesse, F. (2010). *Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας*. Αθήνα: ICOM-Ελληνικό Τμήμα (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων).

Judith, E. (2000). *Η διαχείριση των αρχείων*. Αθήνα: Εκδόσεις της Ελληνικής Αρχαιολογικής Εταιρείας.

Negri, M., (2009). *Εγχειρίδιο Μουσειολογίας για τα μουσεία επιχείρησης*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

Αποστολόπουλος, Δ., Αργυροπούλου, Ρ., Βιταλιώτης, Ι., Βλάμη, Δ., Διαμαντής, Α., Καραμπερόπουλος, Δ., Καρανάσιος, Χ., Καραπιδάκης, Ν., Καρδάσης, Β., Κοταρίδης, Ν., Κουμαριανού, Α., Πέτσιος, Κ., Πιτσάκης, Κ., Προγουλάκης, Γ., Ταμπάκης, Α., & Τόλιας, Γ., (χ.χ). *Ιστορία των Ελλήνων: ο ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία 1453-1821*. Αθήνα: Εκδόσεις «Δομή» Α.Ε.

Αρχοντάκης, Σ., Θεοδωρίδης, Γ., Κωβαίου, Ε., Μαργαρίτης, Γ., Πρασά, Α., Ροτζώκος, Ν., & Στάθης, Π., (χ.χ). *Ιστορία των Ελλήνων: η ελληνική Επανάσταση 1821-1827*. Αθήνα: Εκδόσεις «Δομή» Α.Ε.

Βακαλόπουλος, Α., Βακαλόπουλος, Κ., Γιαννόπουλος, Ι., Δεσποτόπουλος, Α., Δρούλια, Α., Κούκκου, Ε., Κουμαριανού, Α., Παπαδόπουλος, Σ., & Σφυροέρας, Β., (1975). *Η Ελληνική Επανάσταση και η Ίδρυση του Ελληνικού Κράτους (1821~1832) :ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.

Βακαλόπουλος, Α., Βακαλόπουλος, Κ., Γιαννόπουλος, Ι., Δεσποτόπουλος, Α., Δρούλια, Α., Κούκκου, Ε., Κουμαριανού, Α., Παπαδόπουλος, Σ., & Σφυροέρας, Β., (1975). *Η Ελληνική Επανάσταση και η Ίδρυση του Ελληνικού Κράτους (1821~1832) :η πορεία των Ελλήνων προς την απελευθέρωση*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.

Βακαλόπουλος, Α., Βακαλόπουλος, Κ., Γιαννόπουλος, Ι., Δεσποτόπουλος, Α., Δρούλια, Α., Κούκκου, Ε., Κουμαριανού, Α., Παπαδόπουλος, Σ., & Σφυροέρας, Β., (1975). *Η Ελληνική Επανάσταση και η Ίδρυση του Ελληνικού Κράτους (1821~1832) :η νίκη των Ελλήνων*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.

Δερμιτζάκη, Α. (2011). *Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος: ίδρυση, συλλεκτική πολιτική και άλλες δράσεις (1882-1926)*. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο: <https://www.nhmuseum.gr/>

Κολυβά, Μ. (2011). *Εγχειρίδιο αρχειονομίας: θεωρητικές προσεγγίσεις. οργάνωση και σκοποί. σύγχρονες προκλήσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Κωσταγιόλας, Π., Παπαϊωάννου, Γ. (2018). *Εγχειρίδιο Διοίκησης Μουσείων: σύγχρονες προσεγγίσεις και παραδείγματα από την ελληνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Δίσιγμα.

Μαστραντώνης, Π. (2008). *Διαχείριση αρχαιολογικών έργων: θεωρητικό πλαίσιο και ανάπτυξη εξειδικευμένων εργαλείων*. Αθήνα: Ινστιτούτο του βιβλίου & Α. Καρδαμίτσα.

Μινώτου, Μ. (2012) *Η πρακτική των Γενικών Αρχείων του Κράτους: φορείς διάσωσης αρχειακού υλικού κατά τον 19^ο αιώνα και έως την ίδρυση των Γενικών Αρχείων του Κράτους*. Αθήνα: Στοιχειάγρα Αφοί Παπαδάκη ΕΠΕ.

Μιχαηλάρης, Μ. (2020). *Οι Φιλικοί*. Τα Νέα/Αλτερ Εγκο Α.Ε.

Μοσχόπουλος, Δ. & Προκοπιάδου, Γ. (2003). *Διοικητική Χαρτογράφηση του Ελληνικού Κράτους: 1833-1845*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Μπούνια, Α. (2009). *Στα παρασκήνια του μουσείου: η διαχείριση των μουσειακών συλλογών*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Μπώκος, Γ.Δ. (2002). *Τεχνολογία & Πληροφόρηση: από τη διαχείριση του βιβλίου στη διαχείριση της γνώσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπασωτηρίου.

Νικονάνου, Ν. (2009). *Μουσειοπαιδαγωγική: από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Παναρίτη, Π. (2012). *Εθνικό Ιστορικό Μουσείο-Χρωματίζοντας...την Ιστορία: μια σύντομη περιήγηση στο χώρο και το χρόνο για μικρά και... μεγάλα παιδιά*. Αθήνα: Εκδόσεις Μένανδρος.

Παπαδόπουλος, Στ. (2003). *Ανθρωπολογικά Μουσειολογικά Μικρά Μελετήματα*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

Παπαϊωάννου, Γ. & Καναβού, Ν. (2010). *Εισαγωγή στην πολιτισμική θεωρία – Εισαγωγή στην επιστήμη Ι2 της φιλολογίας*.

Παπαϊωάννου, Γ. & Στεργιάκη, Α. (2013). *Μουσείο – Σχολείο – Ψηφιακός Κόσμος: σύνθεση μουσειακού χώρου στο διαδίκτυο με συν-επιμέλεια μαθητών και εκπαιδευτικών*.

Παπαϊωάννου, Γ. (2010). *Αρχαιολογία και ανάδειξη πολιτισμικού αγαθού: από την ανασκαφή στο κοινό και στον ψηφιακό κόσμο*.

Παπαϊωάννου, Γ. (2010). *Πρόσληψη και προβολή του παρελθόντος*.

Παπαναστασίου, Μ., Βιδάλη, Α., Βογιατζή, Ι., Ζυγούρη, Ν., Κάνδια, Α., Καπότση Μ., Καστρίτη, Ν., Καχρίλας- Αργυριάδης, Μ., Κουκίου, Δ., Κούλη, Α., Μαζαράκης- Αινιάν, Φ., Μαρकाσιώτη, Α., Νικολάου, Γ., & Παναρίτη, Π. (2015). *Εθνικό Ιστορικό Μουσείο: η ιστορία και οι συλλογές του*. Αθήνα: Τυπογραφείο του Σταμάτη Κοτσάτου.

Πούλιος, Ι., Αλιβιζάτου, Μ., Αραμπατζής, Γ., Γιαννακίδης, Α., Καραχάλης, Ν., Μάσχα, Ε., Μούλιου, Μ., Παπαδάκη, Μ., Προσύλης, Χ., & Τουλούπα, Σ. (2015). *Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη κεφ.3*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Σαλή, Τ. (2006). *Μουσειολογία: βασικές αρχές έκθεσης μουσειακών συλλογών*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Σαλή, Τ. (2006). *Μουσειολογία: βασικές αρχές τήρησης μουσειακών συλλογών*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Σουέρεφ, Κ. (2018). *Δημόσια αρχαιολογία: μουσειακοί χώροι στον εικοστό πρώτο αιώνα- πρακτικές διάδρασης*. Αθήνα: Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο.

Το Βήμα. (2003). *Η Ελληνική Επανάσταση, 1821-1832: ο αγώνας της Ανεξαρτησίας και η ίδρυση του ελληνικού κράτους*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Τζώρτζη, Κ. (2013). *Ο χώρος στο μουσείο: η αρχιτεκτονική συναντά τη μουσειολογία*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

...και η ιστορία συνεχίζεται...